

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

GIEDRĖ LUŠYTĖ
(CIVILINĖ TEISĖ)

BYLOS NAGRINĖJIMO RIBOS IR TEISMO TEISĖ JAS PERŽENGTI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Ingrida Krolienė

Vilnius, 2016

TURINYS

IVADAS	3
1. BYLOS NAGRINĖJIMO RIBŲ SAMPRATA	6
1.1. Bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo istorinė raida.....	6
1.2. Bylos nagrinėjimo ribų sąvoka Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse.....	10
1.2.1. Bylos nagrinėjimo ribos pirmosios instancijos teisme	10
1.2.2. Bylos nagrinėjimo ribos apeliaciniame teisme.....	13
1.2.3. Bylos nagrinėjimo ribos kasaciniame teisme	15
1.3. Bylos nagrinėjimo ribos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimų projekte.....	18
2. BYLOS NAGRINĖJIMO RIBŲ PERŽENGIMO PAGRINDAS IR PROPORCINGUMO PRINCIPŲ IŠLAIKYMAS	22
2.1. Viešasis interesas kaip pagrindas teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas.....	22
2.2. Asmens bei valstybės santykių pusiausvyros išlaikymas.....	28
2.2.1. Asmens teisės ir laisvės civiliniame procese.....	28
2.2.2. Proporcingumo išlaikymas tarp asmens teisių ir laisvių ribojimo ir siekiamo teisėto tikslo apginti viešąjį interesą	29
2.3. Aktyvaus teismo vaidmens santykis su teismo teise viršyti bylos nagrinėjimo ribas	31
2.3.1. Aktyvus teismo vaidmuo viešojo intereso bylose	31
2.3.2. Aktyvus teismo vaidmuo ir teismo nešališkumo principas	35
3. BYLOS NAGRINĖJIMO RIBŲ VIRŠIJIMAS ATSKIRŲ KATEGORIJŲ BYLOSE	38
3.1. Šeimos bylų nagrinėjimo ribos teismų praktikoje	38
3.2. Bylų, kylančių iš darbo teisinių santykių, nagrinėjimo ribos teismų praktikoje	44
3.3. Viešųjų pirkimų bylų nagrinėjimo ribos teismų praktikoje.....	47
3.4. Bankroto ir restruktūrizavimo bylų nagrinėjimo ribos teismų praktikoje	53
IŠVADOS	60
PASIŪLYMAI	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
ANOTACIJA	70
ANNOTATION	71
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	74

IVADAS

Šio magistrinio darbo **tiriama problema**: *ar esamas bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimas nesuteikia teismui per plačius įgaliojimus peržengti bylos nagrinėjimo ribas?*

Temos **aktualumą** lemia tai, kad 2011 m. birželio 21 d. priėmus Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymą pasikeitė bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo nuostatos, suteikiant teismui plačius įgaliojimus, ginant viešąjį interesą, viršyti bylos nagrinėjimo ribas. Teismų formuojamoje praktikoje suformuota principinė nuostata, kad viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio ir teismas kiekvienoje byloje *ad hoc* turi nustatyti viešojo intereso buvimo faktą.

Problemų galima ieškoti jau pačioje viešojo intereso sampratoje, kuri yra ypatingai plati. Viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumas neleidžia teismui tinkamai įgyvendinti įstatymo leidėjo suteiktą teisę viršyti bylos nagrinėjimo ribas. Įstatymų leidėjas neišaiškino, kas yra viešasis interesas, kokiais objektyviais kriterijais vadovaujantis galima jį nustatyti byloje ir kada jį būtina ginti. Teismai vadovaujasi subjektyviu viešojo intereso gynimo kriterijumi, kuris priklauso nuo teisėjo vidinio įsitikinimo ir neatsižvelgia į objektyvius kriterijus, kurie yra vertybiškai neutralūs, o tai leidžia teismams savavališkai įsikišti į privatinų teisinių santykių sferą, peržengiant šalių nustatytas bylos nagrinėjimo ribas. Ar to siekė įstatymų leidėjas, suteikdamas teismui teisę viršyti bylos nagrinėjimo ribas, įvesdamas neapibrėžtą viešojo intereso sąvoką?

Baigiamojo darbo **mokslinis naujumas** ir **tiriamos problemos ištyrimo lygis**: pasirinkta tyrimui problema yra menkai išnagrinėta. Darbe didelis dėmesys skiriamas aktualiai teismų praktikai. Lietuvoje konkrečiai ši tema nebuvo nagrinėjama ir autorė nerado nei vienos monografijos ar straipsnio skirto bylos nagrinėjimo ribų temai aptarti. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pateikęs svarbių išaiškinimų dėl viešojo intereso svarbos, jo sampratos, gynimo poreikio. Teisinių tyrimų, skirtų viešojo intereso gynimo problematikai teisinėje literatūroje netrūksta. Ši sritis gana plačiai išanalizuota E. Krivkos, V. Nekrošiaus, V. Gečaitės, Ž. Terebeizos, E. Klimo, J. Lanelio, J. Gumbis. V. Nekrošius yra gana detaliai išanalizavęs civilinį procesą ir jo principus. Apie aktyvų teismo vaidmenį skirtingų kategorijų bylose yra rašę D. Kenstavičius, G. Dabulskytė, R. Norkus, I. Žemkauskienė, V. Mikuckienė. Minėtų mokslininkų darbai nesusieti su bylos nagrinėjimo ribų tema, o šis darbas bus pirmas skirtas bylos nagrinėjimo ribų ypatumams ir reglamentavimo problemoms civiliniame procese aptarti.

Tyrimo **tikslas**: kompleksiskai išanalizuoti bylos nagrinėjimo ribas reglamentuojančias Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatas bei jų taikymą Lietuvos teismuose, identifikuoti esamus teisinio reglamentavimo ir teisės normų praktinio taikymo trūkumus, pasiūlyti jų tobulinimo rekomendacijas.

Minėtam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- 1) atskleisti bylos nagrinėjimo ribų sampratą civiliniame procese, kaip ji keitėsi ir tikėtina keisis;
- 2) atskleisti viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumo problemą;
- 3) išanalizuoti kaip išlaikyti proporcingumą tarp asmens teisių ir laisvių ribojimo ir siekiamo teisėto tikslo apginti viešąjį interesą;
- 4) išsiaiškinti kokiose bylose teismas turi platesnius įgaliojimus veikti ir kištis į privatus teisinius santykius bei kaip išlaikyti asmens bei valstybės santykių pusiausvyrą;
- 5) aptarti naujausią teismų praktiką, kurioje teismai viršija bylos nagrinėjimo ribas;
- 6) atskleisti bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo spragas bei netobulumus, pateikti pasiūlymus kaip būtų galima tobulinti šias nuostatas.

Tyrimo **metodika**. Siekiant užsibrėžto tyrimo tikslo tyrimo metu buvo naudojami dokumentų analizės, analitinis-kritinis, lingvistinis, sisteminės analizės, istorinis, teologinis ir apibendrinimo metodai.

Pagrindinis tyrimo metu naudotas empirinis tyrimo metodas – dokumentų analizės metodas, kuris taikytas tiriant mokslininkų publikacijas, Lietuvos Respublikos teisės aktus ir teismų praktiką. Kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai darbe naudojami Lietuvos Respublikos teisės aktai, mokslininkų darbai, teismų sprendimai ir nutartys. Lietuvos teismų sprendimai buvo atrinkti tikslinės atrankos būdu pagal juose nagrinėjamų klausimų pobūdį.

Analitiniu-kritiniu metodu vertinama Lietuvos Respublikos teismų formuojama bylos nagrinėjimo ribų viršijimo, ginant viešąjį interesą, praktika.

Lyginamojo metodo pagalba buvo siekiama atskleisti bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo istorinę raidą, esminius civilinio proceso kodekso pokyčius po 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojusių pakeitimų, taip pat viešojo intereso sampratų tipologijas.

Remiantis lingvistiniu metodu buvo atskleidžiama Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatų prasmė buvo aiškinama analizuojant jų tekste vartojamų žodžių prasmę. Lingvistinis teisės aiškinimo metodas teisės moksle yra vienas pagrindinių, tačiau pagrįstai teigiama, kad apsiribojant vien šio metodo taikymu, tikroji teisės normos prasmė gali likti neatskleista. Todėl kartu su lingvistiniu metodu buvo naudojami sisteminės analizės, istorinis, teologinis metodai. Sisteminės analizės metodo naudojimą lėmė sisteminė teisės bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso kaip sisteminio teisės akto prigimtis. Remiantis šiuo metodu konkrečios Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normos buvo analizuojamos atsižvelgiant į jų ryšius su kitomis to paties teisės akto, bei kitų teisės aktų nuostatomis. Istorinio bei teologinio metodų pagalba buvo siekiama išsiaiškinti konkrečios nuostatos priėmimo

aplinkybes, nustatyti, kokių tikslų ją priimdamas siekė įstatymų leidėjas, koki turinį jai buvo siekiama suteikti.

Apibendrinimo metodas taikomas analizuotai medžiagai apibendrinti, iškeltam ginamajam teiginiui patikrinti bei galutinėms išvadoms formuoti.

Tyrimo **struktūra**: Darbo struktūrą nulėmė tyrimo tikslas ir uždaviniai. Baigiamasis darbas susideda iš įvado, trijų dėstomųjų-tiriamųjų dalių, išvadų, pasiūlymų, literatūros sąrašo, anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis, santraukos lietuvių kalba, santraukos anglų kalba ir patvirtinimo apie atlikto darbo savarankiškumą. Pirmoji dėstomoji dalis skirta Civilinio kodekso ir bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo istorinei raidai, bylos nagrinėjimo ribų sampratai pirmosios instancijos, apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose, o taip pat ir Teisingumo ministerijos siūlomiems Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pokyčiams susijusiems su teismo teise peržengti bylos nagrinėjimo ribas. Antrojoje dalyje analizuojama viešojo intereso neapibrėžtumo problema, išaiškinama kokiose bylose teismas turi būti aktyvus, kokios teisės normos tai reglamentuoja, taip pat bandoma atsakyti, ar teismas nepažeidžia asmens bei valstybės santykių pusiausvyros, gindamas viešąjį interesą ir paaiškinama kaip šią pusiausvyrą išlaikyti. Trečioji darbo dalis skirta aptarti teismų praktikai, kurioje teismas, gindamas viešąjį interesą, peržengia bylos nagrinėjimo ribas skirtingų kategorijų bylose.

Baigiamojo darbo **reikšmė**: darbe pateiktos išvados ir pasiūlymai galėtų pasitarnauti įstatymų leidėjui tobulinant bylos nagrinėjimo ribas reglamentuojančias nuostatas, kuriant efektyvų viešojo intereso gynimo mechanizmą. Tyrimo medžiaga taip pat galėtų būti naudinga teisę studijuojantiems studentams.

Ginamasis teiginys:

Esamas bylos nagrinėjimo ribų teisinis reglamentavimas yra tobulintinas, nes teismas turi neapibrėžtą diskreciją peržengti bylos nagrinėjimo ribas dėl viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumo ir aiškių jo gynimo kriterijų nebuvimo.

1. BYLOS NAGRINĖJIMO RIBŲ SAMPRATA

1.1. Bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo istorinė raida

Tarpukario Lietuvoje (1918-1940 m.) taip ir nebuvo sukurtas nei lietuviškas Civilinis kodeksas nei Civilinio proceso kodeksas. Apskritai Lietuvoje tik 1928 m., įsteigus Valstybės tarybą, pradėta realiai galvoti apie kodifikavimą, o pats darbas prasidėjo tik 1937 m., sudarius specialią komisiją Civiliniam kodeksui rengti. Komisija žadėjo parengti originalų naują grynai lietuvišką kodeksą per du metus ir iki 1940 m. vasaros sugebėjo parengti prievolinės teisės bendrąją dalį, šeimos ir globos teisės Civilinio kodekso skyrius. Taigi tarpukario Lietuvoje visgi vadovautasi 1864 m. carinės Rusijos civilinės teisenos įstatymu, kuris prireikus pildytas ir visą nepriklausomybės laikotarpį galiojo visiškos apeliacijos, kurioje buvo galima pateikti naujus įrodymus, nepateiktus pirmos instancijos teisme, ir kasacijos, kai tikrinamas tik skundžiamo teismo sprendimo ar nutarties teisėtumas¹.

1944 - 1990 metais suformuoti Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau – LTSR) teismai jokio savarankiškumo neturėjo, o tiesiog buvo Sovietų Sąjungos teismų sistemos dalimi,² kaip valdymo įrankiai, todėl sovietmečiu Lietuvoje veikę teismai *de jure* nepripažįstami Lietuvos Respublikos teismais³. Visgi *de facto* teismai funkcionavo ir teismuose dirbo renkami teisėjai bei tarėjai, kurie kasdien sprendavo sudėtingo pasirinkimo tarp sąžinės ir sovietinio įstatymo klausimą, priimdami sprendimus. Prof. Stasys Vėlyvis viename iš savo darbų, pasisakydamas apie ilgametį LTSR Aukščiausiojo teismo teisėją prof. S. Vitkevičių, pažymėjo, kad „kartu su LTSR konstitucijoje bei įstatymuose įrašytais teisingumo principais galiojo nerašyta, bet gyvenime plačiai taikyta taisyklė, kad teisė – tai įrankis valdančiosios klasės (šiuo atveju proletariato) rankose slopinti priešišku klasių pasipriešinimą ir siekti savo tikslų, todėl teisėjui, dirbusiam tokioje politinėje struktūroje, kur visą politinę valdžią įgyvendino viena partija, taikydama net savo programinėms nuostatoms priešingus metodus, išlikti nepriklausomam ir bandyti įvertinti įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą nebuvo lengva“⁴.

Ilgą laiką pagrindinis teisės aktas reguliavęs civilinį procesą buvo 1964 m. priimtas Civilinio proceso kodeksas, kuris su pakeitimais ir papildymais galiojo net iki 2003 m. sausio 1 d. Kalbant apie teismų sprendimų kontrolę pastebėtina, kad šalims iš esmės buvo suteikta viena galimybė skųsti pirmos instancijos teismo sprendimą ir tai buvo kasacija. Kasacinės instancijos

¹ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė*. (Vilnius: Justitia, 2003), 212-215.

² Dovilė Sagatienė, „Sovietiniai bendrosios kompetencijos teismai Lietuvoje 1940-1941 ir 1944-1953 metais“ (Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2013), 7.

³ Vytautas Sinkevičius, „Įstatymo dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos vaidmuo ir vieta Lietuvos teisės sistemoje“, Parlamento studijos (mokslo darbai). 2004, 1:21.

⁴ Stasys Vėlyvis, *Teisės mokslų asmenybės. Žymus mokslininkas, kilnus žmogus*. (Vilnius: Jurisprudencija. 2007, 4 (94):90).

teismas tikrino apskūsto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą visa apimtimi, t.y. neapsiribodamas paduotu skundu⁵: „Teismas nėra saistomas kasacinio skundo arba protesto argumentų ir privalo patikrinti bylą visa apimtimi.“⁶ Visus nepriklausomybės metus tarybinis Civilinio proceso kodeksas buvo keistas net neturint aiškios jo pokyčių koncepcijos, nepasirinkus, ar liberalaus, ar socialinio modelio bus civilinis procesas.⁷

Pažymėtina, kad 1994 m. Civilinio proceso kodekso redakcija įtvirtino ribotos apeliacijos modelį, t.y. apeliacinės instancijos teismas negalėjo išeiti už apelianto skundo ribų (principas - *tantum devolutum quantum appellatum*): „Apeliacinės instancijos teismas, neperžengdamas apeliacinio skundo reikalavimų, nagrinėja teisinę ir faktinę bylos puses.“⁸ Ribotos apeliacijos modelio esmė – skundžiamo neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo procesinio sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo įvertinimas (lot. *revisiopriorisinstantiae*). Kadangi apeliacinio proceso paskirtis ne pakartotinai visą bylą išnagrinėti iš naujo, o kontroliuoti pirmosios instancijos teismo procesinio sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, tai apeliacijos procesą reglamentuojančios taisyklės nustatė tam tikrus ribojimus, kurie nebuvo būdingi procesui pirmosios instancijos teisme. Skyrėsi ne tik bylos nagrinėjimo ribos, bet ir buvo kitokia įrodymų pateikimo bei jų tyrimo apimtis. Nagrinėjant byla kasacinėje instancijoje, teismo neįtakoją kasacinio skundo ribos ir teismas privalėjo patikrinti bylą visa apimtimi. Civilinio proceso kodekse įtvirtinus dvi teismų sprendimų kontrolės formas: apeliaciją ir kasaciją, keitėsi kasacijos esmė ir buvo pereita prie leidimų kasacijos atmainos, nors neatsakyta bylos nagrinėjimo *de novo*. Taigi byla buvo pradama nagrinėti iš esmės kasacinėje instancijoje tik kai trijų teisėjų kolegija nustatydavo pagrindą bylą nagrinėti kasacine tvarka.

Toks proceso reguliavimas galiojo iki 1996 m., kol buvo priimta nauja Civilinio proceso kodekso redakcija, kurioje įstatymų leidėjas iš ribotos apeliacijos modelio perėjo prie neribotos arba visiškos apeliacijos modelio. 1996 m. liepos 9 d. įstatymas pakeitė Civilinio proceso kodekso 332 straipsnį ir nustatė, kad teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, patikrina tiek apskūstosios, tiek neapskūstosios sprendimo dalių teisėtumą ir pagrįstumą, taip pat sprendimo nepadavusių skundo asmenų atžvilgiu teisėtumą ir pagrįstumą, nes teismo nesaisto apeliacinio skundo argumentai ir jis privalo patikrinti visą bylą. Šis pakeitimas apeliacinį procesą apvertė aukštyn kojomis⁹. Tokiu būdu 1996 m. liepos 9 d. buvo pašalintas principas - *tantum devolutum quantum appellatum*, o tai reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas, išeidamas už apeliacinio skundo ribų, gali priimti mažiau palankų apeliantui sprendimą, nei buvo priėmęs pirmosios

⁵ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius, *supra* note 1, 217.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-139. (redakcija galiojusi nuo 1964 m. liepos 11 d.) Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/78415:ver1>.

⁷ Vytautas Andriulis, *et al.* Lietuvos teisės istorija. (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, Justitia, 2002), 219.

⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *op. cit.*

⁹ Valentinas Mikelėnas, Civilinis procesas. (Vilnius: Justitia, 1997. II d.), 243.

instancijos teismas, tokiu būdu pažeidžiant *non reformationis in peius* principą. Taip pat nuo 1996 m. liepos 17 d. įvestas „superkasacijos“ institutas, kurio vienas iš esminių padarinių, tai aštuonių kasacinių teismų atsiradimas ir leidimų sistemos atsisakymas, kas nulėmė tai, kad, gavus kasacinį skundą, byla privalėjo būti nagrinėjama kasacine tvarka. Taigi 1996 m. reforma ne tik kad dar labiau nutolo nuo klasikinio kasacijos modelio, bet ir nesugebėjo išspręsti sparčiai augančio kasacinių bylų srauto problemos, o ką jau kalbėti apie vienodos teismų praktikos formavimą.

1998 m. įstatymų leidėjas vėl iš pamatų keičia apeliacinio proceso reguliavimą ir kasacijos paskirtį. Civilinio proceso kodekse įtvirtinamas ribotos apeliacijos modelis, t.y. teismas negali išeiti už apeliacijos ribų (principas - *tantum devolutum quantum appellatum*): „Apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų, tačiau visais atvejais patikrina, ar nėra šio kodekso 338 straipsnio antrojoje dalyje nurodytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų. Apeliacinės instancijos teismas gali panaikinti ar pakeisti teismo sprendimą dėl materialinės teisės normų pažeidimo, kuriuo apeliaciniame skunde nesiremiam, jeigu toks pažeidimas prieštarauja viešajam interesui.“¹⁰ Tuo tarpu kasacija nebelaikoma trečiaja instancija. Kasacinis teismas bylų iš naujo nenagrinėja, netiria faktų, o neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskūstus sprendimus ir nutartis teisės taikymo aspektu ir turi teisę nepaisyti kasacinio skundo ribų, jei yra nustatomi absoliutūs sprendimo ar nutarties negaliojimo pagrindai arba materialinės teisės normos pažeidimas.¹¹ Tokiu būdu buvo sudarytos sąlygos realizuoti pagrindinę kasacijos funkciją, t.y. vienodos teismų praktikos aiškinant ir taikant teisės normas formavimą. Kaip ir daugelyje užsienio valstybių, kasacija ir Lietuvoje tapo išimtinė teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo kontrolės forma.

2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo pirmasis nacionalinės civilinio proceso teisės kodifikuotas aktas – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau - CPK), kuris parengtas remiantis socialiojo civilinio proceso mokyklos nuostatomis ir propaguojamomis idėjomis, kurios vyravo daugumoje Europos valstybių civiliniuose procesuose.¹² Naujojo kodekso rengėjai kaip pavyzdžiu kuriant naująjį CPK laikė Švedijos 1942 m. Teismo proceso kodeksą, kuris buvo vienas iš naujausių teismo proceso kodeksų Europoje.¹³ Naujame Lietuvos CPK buvo pabrėžiama civilinio proceso principų svarba. Kooperacijos principas iš esmės pakeitė teismo vaidmenį procese, reikalaujamas, kad teismas prirėikus proceso šalis nukreiptų reikiama linkme, o ne tik pasyviai prižiūrėtų kaip šalys laikosi proceso taisyklių. Be to naujasis CPK priešingai nei 1964 m. CPK, įtvirtino teisinį reguliavimą, kuris gina ne tik privačius interesus, bet ir suteikiamos didesnės

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-139. (2002 m. vasario 28 d. redakcija galiojusi iki 2003 sausio 1d.), prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/78415?nr=2>.

¹¹ Ibid.

¹² Elena Kosaitė-Čypienė, *Įrodinėjimo Švedijos civiliniame procese bendrieji šaltiniai, bruožai, principai*. (Jurisprudencija, 2008, Nr. 7(109)), 77-84.

¹³ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto. IXP-926, 2001 08 13.

galimybės viešojo intereso gynimui ir apsaugai. CPK įtvirtinti tam tikrų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumai. CPK IV dalies „Atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumai“ XIX-XX skyriai skirti būtent byloms, kuriose esama viešojo intereso. Pripažinus, kad tam tikrų teisinių santykių socialinė svarba ir poveikis visuomenei yra didesni, CPK numatyta atskira grupė bylų, kuriuose itin ryškus viešasis interesas ir šios kategorijos byloms bendrosios CPK normos taikomos tik tiek, kiek to nereglamentuoja specialiai tai kategorijai sukurtos specialios normos. Taigi teismui suteikiamas tam tikro visuomenės interesų gynėjo vaidmuo, kuris atitolina teismą nuo pasyvaus arbitro vaidmens, suteikiant daugiau aktyvumo procese. Bylose, kuriose ryškus viešasis interesas, teismas ne tik gali bet netgi privalo būti aktyvus.

2003 m. sausio 1 d. įsigaliojęs CPK bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas apibrėžė kaip apeliacinio skundo faktinį ir teisinį pagrindą bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimą (CPK 320 str.).¹⁴ Apeliacinės instancijos teismas galėjo peržengti bylos nagrinėjimo ribas, kai to reikalavo viešasis interesas nagrinėjant CPK IV dalies XIX ir XX skyriuose ir V dalyje numatytų kategorijų bylas.¹⁵ Kasaciniam teismui taip pat suteikiama teisė išeiti už kasacinio skundo ribų, kas yra bendrosios taisyklės išimtis nustatyta turint tikslą apsaugoti viešąjį interesą. CPK 353 str. 2 d. numatyta, kad kasacinis teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, jeigu to reikalauja viešasis interesas.¹⁶ Kasacinis teismas yra apribotas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių ir tikrina apskūstus sprendimus ir (ar) nutartis tik teisės taikymo aspektu. Taigi CPK įtvirtinta, kad ne tik apeliacinės instancijos, bet ir kasacinis teismas privalo ginti viešąjį interesą, net jei dėl to ribojamas ir proceso dispozityvumo principas.

Toks bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimas nepatiko Konstituciniam Teismui, kuris 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime konstatavo, jog įstatymu negalima nustatyti kokio nors baigtinio bylų, kuriose teismui leidžiama apginti viešąjį interesą (*inter alia* peržengiant apeliacinio skundo ribas), sąrašo arba bylų, kuriose teismui neleidžiama apginti viešojo intereso (*inter alia* peržengiant apeliacinio skundo ribas), sąrašo. Konstitucinis Teismas nutarė, kad „CPK 320 straipsnio 2 dalyje (2002 m. vasario 28 d. redakcija) nustatyta bendrosios taisyklės, kad apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išimtis reiškia, kad apeliacinės instancijos teismui neleidžiama apsaugoti viešojo intereso sprendžiant tam tikrų, šioje dalyje nenurodytų, kategorijų bylas. Tai sudaro prielaidas apeliacinės instancijos teismui tokiose bylose priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas ir kuriuo būtų pažeistos Konstitucijoje

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340. (redakcija, galiojusi nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2011 m. spalio 1 d.), prieiga per internetą: <http://www.folex.lt/ta/77554:ver1#X57a690725ad84a03a0afd5d42b20c42f>

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės“.¹⁷ Be to nutarime buvo pažymėta, jog, visuotinai pripažįstama, kad principas - *tantum devolutum quantum appellatum* nėra absoliutus *inter alia* dėl to, kad apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas. Tokios šio principo ribos paprastai susijusios su būtinumu apsaugoti, apginti pamatines vertybes – viešąjį interesą, silpnesniosios ginčo šalies teises, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Taigi principas -*tantum devolutum quantum appellatum* savaime nesuponuoja, kad apeliacinės instancijos teismas turi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir tai pažeistų konstitucines vertybes.¹⁸

Viso to pasėkoje 2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimus, kurie pakeitė bylos nagrinėjimo ribų sampratą civiliniame procese. CPK 320 str. 2 d. pakeisti atvejai, kada teismai gali peržengti bylos nagrinėjimo ribas: „Apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išskyrus atvejus, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai. <...>“¹⁹ CPK 353 str. 2 d. numatytas bylos nagrinėjimo ribų peržengimo galimybė kasaciniame teisme: „Teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai. <...>“²⁰. Taigi teismo teisė viršyti bylos nagrinėjimo ribas prasiplėtė ir CPK nebepateikia išsamaus sąrašo atvejų, kada teismas turi ginti viešąjį interesą, o suteikė teisę teismui pačiam spręsti, ar atitinkamoje byloje egzistuoja viešasis interesas ar ne.

1.2. Bylos nagrinėjimo ribų sąvoka Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse

1.2.1. Bylos nagrinėjimo ribos pirmosios instancijos teisme

Ieškinio suformulavimas ir jo pateikimas teismui yra ieškovo procesinė teisė, kuria jis disponuoja savo nuožiūra (CPK 42 straipsnio 1 dalis). Teismų praktikoje nurodoma, kad bylos nagrinėjimo ribas apibrėžia į teismą besikreipiančio asmens dispozityvumo principu pasirinktas ir ieškinyje nurodytas pagrindas bei dalykas.²¹ Ieškinio turinį sudaro ieškovo reikalavimas ir jį pagrindžiančios aplinkybės. CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas įpareigoja ieškovą ieškinyje nurodyti faktinį ieškinio pagrindą, t.y. faktinio pobūdžio aplinkybes, kuriomis ieškovas grindžia

¹⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas,“ Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3957.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 2011 m. birželio 21 d. Nr. XI-1480 (nuo 2011 10 01) (Žin., 2011, Nr. 85-4126).

²⁰ Ibid.

²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/821357?nr=1>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-137/2009,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/122827>“.

savo reikalavimą (*causa petendi; causa materialis; causa actionis*). CPK 135 straipsnio 1 dalies 4 punktą nurodo, kad ieškovas ieškinyje turi suformuluoti savo materialinį teisinį reikalavimą (lot. *petitum*), t.y. nurodyti ieškinio dalyką. Taigi ieškovas ieškinyje privalo nurodyti ieškinio dalyką (reikalavimą) ir pagrindą (aplinkybes, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą ir šias aplinkybes patvirtinančius įrodymus). Nesant bent vieno iš šių dviejų elementų, nėra ir ieškinio.

Kasacinio teismo jurisprudencijoje nurodyta, kad nuo faktinio ieškinio pagrindo reikia skirti teisinį ieškinio pagrindą – ginčo santykiui taikytinas materialiosios teisės normas. Įstatymas neįpareigoja ieškovo ieškinio pareiškime nurodyti teisinį ieškinio pagrindą. Kita vertus, ieškovui nedraudžiama ieškinyje, be faktinio ieškinio pagrindo, nurodyti ir teisinį ieškinio pagrindą.²² Teisinė ginčo kvalifikacija, teisės normų aiškinimas ir taikymas yra teismo, kuris nagrinėja bylą, prerogatyva, todėl nepaisant to, ar procesiniame dokumente nurodytas reikalavimų juridinis pagrindas ir ar jis nurodytas teisingai, bylą nagrinėjantis teismas *ex officio* privalo nuspręsti, koks įstatymas turi būti taikomas, ir jo pagrindu įvertinti teisinį reiškiamų reikalavimų pagrįstumą (CPK 265 straipsnio 1 dalis, 270 straipsnio 4 dalies 4 punktą). Vien ta aplinkybė, kad pareiškimą teismui pateikęs asmuo neteisingai nurodo įstatymą, kuriuo grindžia reikalavimus, negali būti pagrindas pareikštus reikalavimus atmesti.²³ Faktinių aplinkybių teisinį kvalifikavimą, *ex officio* atlieka bylą nagrinėjantis teismas, kuris nėra saistomas ieškovo ieškinyje nurodyto juridinio ieškinio pagrindo,²⁴ nes teisinis ginčo santykių kvalifikavimas turi būti atliekamas pagal nustatytas faktines aplinkybes dėl visų pareikštų reikalavimų, o kitoks, nei ieškovas nurodė, nustatytų aplinkybių teisinis įvertinimas nelaikomas ieškinio pagrindo pakeitimu (ieškinio ribų peržengimu).²⁵ Vadinas, kai ieškovas, ieškinyje išdėstęs faktinį ieškinio pagrindą, klaidingai nurodo materialiosios teisės normą, teismas turi pritaikyti normą, atitinkančią išdėstytą ieškinio faktinį pagrindą. Šis teismo veiksmas negali būti vertinamas kaip ieškinio ribų peržengimas, nes nei ieškinio dalykas, nei ieškinio pagrindas tokiu atveju nekeičiami.²⁶

Teisminio nagrinėjimo dalykas nustatomas atsižvelgiant į pareikšto ieškinio dalyką ir faktinį pagrindą bei į atsakovo pateiktas aplinkybes ir poziciją dėl reiškiamo materialiojo teisinio reikalavimo. Bylą nagrinėjantis teismas tam, kad tinkamai kvalifikuotų šalis siejančius teisinius

²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-181-969/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1251060?nr=1>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2010,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/164221>

²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355/2009,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/134991>; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624-690/2015. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1161112?nr=2>

²⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-181-969/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1251060?nr=1>.

²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624-690/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1161112>

²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-305/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/828607?nr=1>.

santykius, negali apsiriboti vien ieškovo pozicija, o privalo įvertinti ir kitos ginčo šalies poziciją (atsakovo atsikirtimus į ieškinį bei teikiamus įrodymus (*audiatur et altera pars*)).²⁷ Ginčo šalių pareiga yra nustatyti teismo nagrinėjimo dalyką, todėl teismas nagrinėja ginčą neperžengdamas ginčo šalių nustatytų ribų, t.y. remiantis ieškinyje nurodytomis faktinėmis aplinkybėmis, savarankiškai atlieka faktinių aplinkybių teisinę kvalifikaciją (CPK 146 straipsnio 2 dalies 6 punktas), pritaiko įstatymą, reguliuojantį ginčo santykius ir pagrindžia jo taikymo priežastis, tokiu būdu išaiškindamas taikomo įstatymo nuostatos prasmę. Taigi sprenddamas ginčą ir priimdamas sprendimą teismas privalo išaiškinti ir aptarti svarbiausias bylos faktines ir teises aplinkybes, kurios laikytinos bylos esme ir jų pagrindu įvertinti ieškinio reikalavimo pagrįstumą bei taikyti ginčo santykį reguliuojančias tiek ieškovo nurodytas, tiek tas, kuriomis ieškovas, kiti proceso dalyviai nesiremia, teisės normas.

CPK 265 str. 2 d. įtvirtintas draudimas teismui peržengti byloje pareikštų reikalavimų ribas reiškia tai, kad teismas, išskyrus CPK nustatytus atvejus, negali priteisti asmeniui to, ko šis neprašė, patenkinti (ar atmesti) ieškinį kitu, negu ieškovo nurodytas, faktiniu pagrindu.²⁸ Dispozityvumo principas, ginant civilines teises, reiškia, kad teismas negali pakeisti ieškinio faktinio pagrindo ir (išskyrus įstatyme tiesiogiai įtvirtintas išimtis) ieškinio dalyko – faktinio reikalavimo. Atvejais, kada pirmosios instancijos teismas gali paneigti proceso dalyvių elgesio dispozityvumo principą, paprastai yra susiję su būtinybe apsaugoti viešąjį interesą ir apginti silpnesniąją ginčo šalį, tačiau visais atvejais tai turi būti nustatyta įstatymo. Pagal bendrąją taisyklę bylos nagrinėjimo ribas pirmosios instancijos lemia bylos šalių pareikšti reikalavimai, t.y. ieškinio ir priešieškinio dalykas, bei reikalavimų faktinis pagrindas²⁹, o pirmosios instancijos teismas, vykdydamas savo pareigą teisingai išspręsti bylą, nustatyti subjektinės teisės pažeidimą ir jį ginti, privalo tai daryti neperžengdamas bylos nagrinėjimo ribų, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, bei išsamiai, visapusiškai ir objektyviai ištirti ir įvertinti konkrečios bylos faktus, atskleisti bylos esmę ir sprendimu nustatyti, ar pareiškusio ieškinį asmens teisės, įstatymu saugomi interesai pažeisti ir koku teisiniu būdu juos ginti.³⁰

²⁷ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 26 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-2067-324/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1158151>.

²⁸ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-36-513/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1178834?nr=2>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 9 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje VŠĮ „Versmės“ leidykla v. Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos, bylos Nr. 3K-3-35/2009“, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2009“.

²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-686-611/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1163752?nr=3>.

³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. U. v. R. S., bylos Nr. 3K-3-474/2009“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. P. v. J. P., bylos Nr. 3K-3-62/2010“.

1.2.2. Bylos nagrinėjimo ribos apeliaciniame teisme

Apeliacinio proceso paskirtis – patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą (CPK 301 straipsnis). CPK įtvirtintam ribotos apeliacijos modeliui būdinga tai, kad pirmosios instancijos teismo sprendimas tikrinamas pagal byloje esančius ir pirmosios instancijos teismo ištirtus ir įvertintus duomenis, taip pat peržiūrima, ar pirmosios instancijos teismas surinko pakankamai įrodymų padarytoms išvadoms pagrįsti, ar įrodymai buvo tinkamai ištirti ir įvertinti, ar nebuvo pažeistos įrodinėjimo taisyklės.

Bylos nagrinėjimo ribų sąvoka tiesiogiai apibrėžta CPK 320 straipsnyje, kuris numato, kad bylos nagrinėjimo ribas apeliacinėje instancijoje sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimas.³¹ Pagal CPK 320 straipsnį apeliacinio skundo ribas paprastai nustato faktiniai ir teisiniai argumentai, kurių pagrindu ginčijamas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas.³² Bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas nustato apeliacinį procesą inicijuojantis asmuo, o apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų (CPK 320 str. 1 ir 2 d.)³³. Taigi pagal bendrąją taisyklę apeliacinio bylos nagrinėjimo ribas apibrėžia apeliaciniame skunde nurodyti apelianto argumentai kartu su skundžiamos teismo sprendimo dalies nurodymu.

Apeliacinės instancijos teismas savo iniciatyva negali išplėsti apeliacinio skundo argumentų sąrašo ir pradėti analizuoti tokius argumentus, kuriais apeliaciniame skunde nesiremiam, išskyrus įstatyme nurodytas išimtis.³⁴ Teismų praktikoje pabrėžiama, kad *tantum devolutum quantum appellatum* principą sudaro du aspektai. Pirmiausia apeliacinės instancijos teismas tikrina teisėtumą ir pagrįstumą tik tos sprendimo dalies, kurią skundžia apeliantas ir neanalizuoja teisėtumo ir pagrįstumo tų sprendimo dalių, kurių neprašoma. Antra, apskūsto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą teismas tikrina tik apelianto pateikto apeliacinio skundo faktinio ir teisinio pagrindo ribose, t.y. analizuoja apeliaciniame skunde nurodytus argumentus.³⁵

Kadangi apeliaciniame procese galioja rungimosi ir dispozityvumo principai, jie neleidžia teismui savo iniciatyva pradėti aiškintis tas bylos aplinkybes ar faktus, kurių apeliantas neprašo. Teismui, peržengus apeliacinio skundo ribas, atsiranda pagrindas panaikinti apeliacinės instancijos teismo nutartį ar sprendimą. Paminėtina, kad apeliacinis teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine

³¹ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais).“ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/77554:ver15#X57a690725ad84a03a0afd5d42b20c42f>

³² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-484/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/731753?nr=1>.

³³ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais)“ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 17 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje BAB „Lietuvos kuras“ v. Lietuvos Respublika, bylos Nr. 3K-7-19/2006“.

³⁵ „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. rugsėjo 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1154/2010,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/171671>.

tvarka turi remtis ne tik apelianto skunde išdėstytais argumentais, bet ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų atsiliepimuose į apeliacinį skundą pateiktais argumentais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pagrįstai pabrėžęs savo praktikoje, kad nors apeliacinės instancijos teismas remiasi apeliaciniame skunde neminimais faktais ir įrodymais, nereiškia, kad teismas peržengia apeliacinio skundo ribas, jei tie faktai ir įrodymai pateikti atsikertančios į apeliacinį skundą šalies.³⁶

Principas *tantum devolutum quantum appellatum* nėra absoliutus. Apeliacinės instancijos teismas nesaistomas apeliaciniame skunde nustatytų bylos nagrinėjimo ribų tik dviem atvejais. Vienas iš jų, tai kai teismas tikrina, ar nėra CPK 329 straipsnyje nurodytų absoliučių pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindų. Absoliučiais sprendimo negaliojimo pagrindais laikomi tokie proceso teisės normų pažeidimai, kurie leidžia daryti išvadą, kad pirmosios instancijos teisme nebuvo tinkamo proceso, o teismas ignoruodamas tokio pobūdžio pažeidimus vien dėl to, kad apeliantas apie tokius pažeidimus nenurodė savo apeliaciniame skunde, prieštarautų savo veiklos tikslams, leisdamas žemesnės instancijos teismams dirbti, nesilaikant pamatinių proceso principų. Teismų praktikoje taip pat pabrėžiama, kad *tantum devolutum quantum appellatum* principo išimtis sietina su teisės į tinkamą teismo procesą užtikrinimu.³⁷

Kitas atvejis, leidžiantis teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas, tai kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai.³⁸ Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, jog išėjimas už apeliacinio skundo ribų yra tada, kai teismas pakeičia ar panaikina žemesnės instancijos teismo sprendimą dėl teisiškai reikšmingų faktinių pagrindų, kuriais apeliaciniame skunde nesiremiam ir įstatymas nesuteikia galimybės išeiti už apeliacinio skundo ribų tuo klausimu.³⁹

Anksčiau galiojusioje CPK 320 str. redakcijoje⁴⁰ viešojo intereso gynimas buvo susietas su šeimos, darbo ir ypatingosios teisenos bylomis ir apeliacinės instancijos teismas galėjo peržengti bylos nagrinėjimo ribas, gindamas viešąjį interesą, tik nagrinėjant nurodytų kategorijų bylas, tačiau teismas nebėra saistomas tam tikrų bylų kategorijomis ir gali peržengti bylos nagrinėjimo ribas nagrinėjant bet kokios kategorijos bylą, jei tik byloje yra nustatomas viešojo intereso gynimo poreikis. CPK 313 straipsnyje nurodoma, kad blogesnio sprendimo priėmimu

³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254-313/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1045724?nr=1>.

³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-646-695/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1165106?nr=6>.

³⁸ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/77554:ver15#X57a690725ad84a03a0afd5d42b20c42f>.

³⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/831356>. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje D. Ž. v. UAB „Titlis“, bylos Nr. 3K-3-237/2008.“

⁴⁰ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *supra* note 14.

nelaikomas skundžiamo sprendimo panaikinimas ir bylos perdavimas iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, taip pat kai sprendimas priimtas Kodekso 320 straipsnio 2 dalyje numatytu atveju, kai ginamas viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai.

1.2.3. Bylos nagrinėjimo ribos kasaciniame teisme

Bylos nagrinėjimo ribas kasacinėje instancijoje apibrėžia kasacinio skundo pagrindas ir dalykas bei atsiliepimo į kasacinį skundą pagrindas. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad remiantis CPK 353 straipsnio 1 dalį kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, tikrina apskūstus teismų sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu ir, vykdydamas kasacijos funkciją, nenustatinėja bylos faktų, o yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių.⁴¹ Kasacinėje instancijoje bylos nagrinėjimo ribas nulemia bylos šalys. Pabrėžtina, kad atsiliepimo į kasacinį skundą pateikimas yra šalies pareiga, o kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisė, nes tokiu būdu priešinga kasatoriui šalis įgyvendina teisę būti išklaustyti tiek rašytiniame, tiek žodiniame kasacijos procese, o jei šalis neįvykdo savo pareigos pateikti atsiliepimą į kasacinį skundą, ji netenka teisės apginti savo pozicijos teisme. Taigi kasacinio nagrinėjimo ribas lemia kasacinio skundo dalykas ir pagrindas, taip pat atsiliepimo į kasacinį skundą pagrindai.

Pagal civiliniame procese galiojantį dispozityvumo principą teismo nagrinėjimo dalyko nustatymas yra ginčo šalių, o ne teismo pareiga, todėl teismas nagrinėja ginčą neperžengdamas ginčo šalių nustatytų ribų. CPK 353 straipsnyje numatyta, kad kasacinis teismas tikrina apskūstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu ir yra priklausomas nuo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių, t.y. kasacijos funkciją vykdo neperžengdamas kasacinio skundo ribų. Daugumoje valstybių vyrauja požiūris, kad, siekiant teisingai nustatyti bylos faktus, užtenka du kartus išanalizuoti faktines bylos aplinkybes – pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose.

Taip pat kaip ir apeliacinės instancijos teismas, kasacinis teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai.⁴² Skirtingai nei teismo nagrinėjimo apeliacinės ir pirmosios instancijos teismuose, kasaciniame procese nagrinėjimo dalyką sudaro tik teisės klausimai, t.y. teisės aiškinimo ir taikymo, o ne fakto klausimai. Kasacinis teismas sprendžia dėl žemesnės instancijos teismo priimto sprendimo ar nutarties neteisėtumo,

⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624-690/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1161112>.

⁴² „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais)“ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340. prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/77554:ver15#X57a690725ad84a03a0afd5d42b20c42f>

remdamasis bylą jau nagrinėjusių pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų nustatytais aplinkybėmis, naujų fakto nenustato, iš naujo nevertina byloje esančių ir/ar naujai pateiktų įrodymų ir bylą nagrinėja tik kiek reikia tam, kad nustatyti, ar žemesnės instancijos teismai tinkamai taikė ir aiškino materialinės teisės normas ir proceso teisės normas faktinių aplinkybių kontekste. Taigi bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribas nustato kasaciniame skunde bei atsiliepime į jį nurodytos teismo nutarties sprendimo ar jo (jos) dalies teisėtumas ar neteisėtumas.⁴³

Jei pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų nustatytos faktinės bylos aplinkybės skiriasi, kasacinis teismas turi teisę rinktis, kurio teismo nustatytais faktais remsis tikrindamas apskųsto teismo sprendimo ar nutarties teisėtumą. Pabrėžtina, kad draudimas kasaciniam teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas nereiškia, kad kasacinis teismas gali remtis tik apeliaciniame skunde ir atsiliepime į jį nurodytais teisiniais argumentais, nes kasacinio teismo teisė, siekiant atsakyti į kasatoriaus iškeltą teisėtumo klausimą, remtis ir tais teisiniais argumentais, kurių nenurodė kasatorius ir kita šalis atsiliepime į kasacinį skundą, negali būti ribojama (principas - *iura novit curia*),⁴⁴ nes pagrindinė kasacinio teismo funkcija yra užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą šalyje.

Kasacinis teismas turi teisę peržengti bylos nagrinėjimo ribas, siekdamas apsaugoti viešąjį interesą. Ši kasacinio teismo teisė reiškia galimybę patikrinti ir tą sprendimo ar nutarties dalį, kurios teisėtumo niekas neginčija ir neskundžia. Kasacinis teismas *ex officio* turi patikrinti, ar žemesnės instancijos teismo priimtas sprendimas ar nutartis visa apimtimi nepažeidžia viešojo intereso. Kita vertus, ši teismo teisė yra bendrosios taisyklės, kad kasacijos dalyką ir bylos nagrinėjimo ribas nustato byloje dalyvaujantys asmenys, išimtis. Viešojo intereso sąvoka tapatinama su nauda visuomenei ar jos daliai, bendromis vertybėmis, žmonių gerove.⁴⁵ Viešojo intereso sąvoka yra vertinamoji, o jos turinys turi būti atskleidžiamas analizuojant konkrečios bylos faktines aplinkybes ir pritaikant toms aplinkybėms tinkamas teisės normas. Taigi kasacinis teismas konkrečioje byloje turi aiškinti viešojo intereso sąvoką, atskleisti jos turinį ir nustatyti, jei toks yra, viešojo intereso pažeidimą, kuris yra pagrindas peržengti bylos nagrinėjimo ribas. Be to siekiant apsaugoti viešąjį interesą visa apimtimi turi būti peržiūrimas teismo sprendimas ar nutartis ar nėra CPK 329 straipsnio 2 dalyje numatytų absoliučių teismo sprendimo negaliojimo pagrindų ir ar laikomasi pagrindinių civilinio proceso teisės principų.

Įvairiose diskusijose ne kartą buvo pabrėžiama, jog daugelyje kasacinių bylų nagrinėjami teisės klausimai, neturintys didesnės reikšmės vienodam įstatymų aiškinimui ir taikymui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas koncentruodamasis į teisingumo vykdymą pamažu eina link to, kad kasacinė instancija virsta antrąja apeliacija, nes jis prioritetą teikia ne viešajam interesui ir

⁴³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II ir III dalys. Vilnius: Justitia, 2005.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras, *supra* note 43.

vienodos teismų praktikos formavimui. Tai yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas prof. E. Baranauskas teigdamas, kad teismas, sprenddamas bylą ir priimdamas kaip jam atrodo teisingą sprendimą, ne visada išlieka interpretatoriumi, o, siekdami teisingo sprendimo, bet kokia kaina gina nukentėjusiąją šalį ir tuo pačiu nukrypsta nuo įprastų teisės aiškinimo taisyklių.⁴⁶

Svarbu paminėti, kad kasacinis teismas ne tik gali, bet ir turi peržengti kasacinio skundo ribas, jei tokiu būdu būtų prisidedama prie teisės raidos, vienodinimo, valstybės ir visuomenės gerovės, jų interesų apsaugos, pašalinamas sprendimo ar nutarties prieštaravimas gerai moralei ar imperatyvių teisės normų pažeidimas, neleidžiama paneigti Konstitucijos, pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, pažeisti bendruosius teisės principus.⁴⁷ Anot LR civilinio proceso kodekso rengėjo A. Driuko į viešojo intereso sampratą turėtų įeiti ir teisės plėtojimas bei teismų praktikos vienodinimas, socialinės pusiausvyros išlaikymas tarp skirtingų visuomenės grupių, taip pat Konstitucijos ar kitų teisės principų pažeidimų šalinimas, imperatyvių teisės normų laikymosi užtikrinimas, visuomenės ir valstybės gerovės apsauga. Kasacijos paskirtis yra ne privataus, o viešojo intereso apsauga.⁴⁸

Daugelis užsienio valstybių pripažįsta kasacijos pagrindų ribojimą, numatydamas kaip kasacijos pagrindus tik esminius, svarbius, rimtus vienodam teisės taikymui ir aiškinimui materialinės ar proceso teisės pažeidimus, esminius nukrypimus nuo Aukščiausiojo Teismo suformuotos vienodos teismų praktikos, bendrųjų teisės principų pažeidimus, visuotinės svarbos teisės klausimus (Vokietija, JAV, Japonija, Suomija, Švedija, Ispanija, Didžioji Britanija ir kitos šalys). Pažymėtina, kad ir Europos Tarybos Ministrų komitetas 1995 m. vasario 7 d. rekomendacijos Nr. R(95)5 „Dėl apeliacinių sistemų ir procedūrų įvedimo ir jų veiklos tobulinimo civilinėse ir komercinėse bylose“ 7 straipsnio c punkte taip pat numatė, jog kasacija ypač turi būti taikoma bylose, kurias būtina trečią kartą peržiūrėti, pavyzdžiui, bylose, kurios plėtos teisę ar prisidės prie vienodo teisės aiškinimo. Ji taip pat gali būti apribota tomis bylomis, kurios kelia viešajam interesui svarbų teisės klausimą.

CPK 353 str. 3 d. numatyta, kad kasacinis teismas negali priimti blogesnio sprendimo kasatoriui, negu yra skundžiamas sprendimas ar nutartis, jeigu sprendimą skundžia tik viena iš šalių.⁴⁹ Tai teisės į kasaciją garantija, suteikiant kasatoriui galimybę apskusti tą teismo nutartį art sprendimą, kuris, anot jo, yra neteisėtas ir nebijoti, kad jo padėtis dėl kasacinio teismo priimto sprendimo pablogės. *Non reformatio in pejus* principas reikalingas kasatoriaus privačiam interesui apsaugoti. Blogesnio sprendimo priėmimu netaikomas skundžiamo sprendimo ar nutarties

⁴⁶ Egidijus Baranauskas, *Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi*. (Jurisprudencija. 2009, 2(116)), 201-210.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras, *supra* note 43.

⁴⁸ Andrius Driukas, *Kasacinio proceso reglamentavimas naujajame civilinio proceso kodekse*. (Jurisprudencija. 2002, t. 28 (20)).

⁴⁹ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksa, *supra* note 42.

panaikinimas ir bylos perdavimas nagrinėti iš naujo žemesnės instancijos teismui, taip pat kai sprendimas priimtas peržengiant kasacinio skundo ribas CPK 353 str. 2 d. numatytu atveju. Taigi kasacinis teismas gali priimti kasatoriui nepalankesnę sprendimą, gindamas viešąjį interesą, nes viešojo intereso apsaugos užtikrinimas yra kasacinio teismo prerogatyva.

Apibendrinus norėtųsi pasakyti, kad ne bet koks materialinės teisės normos pažeidimas turėtų sudaryti galimybę kasaciniam teismui peržengti kasacinio skundo nustatytas ribas, nes naikinant teismų procesinius sprendimus dėl neesminių materialinės teisės normų pažeidimų, laikant juos pažeidžiančiais viešąjį interesą, gerokai susilpnėtų įsiteisėjusių teismų sprendimų teisinė galia, nukentėtų privatinų santykių stabilumas. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas turėtų sudaryti teisės klausimai, kurie turi esminę reikšmę vienodam teisės plėtojimui, aiškinimui ir taikymui.

1.3. Bylos nagrinėjimo ribos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimų projekte

Teisingumo ministerija parengė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projektą (toliau – Projektas)⁵⁰, kuriuo siekiama tobulinti civilinį procesą, o vienas esminių pakeitimų yra susiję su teismo vaidmeniu procese. Pakeitimais siekiama teismą pastatyti į daugiau neutralią poziciją, kai bylose yra viešojo intereso ir siūloma keisti bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimą – keisti CPK 320 straipsnio 2 dalį ir CPK 353 straipsnio 2 dalį. Apeliaciniame ir kasaciniame procesų reguliavime siūloma išbraukti nuostatas dėl teismo teisės peržengti apeliacinio ir kasacinio skundų ribas, kai to reikalauja viešasis interesas, tačiau paliekama galioti CPK nuostatos, pagal kurias apeliacinės instancijos teismas *ex officio* patikrina, ar nėra absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų.

Projektu siūloma patikslinti viešojo intereso gynimo civiliniame procese tvarką, pašalinama teismo teisė rinkti įrodymus savo iniciatyva, jei to reikalauja viešasis interesas. Be to siūloma papildyti CPK naujomis nuostatomis, kuriomis teismas, nagrinėdamas bylą ir matydamas, kad galimai bus reikalinga byloje ginti viešąjį interesą, iki baigiamųjų kalbų pradžios turėtų teisę atidėti bylos nagrinėjimą ir nustatyti prokuratūrai terminą sprendimui dėl įstojimo į procesą priimti. Jei teismas nustatytų poreikį konkrečioje byloje ginti viešąjį interesą į civilinį procesą būtų įtraukiamas prokuroras. Akivaizdu, kad šiais pakeitimais siekiama viešojo intereso gynimą perkelti specialiai tam kompetenciją turinčiam subjektui - prokurorui, o teismą palikti tik bešališku arbitru.

Kadangi viešąjį interesą gintų prokuroras, kuris, vadovaujantis galiojančiais teisės aktais ir yra pagrindinis subjektas, kuriam suteikti įgaliojimai veikti viešojo intereso gynimo srityje, rungimosi principo įgyvendinimui civiliniame procese atsirastų geresnės prielaidos. Pažymėtina,

⁵⁰ Įstatymų projektų Reg. Nr. XIIP-3551- XIIP-3554 Aiškinamasis raštas aiškinamasis raštas. prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/340180?nr=2>

kad prokuroro įstojimas į jau prasidėjusį procesą su savarankišku reikalavimu dėl viešojo intereso gynimo kaip viešojo intereso gynimo forma yra kilusi iš Prancūzijos ir yra efektyviai taikoma ir kitose šalyse (pvz.: Lenkijoje).⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnyje nustatyta, kad „prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus“⁵², o Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 19 straipsnyje teigiama, kad „prokurorai gina viešąjį interesą, kai nustato teisės akto pažeidimą, kuriuo pažeidžiamos asmens, visuomenės, valstybės teisės ir teisėti interesai, ir toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu, o valstybės ar savivaldybių institucijos, kurių veiklos srityse buvo padarytas teisės aktų pažeidimas, nesiėmė priemonių jam pašalinti, arba kai tokios kompetentingos institucijos nėra.”

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas savo išvadoje (toliau - Išvada)⁵³ dėl Projekto abejoja, ar siūlomais pakeitimais būtų užtikrinamas tinkamas viešojo intereso gynimas. Taip pat pabrėžia, kad bylose dėl viešojo intereso gynimo bylinėjimasis nėra vien tik šalių reikalas ir aktyvų teismo vaidmenį tokios kategorijos bylose suponuoja pats viešasis interesas, todėl civiliniame procese yra ribojami tokie principai kaip rungimosi, šalių dispozityviškumo, vien tam, kad viešasis interesas būtų tinkamai apgintas. Taip pat Išvadoje komentuojama, kad Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, jog Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas ir konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų teisingumo vykdymą, o teisingumą, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija⁵⁴. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje bylų nagrinėjimo procese teismui suteikiamas aktyvesnis vaidmuo, būtent ginant viešąjį interesą ir nors Projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad teismo teisės bylose, kuriose ginamas viešasis interesas, susiaurinamos daugiau teisių viešojo intereso gynime suteikiant prokurorui, tačiau visgi įstatymuose numatyta teisė ginti viešąjį interesą ne tik prokurorui, bet ir kitiems subjektams - valstybės institucijoms ir fiziniams asmenims (jų grupėms). Išvadoje pateikiamas svarstymas, ar Projektu siūlomi pakeitimai atitinka Konstitucinio Teismo doktriną, nes Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą akcentavo, kad valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą.⁵⁵

⁵¹ Piasecki, K. Postępowanie sporne rozpoznawcze. (Warszawa, 2004), 240-242.

⁵² „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁵³ Teisės departamento išvada dėl Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projekto projekto 2015-09-28 Nr. XIIP-3551 Vilnius, prieiga per internetą (<http://www.infolex.lt/ta/341074?nr=1>)

⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2012 m. rugsėjo 25 d., 2012 m. gruodžio 19 d., 2013 m. liepos 3 d. nutarimai.

⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. gruodžio 13, 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai; Teisės departamento išvada dėl Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projekto projekto 2015-09-28 Nr. XIIP-3551 Vilnius, prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/341074?nr=1>.

Išvadoje taip pat pabrėžiama, kad vien tai, kad teismui suteikiama teisė iki baigiamųjų kalbų pradžios atidėti bylos nagrinėjimą ir nustatyti terminą prokuratūrai priimti sprendimą dėl įstojimo į procesą ginti viešąjį interesą nereiškia, kad prokuratūra sutiks ginti viešąjį interesą ir tokiu būdu teismas tampa priklausomu nuo prokuratūros sprendimo, kad nulemia galimai neteisingo teismo sprendimo priėmimą, kuriuo galimai būtų pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad baigiamosios kalbos yra tik žodinio proceso atveju, o apeliacinės ir kasacinės bylos paprastai nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka.⁵⁶ Kitiškai vertinant šiuos teiginius, galima pastebėti, kad deklaratyviai abejojama prokuroro kompetencija nustatyti viešojo intereso gynimo poreikį byloje, tuo tarpu palankiai vertinant teismo gebėjimą nustatyti bylos nagrinėjimo ribų peržengimo pagrindą, nors abu viešojo intereso gynimo subjektai gali netinkamai ginti viešąjį interesą.

Pažymėtina, kad V. Nekrošius labai tinamai yra pažymėjęs, kad Lietuvoje yra penkiolika institucijų, kurios turi ginti viešąjį interesą, tačiau daugeliui institucijų ši funkcija tiesiog įrašyta. Subjektų, privalančių ar galinčių ginti viešąjį interesą, ratas platus - tai ir teisėsaugos institucijos, ir įvairios valstybinės kontrolės bei priežiūros tarnybos, ir nevyriausybinės organizacijos, ir atskiri fiziniai asmenys. Apžvelgus viešojo administravimo institucijų kompetenciją reglamentuojančius aktus, pastebėta, kad nemažai jų turi teisės aktuose įtvirtintą teisę (ir pareigą), ginant viešąjį interesą, kreiptis į teismą. Tarp tokių institucijų galima paminėti Viešųjų pirkimų tarnybą, Vyriausybės atstovus (savivaldybių veiklos administracinės priežiūros srityje), Kultūros paveldo departamentą prie Kultūros ministerijos, Konkurencijos taryba, Vartotojų teisių apsaugos tarnybą ir kt., tačiau praktikoje šios institucijos teikia prašymus prokurorui ginti viešąjį interesą, nevykdydamos joms įstatymais nustatytos pareigos ginti viešąjį interesą. Tai reiškia, kad mes turime tarnautojų etatus įvairiose institucijose, kurios privalo ginti viešąjį interesą, tačiau jei šios institucijos to nedaro, tai viešąjį interesą privalo ginti prokuroras. Taigi prokuroras gina viešąjį interesą net ir tada, kai viešąjį interesą privalantys ginti asmenys nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti. Ar tai tinkama viešojo intereso gynimo sistema? Būtina sąlyga efektyviam viešojo intereso gynimui yra efektyvus specializuotų institucijų (įstaigų) turimų teisių, tame tarpe ir teisės kreiptis į teismą, realizavimas turimos kompetencijos ribose visais atvejais, nustačius pažeidimus. Modelis, kai viešąjį interesą gina tik prokuroras, neužtikrina nuoseklaus viešojo intereso gynimo visose teisinių santykių srityse.

Projekte pateiktas siūlymas suteikti daugiau teisių prokurorui ir atimti teisę teismui ginti viešąjį interesą ir peržengti bylos nagrinėjimo ribas nelaikytinas tinkamu, nes įsivaizduokime situaciją, kai į kiekvieną šeimos bylą, kai sprendžiamas klausimas dėl vaiko interesų užtikrinimo, į bylą įtraukiamas prokuroras, kuris gina vaiko interesus. Niekas nesiginčija, kad teismo pagrindinė

⁵⁶ Teisės departamento išvada, *supra* note 53.

funkcija yra teisingumo vykdymas ir tarp šalių kilusio ginčo išsprendimas, o ne viešojo intereso gynimas ar jo užtikrinimas ir tuo pačiu vienos iš ginčo šalių gynimas, tačiau, teismas, spręsdamas ginčą viešojo intereso byloje privalo ginti viešąjį interesą ir kištis į privatinis teisinius santykius, nes tik tokiu būdu galima priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą. Norint turėti efektyvų viešojo intereso gynimo modelį, būtina užtikrinti, kad ne tik teismas ar prokuroras gintų viešąjį interesą, o taip pat ir specializuotos institucijos realizuotų savo teisę ginti viešąjį interesą.

2. BYLOS NAGRINĖJIMO RIBŲ PERŽENGIMO PAGRINDAS IR PROPORCINGUMO PRINCIPO IŠLAIKYMAS

2.1. Viešasis interesas kaip pagrindas teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas

Po dviejų dešimtmečių demokratinės santvarkos teisinėje valstybėje viešasis interesas - tai objektas, kurį teismams tenka nustatinėti kiekvienoje konkrečioje byloje – *ad hoc*. Teismų formuojamoje praktikoje galioja principinė nuostata, kad viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio. Tai reiškia, kad teismams leidžiama kiekvienoje byloje spręsti dėl viešojo intereso gynimo poreikio, vadovaujantis jų individualių vertybių ir kriterijų sistema, kuri priklauso nuo daugybės subjektyvių veiksnių, plačiai interpretuoti viešojo intereso sąvoką, nes įstatymų leidėjas šios sąvokos nėra išaiškinęs. Dėl viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumo sudaromos palankios sąlygos teismui nepagrįstai viršyti bylos nagrinėjimo ribas. Kyla klausimas, koku tikslu šiuolaikiniame teisiniame reguliavime panaudota viešojo intereso sąvoka, dėl kurios turinio neapibrėžtumo atsiranda teisinis nestabilumas.⁵⁷

Anot JAV, Kalifornijoje, gyvenančios lietuvių teisininkės A. Meilutytės „viešojo intereso“ terminas išverstas iš anglų kalbos ir be jokios atsakomybės įdiegtas į mūsų teisę⁵⁸. Akivaizdu, kad verčiant anglišką žodį „public“, jis buvo išverstas gal kiek netiksliai, nurodant, kad tai lietuviškai reikštų „viešas“, nors iš tiesų galėjo būti išverstas į „visuomenės“ ar „visuomeninis“. Ar sąvoka visuomenės interesas nebūtų aiškesnė nei sąvoka viešasis interesas? Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne „viešas“ visų pirma reiškia „visiems skirtas, visuomenės naudojamas“, kita žodžio reikšmė - atviras, neslaptas.⁵⁹ Užsienio valstybių teisės enciklopedijose rasime išaiškinimų, kad viešuoju interesu laikytina visuomenės gerovė. Black's Law Dictionary pabrėžia, kad viešasis interesas yra visuomenės gerovė lyginant su privataus asmens ar įmonės gerove ir visa visuomenė yra suinteresuota šiuo gėriu, o valdžia ją pripažįsta ir gina.⁶⁰ West's Encyclopedia of American Law viešuoju interesu laikoma tai, kas veikia plačiosios visuomenės teises, gerovę, sveikatą ar finansus.⁶¹ Taigi viešojo intereso sąvoką pervadinus į visuomeninį interesą ar visuomenės gerovę, kurią pripažįsta valstybė ir užtikrina teisinis reguliavimas, būtų šiek tiek aiškiau, kas yra viešasis interesas.

Daugiausia diskusijų Lietuvoje kelia būtent teisinis viešojo intereso suvokimas ir jo samprata, nes tai sukelia privalomas elgesio normas. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas

⁵⁷ Jaunius Gumbis, *Public Interest: Problem of Conceptualisation*. V., 2006.

http://www.lvbi.lt/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLIJ.04~2006~1367184180702&fromSitemap=1&afterPDS=true

⁵⁸ Aldona Meilutytė, *Ar įmanoma pagerinti Lietuvos teismų darbą?* (Los Andželas - Kaunas: Kalendorius, 2008).

⁵⁹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas, 2000.

⁶⁰ Law Dictionary: What is PUBLIC INTEREST? definition of PUBLIC INTEREST (Black's Law Dictionary) <http://thelawdictionary.org/public-interest/>

⁶¹ West's Encyclopedia of American Law, edition 2. Copyright 2008 The Gale Group, Inc. <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/public+interest>

(toliau – LVAT) pabrėžia, kad viešojo intereso kategorijos turinys yra teisinis, o ne terminas būdingas bendrinei kalbai.⁶² Teoriškai mąstant viešasis interesas – tai mūsų visų, visos visuomenės bendri rūpesčiai, visa tai, kas mums visiems turi rūpėti ne tik dėl mūsų pačių asmeninės naudos, bet ir dėl visų žmonių gerovės. Viešasis interesas tarsi priešpriešinamas privačiam interesui ir laikomas aukštesniu už privatų, jam teikiamas prioritetas. Europos Teisingumo teismo jurisprudencijos analizė leidžia daryti išvadą, kad viešojo intereso koncepcija pabrėžia kolektyvinio intereso prioritetą prieš individualių subjektų privačius interesus. Painiava kyla, kai tartum aiški viešojo intereso sąvoka perkeliama į teisę. Teisėje būtina kiekvienam terminui suteikti konkretų apibrėžimą, nes jei terminas nėra apibrėžtas, tai nebus aiškus ir konkretus jo turinys, o įstatyme kiekvienas žodis turi būti suprantamas ir aiškinamas vienodai.

Šiuolaikinėje teisės literatūroje rasime įvairių viešojo intereso apibrėžimų ir dažnai viešasis interesas tapatinamas su visuomeniniu interesu.⁶³ Kai kurie mokslininkai viešuoju interesu vadina gyvybiškai būtiną gausių socialinių grupių ir visos visuomenės būseną, kurią įgyvendinti privalo valstybė.⁶⁴ Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjas U. Trumpulis viešąjį interesą apibrėžia kaip žmogaus ir jo teisių pirmumu pagrįstą visuomenės bei valstybės interesą, užtikrinantį Konstitucijoje įtvirtintų tikslų įgyvendinimą, atskiro žmogaus, visuomenės, valstybės egzistavimą bei vystymąsi.⁶⁵ Reikėtų sutikti, kad viešasis interesas atlieka svarbias funkcijas, tokias kaip visuomenės ir valstybės pamatinių egzistavimo sąlygų užtikrinimas ir pavienių bei grupinių privačių interesų patenkinimo garantavimas.⁶⁶

D. Korsakaitė, pateikia tokį viešojo intereso koncepcijų suskirstymą: kaip visuotinę sutartį; kaip didžiausios naudos išraišką; kaip pusiausvyrą; kaip aukštesnį tikslą.⁶⁷ Tuo tarpu J. Gumbis išskiria šešis viešojo intereso vertinimo požiūrius (sampratų tipologijas): procesinį (procedural approach); daugumos nuomonės (majority opinion approach) ; naudos arba naudingumo (beneficial approach) ; bendro intereso (common interest approach); bendrų vertybių (shared values approach) ir funkcinį (functional approach).⁶⁸ S. I. Bennis ir R. S. Petersas kaip procedūrinio viešojo intereso pažiūrų šalininkai viešąjį interesą laiko tiesiog procedūriniu principu,

⁶² Administracinė jurisprudencija. Administracinių teismų praktika. Administracinė doktrina. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2009, 6 (16):332.

⁶³ Кряжков А. В. Публичный интерес: понятие, виды, защита // Государство и право. 1999, Nr. 10. С.92.

⁶⁴ Тотьев К. Ю. Публичный интерес в правовой доктрине и законодательстве // Государство и право. 2002, Nr. 9. С.24-25.

⁶⁵ Ugnius Trumpulis. *Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas*. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2 (6), 134.

⁶⁶ Тихомиров Ю. А. Право и публичный интерес // Законодательство и экономика. 2002, Nr. 3 // Iš Krivka E. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P.23; Krivka, Egidijus. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje // Jurisprudencija. 2007. T. 10(100).

⁶⁷ Diana Korsakaitė, *Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas*. (Ekonomika. 2006, Nr. 76), 43.

⁶⁸ Jaunius Gumbis, *Changes in social phenomena and their conceptualisation: international and national contexts* (Socialiniai mokslai. 2006, Nr. 1 (53)), p. 9.

kurio privaloma laikytis tam, kad būtų pateisinti priimami sprendimai bei atliekami veiksmai, pati viešojo intereso samprata jiems neturi turiningojo prado.⁶⁹ Viešasis interesas šioje sampratoje suprantamas kaip teisėtumo standartas ir ponsulatas, jog sprendimas, priimamas viešojo intereso labui, kyla iš proceso.⁷⁰ Daugumos nuomonės viešojo intereso koncepcijoje viešuoju interesu laikomas interesas, kurį palaiko didžioji visuomenės dalis, pats viešasis interesas taip pat neturi savarankiško turinio, bet jis atskleidžiamas per individualius interesus, juos jungiant ir apimant nustatomas vyraujantis interesas, kuris ir reiškia viešąjį interesą.⁷¹ Bendrųjų vertybių viešojo intereso koncepcija viešuoju interesu laiko tai, kas yra vertinga visiems arba bendra visiems vertybė.⁷² Bendrųjų vertybių požiūriu šalininkams viešasis interesas, - tai ne privačių subjektų interesų visuma kaip daugumos nuomonės viešojo intereso koncepcijoje, o idealai kurių siekia kiekvienas asmuo, tai ypatingai svarbus interesas, nes suderina individualius bei grupinius interesus ir nukreipia juos reikiama linkme. Šios sampratos šalininkai yra įsitikinę, kad viešasis interesas yra pastovus, nekintantis ir akivaizdus.⁷³ Pagal bendrąją viešojo intereso koncepciją viešuoju interesu laikytina visuma bendrų visiems visuomenės nariams interesų arba visiems bendras interesas, jeigu kiekvienas visuomenės narys būtų racionalus ir nešališkas. Bendrojo intereso koncepcijoje akcentuojamas ir viešojo intereso naudingumas visai visuomenei, bendrosios gerovės siekis. Anot A. McHarg neatsitiktinis yra viešųjų interesų bendrumas, viešasis interesas – tai kolektyvinė arba visuotinė nauda visiems visuomenės nariams, o ne tam tikriems individams ar jų grupėms.⁷⁴ Kiekviena viešojo intereso koncepcija, pabrėžia tam tikrą konkretų viešojo intereso požymį arba kelis požymius, o tai leidžia geriau suvokti šio sąvokos prasmę.

Remiantis CPK 49 str. 1 d. 2 p. viešasis interesas siejamas su asmens, visuomenės ar valstybės teisių ar teisėtų interesų gynimu. Pagal Konstitucinio Teismo išaiškinimus viešasis interesas yra tai, kas yra objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei, o viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų⁷⁵. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime pažymėjo, kad „viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai *inter alia* visuomenės atvirumas ir darna,

⁶⁹ Benn, S. I.; Peters, R. S. Social principles and democratic state. London: Allen and Unwin, 1959, p. 273.

⁷⁰ Jaunius Gumbis, supra note 68, p. 8.

⁷¹ Aileen McHarg, Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Modern Law Review. 1999, 62(5): 673–678.

⁷² Frank J. Sorauf, The Public Interest Reconsidered. The Journal of Politics. 1957, 19(4): 616–639.

⁷³ Barry Bozeman, Public values and public interest: counterbalancing economic individualism. Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2007, p. 91.

⁷⁴ Aileen McHarg, *opt. cit.*, 71, p. 677.

⁷⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas“ Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03“ Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235.

teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt.“⁷⁶ Kas yra visuomenės vertybės nėra sutariama. Be to Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad viešasis interesas yra dinamiškas, kintantis,⁷⁷ nors, kita vertus, ar pamatinės konstitucinės vertybės gali kisti, jos įtvirtintos Konstitucijoje.

Profesorius Alfonsas Vaišvila viešuoju interesu laiko vertybes pagrįstas bendruoju visuomenės interesu. Anot jo bendrasis interesas pirmiausia siejamas su vertybėmis ir jų hierarchija, kurios viršuje tautos saugumas, išlikimas, politinė laisvė, nepriklausomybės vertybės, poreikis jas ginti ir išlaikyti. Iškilus grėsmei minimoms vertybėms tokios vertybės kaip asmens laisvė, asmens asmeninė gerovė ir autonomiškumas, gyvybė ir sveikata tampa antraeilės ir vertintinos kaip priemonės hierarchijos viršūnėje esančioms vertybėms išsaugoti.⁷⁸ Deja ir šis išaiškinimas nesuteikia aiškumo ar apibrėžtumo į viešojo intereso sąvokos naudojimą praktikoje, o galbūt netgi priešingai, remdamiesi tokiu išaiškinimu, kiekvienoje byloje galėtume įžvelgti gintiną viešąjį interesą.

Profesorius Vytautas Nekrošius pabrėžia, kad galiojančioje viešojo intereso sąvokoje egzistuoja mažiausiai kelios problemos: „pirma, visiškai neaišku, kokias atvejais konkretaus asmens interesų gynimas (be tų, kurie įsakmiai išvardinti CK) bus pripažįstamas viešuoju interesu ir kokie turėtų būti šio pripažinimo kriterijai, antra, taip pat nėra aišku, kaip galima atriboti valstybės ir visuomenės interesus?“⁷⁹ Egidijus Krivka mano, kad viešojo intereso sąvoką apima tiek visuomeninius, tiek valstybinius poreikius.⁸⁰ Šiuolaikinė demokratinė visuomenė yra veikiamą teisės ir valstybės, bet su valstybe nepriešinama, todėl visuomeninius ir valstybinius interesus galime sutapatinti.

Teisės doktrinoje rasime išaiškinimą, kad neįmanoma apibrėžti viešojo intereso sąvokos turinio, o ir tai padaryti būtų labai sunku.⁸¹ Teisės moksle kritikuojami visi bandymai apibrėžti viešojo intereso kategoriją.⁸² Lietuvos teisės mokslininkai dažniausiai samprotauja, kad pateikti bendro pobūdžio viešojo intereso apibrėžimą ne tik sudėtinga, bet taip pat ir nėra prasmės to daryti, nes tuomet bus pavojus, kad vienas ar kitas atvejis bus pamirštas. Viešasis interesas egzistuoja įvairiausiuose visuomenės gyvenimo srityse tokiose kaip žmogaus sveikatos apsauga, aplinkos

⁷⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas,“ *supra* note 17.

⁷⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas“ Valstybės žinios, 2005, Nr. 87-3274; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas“ Valstybės žinios, 2007, Nr. 54-2097“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas“ Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3957.

⁷⁸ LR Seimo žmogaus teisių komitetas kartu su Lietuvos žmogaus teisių asociacijos surengta konferencija „Viešasis interesas ir jo gynimas“. <http://www3.lrs.lt/docs2/UIITBLSY.PDF>, 12.

⁷⁹ Vytautas Nekrošius. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina*. (Jurisprudencija. 2012, Nr. 19(3).

⁸⁰ Egidijus Krivka, *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*. (Jurisprudencija. 2007. T. 10(100).

⁸¹ Egidijus Krivka, *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. (Monografija. Vilnius, 2009).

⁸² Evaldas Klimas ir Julius Lanelis. *Viešojo intereso nustatymas-objektyvieji kriterijai*. (Jurisprudencija. 2014. Nr. 21 (1)), 115-140.

apsauga ir teritorijų planavimas, finansų sistemos stabilumas, viešieji pirkimai; vartotojų kaip silpnesniosios šalies gynimas; tinkamas valstybės institucijų ir pareigūnų funkcijų vykdymas; azartiniai lošimai; geriamojo vandens tiekimas ir nuotekų šalinimas; žalos atlyginimas ir valstybės biudžetas; bankroto ir restruktūrizavimo bylos; šeimos ir ypatingosios teisenos bylos, o tai, ar konkrečioje byloje yra viešojo intereso priklauso nuo konkrečių bylos faktinių aplinkybių.⁸³ Lietuvos laisvosios rinkos institutas yra pasisakęs, kad iš esmės neįmanoma *a priori* nustatyti, kokiose gyvenimo srityse reikia ginti viešąjį interesą, neįmanoma išskirti visuomeninio gyvenimo sritis, kurioms būtų suteiktas prioritetas, nes joks viešasis interesas negali būti svarbesnis, negu visuomenės socialinės, ekonominės plėtros ir kiti interesai.⁸⁴

Seimo Žmogaus teisių komiteto pirmininkas Arminas Lydeka teisingai išaiškino, kad, norint užtikrinti teisingą įvairių visuomenės poreikių pusiausvyrą, teismas kiekvienoje byloje turi nustatyti, ar interesas, kurį reikia ginti laikytinas viešuoju ar ne. Kai Žmogaus teisių komitetas kreipėsi į Seimo parlamentinių tyrimų departamentą su prašymu išanalizuoti, kaip viešojo intereso sąvoka suprantama kitose Europos valstybėse, buvo pateikta analizė, kurioje išaiškinta, jog Europos šalyse viešojo intereso sąvokos nebandoma apibrėžti, nustatyti norminių apibrėžimų, o paliekama teismų praktikai aiškinti šią sąvoką.⁸⁵ Štai ir vėl grįžtame prie to, kad teismai, sprenddami bylas, patys sprendžia, ar konkrečioje byloje yra viešasis interesas ar jo nėra, vadovaudamiesi precedentiniais Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pateiktais išaiškinimais dėl viešojo intereso gynimo bei suformuluotomis taisyklėmis, ir galiausiai priima visiškai skirtingus sprendimus. Gal tai reiškia, kad turime giluminių viešojo intereso suvokimo bei interpretavimo problemų?⁸⁶

Vienas iš viešojo intereso sampratos neapibrėžtumą lemiančių veiksnių, kad viešasis interesas yra daugiau socialinė negu teisinė kategorija, apimanti ekonominius, politinius, socialinius, kultūrinius, dvasinius visuomenės gyvenimo aspektus. Nei Europos žmogaus teisių teismas, nei Europos Teisingumo Teismas, nei Konstitucinis Teismas nepateikia išaiškinimų, kokie viešojo intereso sampratos aspektai kokiose situacijose yra svarbiausi ir nepaaiškina kaip sujungti atliktų viešojo intereso analizių įvairiais aspektais rezultatus. Tiek nacionalinis įstatymų leidėjas, tiek Europos valstybių narių nacionalinis įstatymų leidėjas, tiek Europos Sąjungos teisėkūros

⁸³ Evaldas Klimas ir Julius Lanelis, *supra* note 82.

⁸⁴ Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertizė „Dėl Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963,“ prieiga per internetą: http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/llri_ekspertize_del_lietuvos_respublikos_viesojo_intereso_gynimo_civiliniame_ir_administraciniame_procese_istatymo_projekto_nr_xp_1963/4468;from_topic_id;158

⁸⁵ Lietuvos žmogaus teisių asociacija. Konferencijų medžiaga „Viešasis interesas ir jo gynimas“ bei „Lietuvos teisinė sistema,“ prieiga per internetą:

<http://www.nemokamosknygos.lt/uploads/files/Pozicija%202011%20m%20%20el.versija.pdf>

⁸⁶ Evaldas Klimas ir Julius Lanelis, *op. cit.*

institucijos, disponuoja prerogatyva nustatyti viešojo intereso ribas ir geriausią jo tenkinimo būdą atskirose srityse.⁸⁷

Docentas dr. Egidijus Krivka kaip vieną esminių viešojo intereso problemų civilinio proceso teisėje nurodo sąvokos neapibrėžtumą, kad įstatymų leidėjas nei vienoje iš civilinio proceso teisės normų nepaaiškina, kas yra tas viešasis interesas ir netgi nenumato jokių objektyviųjų kriterijų ar norminių viešojo intereso požymių, kuriais galima būtų remtis ir užtikrinti, kad viešasis interesas būtų vienodai aiškinamas. Siekiant sumažinti teisės normų, kuriose vartojama viešojo intereso sąvoka, nevienareikšmiškumą, docentas siūlo įstatymuose numatyti viešojo intereso objektyviuosius kriterijus ir norminius požymius, kurie leistų suvienodinti viešojo intereso sąvokas supratimą ir būtų pasiektas didesnis teisinis tikrumas.⁸⁸

Pasitaiko siūlymų aiškiai identifikuoti bylų kategorijas ir tose kategorijose nustatyti *ex ante* žinomus objektyviuosius teisinius kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų galima nustatyti viešojo intereso egzistavimą byloje, o ne *ad hoc* nustatinėti viešojo intereso buvimo faktą.⁸⁹ Tokiais objektyviaisiais teisiniais kriterijais galėtų būti: realių bylos baigtimi suinteresuotų subjektų ratas; pažeistos svarbiausios Konstitucijoje įtvirtintos vertybės; padarytas rimtas teisės pažeidimas, kuris sukelia itin neigiamas teisines pasekmes; pažeidimą padariusio asmens elgesys prieš, per ir po pažeidimo; proporcingumo principas, t.y. ar pažeidimas yra tokio svarbumo, kad galima paneigti kitus, išskyrus viešojo intereso, Konstitucijoje įtvirtintus principus; ginčijama ne subjektinė konkrečių asmenų teisė, o įstatymų saugomas interesas ir kt.⁹⁰ Kad ir šių objektyviųjų teisinių kriterijų išskyrimas galėtų pasitarnauti, įvedant stabilumo į viešojo intereso gynimą praktikoje. Visgi tenka pripažinti, kad neįmanoma *a priori* nustatyti, kokiose gyvenimo srityse reikia ginti viešąjį interesą, neįmanoma išskirti visas visuomeninio gyvenimo sritis, kurioms būtų suteiktas prioritetas.

Sutikime, kad viešojo intereso sąvoka yra per plati, sunku ginti tai, ko negalima aiškiai apibrėžti teisinėmis definicijomis, o viso to pasėkoje civiliniame procese atsiranda neapibrėžtos diskrecijos galimybė, kai viešojo intereso sąvoką aiškinantys subjektai remiasi savo vertybiniais kriterijais. Kadangi teismai nekuria teisės normų, tai ne jų pareiga ir nurodyti norminius viešojo intereso požymius. Teismai gali tik, remiantis konkrečia situacija, pateikti savo išaiškinimą, paremtą individualių vertybių ir kriterijų sistema, dėl viešojo intereso buvimo ar nebuvimo. Skambios frazės tokios kaip „socialinis teisingumas“, „pagrindiniai visuomenės interesai“ ar „konstituciškai svarbus tikslas“ vartojamos teismų praktikoje, aiškinant viešojo intereso sąvoką,

⁸⁷ J. Gumbis. Public Interest: Problem of Conceptualisation. V., 2006, prieiga per internetą: http://www.lvb.lt/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLJ.04~2006~1367184180702&fromSitemap=1&afterPDS=true

⁸⁸ Egidijus Krivka, *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*. (Jurisprudencija. 2007. T. 10(100).

⁸⁹ Evaldas Klimas ir Julius Lanelis, *supra* note 82.

⁹⁰ Evaldas Klimas ir Julius Lanelis, *supra* note 82.

pasako ne ką daugiau nei pati „viešojo intereso“ sąvoka jos praktiniame panaudojime. Todėl viešojo intereso neapibrėžtumas laikytina sudėtinga civilinio proceso įstatymų taikymo teorinė ir praktinė problema.

2.2. Asmens bei valstybės santykių pusiausvyros išlaikymas

2.2.1. Asmens teisės ir laisvės civiliniame procese

Civilinis procesas grindžiamas bendruoju proceso dalyvių elgesio dispozityvumo principu (CPK 13 straipsnis), kuris reiškia laisvą proceso dalyvių disponavimą jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Dėl dispozityvumo principo egzistavimo pati šalis turi teisę nuspręsti, kaip naudosis savo procesinėmis teisėmis, t.y. kokius reikalavimus ar atsikirtimus pareikšti, jei juos iš viso reikšti, kokius įrodymus pateikti ar jų neteikti. Proceso pradžia, turinys, galiausiai pabaiga yra išimtinės proceso šalies kompetencijos dalis.⁹¹ Anot M. K. Grušnikovo dispozityvumo principas suteikia galimybę ginčo šalims bei kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims vadovautis savo nuožiūra nustatant ginčo apimtį ir proceso seką.⁹² Šalių dispozityvumo principas yra fundamentinis civilinio proceso principas, kuris nėra absoliutus, nes jį riboja siekis apsaugoti viešąjį interesą. Tas pats pasakytina ir apie rungimosi principą.

Liberalusis civilinis procesas įtvirtina rungimosi procesą, kuris reiškia, kad tik ginčo šalys sprendžia, kokiais įrodymais ir koku būdu įrodinėti savo reikalavimus ar atsikirtimus, o teismas, nesikišdamas į procesą, tik prižiūri, kad ginčas vyktų laikantis taisyklių.⁹³ Anot V. Mikelėno civilinio proceso esmę išreiškia rungimosi principas, nes visas bylos nagrinėjimas ir yra paremtas lygiateisių ginčo šalių kova, kurios arbitras yra teismas.⁹⁴ Anot E. Korsakaitės-Čypienės Švedijos civiliniame procese taip pat išlaikomos nuostatos, jog šalių pareiga yra pasirūpinti įrodymais, teismas vertina bylos faktines aplinkybes ir priima sprendimą, vadovaudamasis šalių pateiktais įrodymais, o įrodinėjimo dalyką byloje nustato ginčo šalys bei kiekviena šalis turi įrodyti tas aplinkybes, kuriomis ji remiasi motyvuodama savo reikalavimus arba atsikirtimus, o teismas savo sprendime negali remtis šalių nenurodytais faktais, tačiau, priešingai nei ginčo procese, teismui rungimosi procese suteikiamos gana plačios teisės ir pareigos – nedispozityviose bylose teismas gali rinkti visokio pobūdžio įrodymus savo iniciatyva, o dispozityviose bylose gali, pavyzdžiui, savo iniciatyva apklausinėti liudytojus arba išreikalauti rašytinių įrodymų.⁹⁵

⁹¹ Vytautas Nekrošius. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. (Vilnius, Justitia, 2002).

⁹² Грушников, М. К. Гражданский процесс. Москва: Новый Юрист. 1998, с. 33.

⁹³ Vytautas Nekrošius, *op. cit.*

⁹⁴ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė*. I d. Vilnius, 2003.

⁹⁵ *Švedijos teismo proceso kodeksas (Rättegångsbalk)* (1942). Sveriges Rikes Lag. Uppsala, 1995 // Iš Kosaitė-Čypienė, Elena. *Įrodinėjimo Švedijos civiliniame procese bendrieji šaltiniai, bruožai, principai*. Jurisprudencija, 2008, Nr. 7(109).

Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT) yra suformulavęs bendruosius principus dėl rungimosi principo garantijų procese. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinta teisingo bylos nagrinėjimo koncepcija, nustatanti teisę į rungtynišką procesą, kuris pasireiškia kaip šalies galimybė pateikti įrodymus savo reikalavimams pagrįsti bei teisė žinoti ir komentuoti pateiktus kitos šalies įrodymus ar pastabas.⁹⁶ Be to, EŽTT yra išaiškinęs, kad teisėjai privalo gerbti proceso rungimosi principą, ypač tada, kai atmeta skundą ar dėl savo iniciatyva iškelto klausimo nusprendžia dėl reikalavimo. Kasacinis teismas, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, yra pažymėjęs, kad įrodymų leistinumas ar jų vertinimas yra nacionalinių teismų prerogatyva ir, nors Konvencijos 6 straipsnis garantuoja asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, šiame straipsnyje neįtvirtinta taisyklių dėl įrodymų leistinumo ar vertinimo. Svarbu, kad procese būtų užtikrintas proceso rungimosi principas, t.y. šalies galimybė pateikti, jo manymu, bylai svarbius argumentus, paaiškinimus bei kitos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies garantijos (šalių lygybės, nešališko bylos nagrinėjimo užtikrinimas ir pan.).⁹⁷ Teisingai įgyvendintas rungimosi principas reiškia, kad teisme reikalavimus reiškiantys asmenys pasitiki teisingumo sistemos funkcionavimu, o pasitikėjimas paremtas įsitikinimu, kad ginčo šalis bus išklausyta procese, t.y. turės teisę pateikti paaiškinimus bei įrodymus ne tik kito ginčo šalies pateiktiems, bet ir teismo savo iniciatyva surinktiems įrodymams.⁹⁸

Dispozityvumo ir rungimosi principai lemia, kad iš privatinų teisinių santykių kilusiose bylose subjektai gali laisvai disponuoti savo materialiosiomis teisėmis ir pareigomis, tačiau šios standartinės proceso taisyklės negali užtikrinti viešojo intereso apsaugos tokiose bylose, kurių nagrinėjimas ir baigtis svarbi platesnei visuomenei ir gali turėti įtakos ne tik šalių interesams.⁹⁹ Todėl šalys nėra visagalės proceso šeiminkės, be apribojimų disponuojančios ginčo dalyku ir pagrindu bylose, susijusiose su viešojo intereso apsauga.

2.2.2. Proporcingumo išlaikymas tarp asmens teisių ir laisvių ribojimo ir siekiamo teisėto tikslo apginti viešąjį interesą

Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad aktyvus teismo vaidmuo neturi pažeisti civiliniame procese vyraujančio rungimosi principo, pagal kurį kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, išskyrus tuos atvejus,

⁹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2012, prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/tp/380700?nr=1>.

⁹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015“ prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/16456327537921/3K-3-429-313/2015>.

⁹⁹ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. III d. (Vilnius, 2003).

kai šių aplinkybių nereikia įrodinėti pagal įstatymą (CPK 12, 178 straipsniai).¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išplėtojęs konstitucinę doktriną, pagal kurią viešasis interesas, kaip bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas, turi būti derinamas su individo autonominiiais interesais, nes ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės¹⁰¹. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje įtvirtintos vertybės – asmens teisių ir teisėtų interesų apsauga bei gynimas ir viešasis interesas – negali būti priešingos, ir šioje srityje būtina užtikrinti teisingą pusiausvyrą¹⁰².

Docentas dr. Egidijus Krivka yra pažymėjęs, kad viešojo intereso apsauga ir gynimas riboja asmens teises ir laisves ir todėl tik teisėtumo ir demokratinio būtinumo kriterijus atitinkantys ribojimai laikytini pagrįstais. Be to docentas mano, kad sprendžiant bylas, kuriose ginamas viešasis interesas, turėtų būti taikomas viešojo intereso bei asmens teisių, laisvių ir teisėtų interesų teisingos pusiausvyros principas.¹⁰³ Anot V. Nekrošiaus dabartinė teismo teisė rinkti įrodymus savo iniciatyva, peržengti bylos nagrinėjimo ribas, taikyti laikinąsias apsaugos priemones suponuoja tai, kad teismui sudaromos tinkamos sąlygos pažeisti ypatingai svarbų asmens autonomijos principą ir kartu pažeistų asmens bei valstybės santykių pusiausvyrą. Teismui suteikus minėtas teises, grįžtame prie visagalio tarybinio civilinio proceso teisėjo vaidmens, kuris galėjo kištis į bet kurią civilinę bylą. Norėtusi tikėtis, kad iškovojusį nepriklausomybę Lietuva pasuktų nuo visagalės valstybės ir lygiuotųsi į Vakarų demokratines valstybes, kuriose teismas yra nešališkas ir nepriklausomas teisingumo vykdytojas.¹⁰⁴

Daugelyje Europos valstybių teismo galimybė peržengti bylos nagrinėjimo ribas yra niekinė ir tik tuo atveju, kai aukštesnės instancijos teisme nustatomas absoliutus sprendimo negaliojimo pagrindas, teismas gali viršyti bylos nagrinėjimo ribas.¹⁰⁵ V. Nekrošius pažymi, kad „kokybiškas teisingumo vykdymas ir kartu viešojo intereso teisingu bei greitu bylos išnagrinėjimu užtikrinimas yra garantuojamas apibrėžiant teismo ir šalių galių santykį civilinėje byloje, vadovaujantis principu „teismas ieško, šalys sprendžia“¹⁰⁶.

¹⁰⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 18 d. nutartis, priimta BAB „Vievio paukštynas“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-56/2015“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 30 d. nutartis, priimta UAB „Vaiba“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-369/2009“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 8 d. nutartis, priimta IĮ „Šakių agrocentras“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-160/2011“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 28 d. nutartis, priimta UAB „Baltijos žuvis“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-630/2012“.

¹⁰¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas,“ Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03,“ Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708.

¹⁰² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas *supra* note 17.

¹⁰³ Egidijus Krivka, *supra* note 80.

¹⁰⁴ Vytautas Nekrošius, *supra* note 79.

¹⁰⁵ Deixler-Huebner, A.; Klicka, T. Zivilverfahren: Erkenntnisverfahren und Grundzüge des Exekutions- und Insolvenzrechts. Auflage: 9. Wien, 2015.

¹⁰⁶ Vytautas Nekrošius, *supra* note 91.

Kadangi viešojo intereso apsauga ir gynimas susiję su asmens teisių ir laisvių ribojimu (civilinio proceso teisėje su dispozityvumo principo ribojimu; civilinėje teisėje su subjektinių teisių ribojimu), todėl jis privalo būti teisėtas ir būtinas, o tai reiškia, kad turi būti išlaikomas proporcingumas tarp apribojimo ir siekiamo teisėto tikslo, kuriuo turi būti ginamas realiai pažeistas, sukeliantis neigiamas teises pasekmes, konstituciškai svarbus ir reikšmingas interesas. Pagal Konstitucinio Teismo išaiškinimą į viešojo intereso sąvoką įeina ir teisingumas,¹⁰⁷ o tai reiškia, kad teismas turi plačią diskreciją veikti ginant viešąjį interesą, tačiau teismas negali kiekvienoje byloje išvelgti viešojo intereso buvimą vien todėl, kad jis siekia priimti teisingą sprendimą ir vykdyti teisingumą, kas laikytina vertybe įtraukta į viešojo intereso sąvoką, ir tokiu pagrindu savavališkai kištis į privatinis teisinius santykius. Teismas, net jei bylose turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, yra saistomas šalių rungimosi ir lygiateisiškumo principų bei įrodymų sąsajumo taisyklių. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad teismo aktyvumas turi tam tikras ribas ir negali pažeisti civiliniame procese vyraujančio rungimosi principo.¹⁰⁸ Šalių rungimosi principas lemia, kad, priimant sprendimą, būtų remiamasi įrodymais neviršijant šalims jų žinomumo ribų.¹⁰⁹ Bylos nagrinėjime teisėjas turi prižiūrėti, kad šalys naudotųsi procesinėmis teisėmis nepažeisdamos viešojo intereso ir tik nustatčius viešojo intereso pažeidimo faktą, kai realiai pažeidžiamas konstituciškai svarbus ir reikšmingas interesas, turi teisę peržengti bylos nagrinėjimo ribas bei savo iniciatyva rinkti įrodymus ir siekti priimti sprendimą iš esmės.

2.3. Aktyvaus teismo vaidmens santykis su teismo teise viršyti bylos nagrinėjimo ribas

2.3.1. Aktyvus teismo vaidmuo viešojo intereso byloje

Atsižvelgiant į galimybę teisėjui turėti įtakos procesui, Švedijos teisėje bylos skirstomos į dispozityvias, nedispozityvias ir mišrias. Nedispozityviose bylose, teismas turi teisę rinkti bet kokios rūšies įrodymus savo paties nuožiūra, o dispozityviose bylose galimybė teisėjui papildyti šalių pateiktus įrodymus ribota. Ginčai, kylantys iš darbo ir šeimos teisinių santykių, ypatingosios teisenos¹¹⁰ savo esme nėra dispozityvūs, todėl inkvizitorinį ginčo nagrinėjimo modelį suponuoja ne tiek viešojo intereso, kiek materialinių teisinių santykių specifika.¹¹¹ V. Nekrošius pabrėžia, kad nedispozityviose bylose viešasis interesas yra aiškiai išreikštas ir jose ribotai taikomos civilinio proceso bei civilinės teisės svarbiausi principai,¹¹² šalims suteikiama mažiau veikimo laisvės. Kokiose bylose teismas gali būti aktyvus?

¹⁰⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas,“ *supra* note 17.

¹⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/tp/1007254>.

¹⁰⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-687/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/tp/1173457>.

¹¹⁰ Egidijus Laužikas, Valentinus Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005.

¹¹¹ Vytautas Nekrošius, *supra* note 79.

¹¹² *Ibid.*

LR civilinio proceso kodekso rengėjas, civilprocesualistas A. Driukas pabrėžia, kad daugelyje ypatingosios teisenos bylų sprendžiami su viešuoju interesu susiję klausimai.¹¹³ Inkvizicinis (tardomasis, tiriamasis) ypatingosios teisenos modelis grindžiamas viešumo, oficialumo ir aktyvaus teismo principais.¹¹⁴ CPK 443 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta bendra pareiga teismui imtis visų būtinų priemonių visapusiškai išaiškinti bylos aplinkybes. Kituose straipsniuose rasime įtvirtintas specialias teismo pareigas dėl konkrečių įrodymų išreikalavimo ar kitokių veiksmų atlikimo. Pavyzdžiui, CPK 483 straipsnyje numatyta teismo, nagrinėjančio įvaikinimo bylą, pareiga išreikalauti atitinkamus duomenis apie įvaikinamojo vaiko kilmę, o CPK 491 straipsnio 2 dalyje numatyta teismo pareiga imtis visų būtinų priemonių, būtinų apsaugoti globos ar rūpybos reikalingų asmenų teises ir interesus. Bandant paaiškinti, kodėl inkvizicinis principas įtvirtintas ypatingojoje teisenoje, reikėtų pasiremti germaniškosios koncepcijos atstovų argumentu, jog rungimosi ir dispozityvumo principai priverstų teisėją nusileisti šalims, o viešąjį interesą būtų neįmanoma įgyvendinti. Nagrinėdamas bylą ypatingosios teisenos tvarka, teismas neapsiriboja byloje pateikta medžiaga, privalo patikrinti visas bei išsiaiškinti esmines aplinkybes, galinčias turėti įtakos sprendimo teisėtumui ir pagrįstumui ir jeigu byloje dalyvaujantys asmenys negali prašomų įrodymų pateikti arba tiesiog jų nepateikia, teismas savo iniciatyva gali jų išreikalauti. Savarankišką ypatingosios teisenos susiformavimą nulėmė ypatingas viešasis interesas.

Nagrinėjant šeimos bylas visada susiduriama su siekiu užtikrinti viešojo intereso apsaugą, būtent todėl, galimi ir teismo proceso ypatumai, svarbesnis nei kitose civilinėse bylose tampa ir teisėjo vaidmuo.¹¹⁵ Sustiprėjęs viešasis interesas, egzistuojantis šeimos teisinių santykių reguliavimo srityje, negali likti nuošalyje ir nagrinėjant iš šių teisinių santykių kylančius ginčus bei pasireiškia padidėjusiu visos visuomenės suinteresuotumu šeimos bylų baigtimi. Tai lemia nagrinėjimo ypatumus – įstatymų leidėjas šių bylų procesui daro reikšmingas kai kurių pagrindinių civilinio proceso principų išimtis. Teismo aktyvumą užtikrina CPK 376 straipsnio nuostatos ir CK trečiojoje knygoje nustatytos proceso teisės normos (CPK 375 straipsnio 2 dalis). Teismo aktyvumas pasireiškia kaip teismo teisė savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, jo nuomone, tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą (CPK 376 straipsnis); atsižvelgdamas į ieškinio (priešieškinio) pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias aplinkybes, peržengti pareikštų reikalavimų ribas, t. y. patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio (priešieškinio) dalyku ir pagrindu (CPK 376 straipsnio 3 dalis); privalo

¹¹³ Andrius Driukas, *supra note 48*.

¹¹⁴ Inga Žemkauskienė, *Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse*. (Jurisprudencija. 2002. T. 280(20), 212-218.

¹¹⁵ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-356-324/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1022412?nr=1>.

intis priemonių šalims sutaisyti, taip pat siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai (CK 3.54, 3.64 straipsniai, CPK 384 straipsnio 3 dalis, CPK 376 straipsnio 2 dalyje.); gali savo iniciatyva, kai yra pagrindas, taikyti įstatymuose numatytą alternatyvų asmens (ar vaiko) teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą, kai byloje pareikštas vienas iš įstatymuose numatytų alternatyvių reikalavimų negali būti tenkinamas (CPK 376 straipsnis), iki bus priimtas teismo sprendimas, savo iniciatyva taikyti specialias laikinas apsaugos priemones, nurodytas CK 3.65 straipsnio 2 dalyje, atsižvelgdamas į vaikų, taip pat į vieno sutuoktinio interesus. Pažymėtina ir tai, kad šeimos bylose teismo aktyvumas yra ne formalus, o tikrasis (materialus), todėl teismas nagrinėja bylą ne formaliai pasveriant vienos ir kitos pusės įrodymus, o nustatant tikrąją, materialiąją tiesą, priimant kiek įmanoma teisingesnį sprendimą.

Viešojo intereso apsauga byloje dėl darbo teisinio santykio šalių ginčo nukreipta į silpnesniosios šio santykio šalies – darbuotojo – teisinių garantijų užtikrinimą, tarp jų – teisę apskųsti, jo vertinimu, neteisėtą pirmosios instancijos teismo sprendimą, nesibaiminant, kad apeliacinės instancijos teismas pablogins jo padėtį, palyginus su pirmosios instancijos teismo sprendime nustatytąja. Prof. habil. dr. V. Nekrošiaus pažymi, kad visuomenė suinteresuota darbo bylą nagrinėjimu, nes visuomenei svarbu, kad darbuotojo ir darbdavio ginčas būtų taikiai išspręstas, išsaugant jų tolesnį bendradarbiavimą, be to ginčo šalys nėra lygios ir darbdavys išlieka ekonomiškai ir teisiškai stipresne šalimi ir galiausiai ginčo pabaiga dažnai tiesiogiai ar netiesiogiai veikia darbuotojo pragyvenimo šaltinį.¹¹⁶ Tokios pat nuomonės laikosi ir rusų teisės mokslininkai L. N. Anisimovas ir A. L. Anisimovas. Anot jų darbo sutarties šalių materialinė atsakomybė yra diferencijuota, nes darbuotojas visada yra fizinis asmuo, o darbdavys dažniausiai – juridinis asmuo, kas sąlygoja šalių ekonominių ir kitų galimybių nelygybę¹¹⁷ Vienas svarbiausių darbo bylą nagrinėjimo ypatumų, tai aktyvus teismo vaidmuo (CPK 414, 417 ir 418 str.), kuris pasireiškia šiais aspektais: 1) bylą nagrinėjantis teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu mano, jog tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą; 2) jeigu teismas, nagrinėdamas bylą pagal darbuotojo ieškinį, nustato, kad ieškinys pareikštas ne tam asmeniui, kuris turi pagal ieškinį atsakyti, tai turi teisę savo iniciatyva įtraukti dalyvauti byloje antrąjį atsakovą; 3) teismas turi teisę viršyti pareikštus reikalavimus: byloje pagal darbuotojo ieškinį pirmosios instancijos teismas, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias bylos aplinkybes, turi teisę viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. gali patenkinti reikalavimus daugiau, nei buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu; 4) teismas turi teisę

¹¹⁶ Vytautas Nekrošius, *supra* note 91, 198.

¹¹⁷ Анисимов Л. Н., Анисимов А.Л. Материальная ответственность сторон трудового договора: практический комментарий к Федеральному закону от 30.06.2006 № 90НФЗ

taikyti įstatymuose numatytą alternatyvų darbuotojo teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą.¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausias Teismas pažymi, kad darbo byla nagrinėjančiam teismui įstatymo suteiktas aktyvesnis vaidmuo, t. y. teismas nesuvaržytas rungimosi ir dispozityvumo principų (CPK 12, 13, 414 straipsniai).¹¹⁹

R. Norkus, nagrinėdamas procesinius bankroto bylų nagrinėjimo ypatumus, pažymėjo, kad bankroto bylose ryškus viešojo intereso buvimas ir būtinybė jį apginti. Pirmiausia svarbu apsaugoti bankrutuojančios įmonės kreditorius, kad jų reikalavimai neliktų nepatenkinti. Kita vertus, svarbu apsaugoti ir bankrutuojančios įmonės interesus, kad bankroto byla būtų iškeliamą tik visapusiškai išsiaiškinus visas teisiškai reikšmingas aplinkybes, įsitikinus būtinybe iškelti bankroto bylą ir nustačius bylos iškėlimo sąlygas, nes bankroto bylos iškėlimas sukelia sunkių padarinių įmonei, todėl negalima bankroto bylos kelti finansinių sunkumų turinčiai įmonei siekiant suvesti sąskaitas, pašalinti iš rinkos konkurentą ar sužlugdyti įmonę, turint kitokių tikslų. Valstybė bei visuomenė yra suinteresuoti kiekvieno ūkio subjekto išsaugojimu. Bankroto bylose privalu užtikrinti, kad visų kreditorių reikalavimai būtų proporcingai patenkinti, laikantis ĮBĮ 35 straipsnyje nustatytos kreditorinių reikalavimų tenkinimo eilės, ir vienu kreditorių teisės ir interesai apsaugoti prieš kitus kreditorius. Šių interesų pusiausvyra reikalingas aktyvus teismo vaidmuo bankroto bylose. Tai akcentuoja ir Aukščiausiojo Teismo praktika.¹²⁰

Kad viešųjų pirkimų bylos visuomet yra susijusios su viešuoju interesu, kuris įpareigoja teismą sprendžiant viešųjų pirkimų ginčus būti aktyvų ir, esant reikalui, savo iniciatyva rinkti įrodymus yra pažymėjęs advokatas Dainius Kenstavičius.¹²¹ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatyme viešiesiems pirkimams nustatyti specialūs reikalavimai, o įstatymo nuostatos aiškinamos ir taikomos taip, kad būtų apgintas viešasis interesas.¹²² Viešųjų pirkimų bylose teismai naudojami didesne nei įprasta diskrecijos teise. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 423⁸ str. 1 d. yra nustatyta, kad teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, jo nuomone, tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą. Teismai viešųjų pirkimų ginčų bylose turi teisę peržengti ieškinio ribas, *ex officio* konstatuoti niekinio sandorio faktą ir spręsti dėl perkančiosios organizacijos neteisėtų veiksmų padarinių bei atlikti kitus veiksmus, būtinus ginant

¹¹⁸ Giedrė Dabulskytė, *Ginčų dėl žalos, susijusių su darbo teisiniais santykiais, atlyginimo teisinė prigimtis ir teismo nagrinėjimo problema*. (Teisė. 2009, 71. ISSN 1392–1274. Priimta publikuoti 2009 m. balandžio 10 d.)

¹¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis bylos Nr. 3K-3-267/2008,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=63931c1f-4448-428c-b2b6-276d5837a67b>.

¹²⁰ Rimvydas Norkus, *Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai*. (Jurisprudencija. 2004, Nr. 57(49), 82-94.

¹²¹ Dainius Kenstavičius, *Konfidencialumo pareigos teisiniai pagrindai viešuosiuose pirkimuose*. (Jurisprudencija. 2014, Nr. 21(3), 803-821.

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Viešųjų pirkimų tarnyba v. Akmenės rajono savivaldybės administracija, uždaroji akcinė bendrovė „Affecto Lietuva“, bylos Nr. 3K-3-507/2011“.

viešąjį interesą.¹²³ Kasacinio teismo konstatuota, kad perkančiosios organizacijos veiksmų, kuriais šiurkščiai pažeidžiamos principinės viešųjų pirkimų normos, teisinį kvalifikavimą (jei tokie veiksmai nustatomi) teismai privalo vykdyti *ex officio*. Be to, teismams netaikomi procesiniai apribojimai, aktualūs tiekėjams ikiteisminės ir teisminės ginčų nagrinėjimo stadijų metu (CPK 423² straipsnio 1 dalis, 423³ straipsnio 2, 3 dalys, 423⁸ straipsnio 1, 2, 3 dalys). Tokia teismo teisė ir pareiga grindžiama tuo, kad viešųjų pirkimų ginčai nėra tik privataus pobūdžio, o susiję su viešojo intereso apsauga. Lietuvos Respublikos teismai, aiškindami teismo vaidmenį viešųjų pirkimų bylose, laikosi pozicijos, kad siekiant užtikrinti viešojo intereso apsaugą, teismui, turi būti suteikti plačiausi įgaliojimai veikti.

Viešųjų ir privačių interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas.¹²⁴ E. Krivkai, pabrėžia, kad, siekiant suderinti privataus ir viešojo intereso gynimą, teismo vaidmuo viešojo intereso bylose turi būti aktyvus,¹²⁵ tačiau Ž. Terebeiza iškėlė protingą klausimą, ar aktyvus teismo vaidmuo pateisinamas be išlygų visose bylose, kai ginamas viešasis interesas. Pritartina Ž. Terebeizos pateiktam pamąstymui, kad aktyvus teismo vaidmuo kaip dispozityvumo principo išimtis pateisinamas tik atsižvelgus į konkrečią situaciją ir atlikus jos analizę,¹²⁶ konstatavus viešojo intereso pažeidimo faktą, o ne abstrakčiai nurodant, kad bylose yra viešojo intereso ir jį būtina ginti. Teismas tik atsižvelgęs į konkrečias bylos aplinkybes ir jas įvertinęs, gali konstatuoti būtinumą ir konstitucinį pagrindą peržengti bylos nagrinėjimo ribas.

2.3.2. Aktyvus teismo vaidmuo ir teismo nešališkumo principas

Iki 2011 m. spalio 1 d. civiliniame procese galiojusio viešojo intereso gynimo sistemoje teismas tik išimtiniais atvejais turėjo papildomas pareigas ginti viešąjį interesą civiliniame procese ir tai pakankamai pagrįsta, nes teismas yra teisingumą vykdanči institucija, o ne šaliai atstovaujantis subjektas. Suteikus teismui teisę ir pareigą užtikrinti viešojo intereso gynimą, kai viešojo intereso sąvoka pagal dabartinį teisinį reglamentavimą yra tokia bendra, jog ja galima pagrįsti bet koki valstybės norą įsikišti į privatų šalių ginčą, leidžia suabejoti, ar teismas visais atvejais tokiose bylose išlieka nepriklausomu. O teismo nepriklausomumas kaip esminis teismų veiklos principas ir teisingumo vykdymo garantija¹²⁷ jau nuo seno akcentuojamas. V. Mačys dar 1924 m. rašė, kad

¹²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-359/2012. Teismų praktika. 2012, 38, p. 245-272,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/390505?nr=1>

¹²⁴ Namavičius, Zenonas, ir Stasys Stačiokas. Viešų ir privačių interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konferencijos medžiaga [interaktyvus]. <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/15.pdf>.

¹²⁵ Egidijus Krivka, *Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse*. (Jurisprudencija. 2003. Nr. 37(29).

¹²⁶ Žilvinas Terebeiza, *Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme*. (Jurisprudencija. 2008, 7(109).

¹²⁷ Armanas Abramavičius, *Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje*. (Jurisprudencija, 2009. Nr. 3(117).

teisėjų nepriklausomumas yra pati pirmutinė ir svarbiausia sąlyga,¹²⁸ kuri užtikrina, kad bylą nagrinėtų tik nešališkas ir neutralus teisėjas.¹²⁹ Doc. dr. V. Valančius taip pat akcentuoja teismo nešališkumo svarbą: „Teismo nešališkumo požiūriu aktualu tai, kad teismas, reikalaujamas sąžiningos procesinės elgsenos iš šalių, pats nepasirinktų tokio elgesio modelio, kuris verstų proceso šalis (arba vieną iš jų) abejoti, ar tinamai laikomasis teismo proceso. Tai ypač pabrėžtina kabant apie procedūrinio teisingumo sampratą ir jo įtaką pasitikėjimui teismu.“¹³⁰

Kalbant apie teismo aktyvumą renkant įrodymus, ypač svarbu, kad būtų teisingai nustatomos ribos tarp teismo aktyvumo ir teismo nešališkumo. Rinkdamas įrodymus savo iniciatyva, teismas (teisėjas) visada veikia kažkurios iš proceso šalių naudai, tačiau įrodymų rinkimas kaip teismui suteikta diskrecija turi kreipti procesą tinkama linkme, padėti atskleisti ginčo esmę, užkirsti kelią šalių piktnaudžiavimui savo teisėmis, užtikrinti teismo proceso koncentruotumą, ginti silpnesniosios šalies teises ir interesus, galiausiai užtikrinti viešojo intereso apsaugą.

CPK 179 str. reglamentuoja teismo veiksmus įrodinėjimo procese ir straipsnio 1 dalis numato, kad šalys ir byloje dalyvaujantys asmenys pateikia įrodymus, o kai pateiktų įrodymų nėra pakankamai, teismas gali siūlyti šalims bei kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims pateikti papildomus įrodymus. Šios nuostatos dispozityviosiose bylose, kurių nagrinėjimas bei sprendimas nėra susijęs su viešojo intereso apsauga, taikomos visa apimtimi. CPK 179 str. 2 d. numato, kad teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus tik CPK ir kitų įstatymų numatytais atvejais, taip pat kai to reikalauja viešasis interesas ir nesiėmus šių priemonių būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai. Ši nuostata reglamentuoja bendrosios taisyklės išimtį ir taikoma nedispozityviosiose bylose, kuriose teismas privalo veikti *ex officio*. Tokiose bylose teismas privalo savo iniciatyva rinkti įrodymus, jei įrodymų nepateikia byloje dalyvaujantys asmenys ar jų nepakanka reikšmingoms aplinkybėms byloje nustatyti. Teismas kontroliuoja įrodinėjimo procesą dispozityviosiose ir nedispozityviosiose bylose ir atsako už tinkamą įrodinėjimo pareigos paskirstymą bei gali reikalauti paaiškinimų iš dalyvaujančių byloje asmenų, nurodyti aplinkybes, kurias būtina nustatyti siekiant teisingai išnagrinėti bylą bei siūlyti byloje dalyvaujantiems asmenims pateikti papildomus įrodymus.¹³¹

Vokietijos Braunšveigo aukštesniojo žemės teismo pirmininkas Edgar Isermann, rašydamas apie Vokietijos civilinių bylų teisėjo pareigą rūpintis procesu. pabrėžė, kad teisėjas nėra apribotas tik autoritetinga tvarkos palaikymo ar formalių sąlygų laikymosi funkcijomis, o privalo

¹²⁸ Vladas Mačys, *Civilinio proceso paskaitos*. (Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924).

¹²⁹ Petras Leonas, *Aequitas Lietuvos teismuose*. (Raštai. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005).

¹³⁰ Virgilijus Valančius, *Lietuvos civilinio proceso kodeksas: pirmųjų metų patirtis*. (Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61), 54-61).

¹³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-399-701/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1071856>.

padėti šalims siekti materialaus teisingumo. Šalys turi teisę į sąžiningą procesą bei būti išklaudytos teisme, taip pat teisę į teisingą ir objektyviai nesavavališką vertinimą. Teismo pareiga rūpintis šalimis, duodant nurodymus dėl faktinės ir teisinės bylos būklės bei teikiant išaiškinimus. Toks teismo rūpinimasis procesu nereiškia, kad pažeidžiamas teismo nešališkumas, nes teismas, leisdamas bylos šalims dalyvauti nagrinėjant ir svarstant bylą, leidžia šalims įtikinti jį naujais argumentais. Svarbiausių bylos nagrinėjimo klausimų skaidrumas sudaro sąlygas ginčui užsibaigti pirmosios instancijos teisme. Tik teisėjui komunikatyviai vedant procesą šalims atsiranda galimybė, esant reikalui, patikslinti savo argumentus. Toks teisėjo vaidmuo procese leidžia išvengti nepagrįstų sprendimų ir sudaro sąlygas šalių likimo nepalikti spręsti aukštesnės instancijos teismui. Teisėjo rūpinimasis šalimis skatina „teisinę higieną“ teismuose.¹³²

Nors aktyvus teismo vaidmuo ir viešojo intereso gynimas yra glaudžiai susiję, tačiau teismo teisė išeiti už bylos nagrinėjimo ribų nėra absoliuti ir negali būti sutapatinta su teismo pareiga aktyviai veikti, ypač tada, kai galimas viešojo intereso pažeidimas nėra akivaizdus. Apie teismo aktyvumo ribas doc. dr. Virgilijus Valančius yra teisingai pažymėjęs, kad teismo aktyvumo ribų turinys nėra apibrėžtas, todėl svarbu, kad teismų praktika suformuluotų aiškius kriterijus, leidžiančius nustatyti tinkamas teismo aktyvumo ribas, t.y. apibrėžti kokia pagalba proceso šaliai laikytina tinkama ir išvengti perdėto teismo aktyvumo, kuris leistų suabejoti teismo nešališkumu. Visgi teisėjo komunikatyviai vedamas teismo procesas leidžia šalims patikslinti savo argumentus, nukreipti procesą tinkama linkme ir išvengti nepagrįsto teismo sprendimo priėmimo, o šiuolaikiniame civiliniame procese vienas iš tinkamo bei sąžiningo teismo proceso kriterijų ir yra motyvuotas teismo sprendimas. Tuo tarpu sprendimas be motyvų šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje yra piktnaudžiavimas valdžia.¹³³

¹³² Edgar Isermann. *Die fürsorgepflicht des deutschen zivilrichters*. (Vilnius: Jurisprudencija, 2008, Nr. 7(109)) 64-69.

¹³³ Armanas Abramavičius, *Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje*. (Jurisprudencija, 2009. Nr. 3(117)).

3. BYLOS NAGRINĖJIMO RIBŲ VIRŠIJIMAS ATSKIRŲ KATEGORIJŲ BYLOSE

3.1. Šeimos bylų nagrinėjimo ribos teismų praktikoje

Šeimos bylų nagrinėjimo ypatumus nulėmė valstybės ir visuomenės pripažįstama šeimos svarba, o šeimos narių teisių ir teisėtų interesų gynimas iš esmės yra viešojo intereso gynimas, nes visuomenė suinteresuota kuo teisingesniu teismo sprendimo priėmimu šeimos byloje. Kita vertus, visuomenė taip pat yra suinteresuota, kad ginčas būtų išspręstas operatyviai ir nebūtų užvilktas procesas, todėl teismas turėtų pasirinkti, kuriam principui teikti prioritetą.¹³⁴ Laikytina, kad daugeliu atveju turėtų nulemti materialiosios tiesos atskleidimo principas. Taigi proceso koncentruotumas šiuo atveju yra paskesnis po viešojo intereso šių bylų nagrinėjimu. Be to, teismo proceso koncentruotumas gali būti užtikrinamas ir teismo teise savo iniciatyva rinkti įrodymus (CPK 376 str. 1 d.). Teisėjas šeimos byloje turi būti stengtis užkirsti kelią šalių piktnaudžiavimui procesu, nukreipti procesą tinkama linkme, pareikalaudamas papildomų įrodymų, o prireikus rinkti juos savo iniciatyva, taip pat viršyti pareikštus reikalavimus ar taikyti alternatyvų asmens teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą, o taip pat būti aktyviam siekiant šalių susitaikymo (CPK 376 str.).

Iš šeimos teisinių santykių kylančiose bylose, kuriose sprendžiamas ginčas dėl sutuoktinių turto padalijimo teismo aktyvumas paprastai apribotas, jei byloje nesprenžiami su vaiko teisėmis ir interesais susiję klausimai. Todėl toiose bylose galioja dispozityvumo ir rungimosi principai, teismas negali savo iniciatyva ginti vieno iš sutuoktinių interesus ir šalių pareiga yra pateikti reikalavimą padalinti turtą ir informaciją apie visą šalių turimą ir dalijamą turtą.¹³⁵ Vienoje byloje kasatorė N. R. teigė, kad bylą nagrinėjęs teismas, nustatydamas UAB „Munera“ akcijų vertę, nebuvo aktyvus ir tokiu būdu pažeidė jos teises. LAT su tokiu kasatorės teiginiu nesutiko ir išaiškino, kad CPK 376 straipsnyje įtvirtinta teismo pareiga nereiškia teismo pareigos būti aktyviam visose šeimos bylose ar visų byloje pareikštų reikalavimų apimtimi. Šioje byloje bylą nagrinėję teismai nenustatė teisiškai reikšmingų aplinkybių dėl kurių kasatorės naudai būtų daroma procesinio lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principų (CPK 6, 12, 13 straipsniai) išimtis, nes sutuoktiniai bendro turto dalybų procese dalyvauja lygiomis teisėmis, vadovaujantis rungimosi ir dispozityvumo principais. Todėl nėra pagrindo teigti, kad teismai turėjo būti aktyvūs, abejoti šalių nurodyta reikalavimo teisės bei akcijų verte ir aiškintis tikrąją šio turto vertę.¹³⁶ Teismui nebuvo pagrindo spręsti dėl viešojo intereso gynimo ir peržengti apeliacinio skundo ribas, nes bylos nagrinėjimo ribas sudarė sutuoktinių turto padalijimo klausimas, kuris nesuteikia teisės

¹³⁴ Vytautas Nekrošius, *supra* note 91.

¹³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1087361?nr=5>.

¹³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1087361>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/453939>.

teismui padaryti išvados, kad byloje yra viešojo intereso vien tik dėl to, kad tai šeimos byla ir neatsižvelgiant ir neįvertinant konkrečių bylos faktinių aplinkybių ir ginčo dalyko.¹³⁷ Taigi sutuoktinių tarpusavio turkiniuose ginčiuose, kurie su vaikų teisėmis ir interesais nesusiję, teismas turi būti aktyvus tiek, kiek reikia, kad būtų užtikrintas sutuoktinių lygiateisiškumas (CK 3.3 straipsnio 1 dalis), jų interesų pusiausvyra ar apsaugotos vieno iš sutuoktinių teisės ir interesai, kurių jis dėl kokių nors objektyvių aplinkybių negali pats tinkamai ginti.¹³⁸

Kasacinis teismas byloje susijusioje su nepilnamečių vaikų išlaikymu, nutarė, kad apeliacinės instancijos teismas neperžengė apeliacinio skundo ribų priteisdamas ieškovui ½ dalį ginčo turto, nors apeliaciniame skunde tokio reikalavimo nei viena šalis nereiškė. Apeliacinės instancijos teismas, pagal ieškovo pateiktą apeliacinį skundą, jame nurodytais pagrindais, laikydamasis CPK 320 straipsnio nuostatų, nagrinėjo ir sprendė dėl išlaikymo formos nepilnamečiams vaikams nustatymo bei konstatavęs, kad vaikų interesus geriausiai atitinka išlaikymo priteisimas iš ieškovo kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis, pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimu vaikams priteistą išlaikymą turtu ir periodinėmis išmokomis, priteisdamas tik periodines išmokas. Ieškovui tenkančią ½ dalį nekilnojamojo turto pirmosios instancijos teismas priteisė nepilnamečiams vaikams kaip išlaikymą, todėl pakeitus išlaikymo vaikams formą, ieškovui pirmosios instancijos teismo sprendimu priteista ½ ginčo turto dalis pagrįstai nurodyta kaip ieškovui tenkanti nuosavybė.¹³⁹

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje dėl santuokos nutraukimo, santuokoje įgyto turto padalijimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo vaikui priteisimo konstatavo, jog apeliacinės instancijos teismas viršijo ieškinio dalyko ribas priteisdamas atsakovui 105 tūkst. Lt kompensaciją vietoje jo prašomų 80 tūkst. Lt už 1/2 dalies buto vertę. LAT išaiškino, kad nepaisant to, kad nors šeimos byloje teismo vaidmuo yra aktyvus ir CPK 376 str. 3 d. suteikia teisę teismui viršyti ieškinio pagrindą ir dalyką nagrinėjant reikalavimus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo tėvams gyvenant skyrium, išlaikymo priteisimo bei kitus panašius materialiuosius reikalavimus, kurie nėra grynai privataus pobūdžio, bet irgi yra susiję su viešuoju interesu, teismas privalėjo nurodyti kuo konkrečiai byloje pasireiškė viešasis interesas, dėl kurio padidinta atsakovo prašoma priteisti kompensacija už ½ dalies buto vertę, kaip buvo pažeisti atsakovo, kaip buvusio sutuoktinio, interesai ir koku būdu tai veikia visuomenės interesus. Todėl LAT nutarė, kad apeliacinės instancijos teismas nenurodžius, kuo reiškiasi viešasis interesas byloje, buvo pažeista

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-317/2011,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/216609>.

¹³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. S. v. R. S., bylos Nr. 3K-3-469/2006“; „2006 m. spalio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. Z. v. S. Z., bylos Nr. 3K-3-538/2006“; „2007 m. kovo 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Z. S. v. V. S., bylos Nr. 3K-3-98/2007“; „2010 m. gruodžio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. F. v. R. F., bylos Nr. 3K-3-520/2010“

¹³⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-7/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/507384>.

CPK 376 str. 3 d., taip pat CPK 320 straipsnio 2 dalis, nes šiuo atveju nebuvo viešojo intereso, sudarančio pagrindą viršyti apeliacinio skundo ribas bei dispozityvumo ir rungimosi principai.¹⁴⁰

Teismų praktikoje rasime ne vieną atvejį kai LAT pabrėžia, kad kiekvienoje šeimos byloje teismas turi individualizuoti, kuo byloje pasireiškia viešasis interesas, kokios faktinės aplinkybės sudaro teisinį pagrindą teismui aktyviai veikti.¹⁴¹ Kasacinio teismo praktikoje akcentuota, kad kiekvienu atveju visų pirma turi būti užtikrinti vaiko interesai.¹⁴² Štai byloje Kauno apygardos teismas sutinka ir su pirmosios instancijos teismo išvada, kad, dalijant garažą, nėra pagrindo nukrypti nuo lygių dalių principo – jis įsigytas iš bendrų lėšų, nėra išskirtinių vaiko interesų, dėl kurių garažas būtų gyvybiškai reikalingas vaikui. Byloje teismas nusprendė netenkinti ir apeliančios reikalavimo iš jos atsakovui priteistą pinigines kompensacijos dydį sumažinti gyvenamojo būsto ir garažo išlaikymo suma, nes tokio reikalavimo ji nepareiškė pirmosios instancijos teisme. Be to šalims pradėjus gyventi skyrium, bendros nuosavybės išlaikymo mokesčius mokėjo ta šalis, kuri nuosavybe naudojosi ir tai nėra susiję nei su šalių nepilnamečio vaiko, nei su tokiais ieškovės interesais, kurių advokatės atstovaujama ieškovė negalėjo įstatymų nustatyta tvarka apginti pati.¹⁴³ Teismas, priimdamas sprendimą, negali jo grįsti faktais, kuriais ieškovas nesirėmė teikdamas reikalavimą, ir išplėsti reikalavimo ribų apimties bei priteisti daugiau, nei ieškovas prašė¹⁴⁴.

Kasacinis teismas byloje dėl santuokoje įgyto turto padalijimo, skolų ir kompensacijos priteisimo, sandorių pripažinimo negaliojančiais pripažino, kad nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismai neišsprendė R. M. ieškinio reikalavimo dėl jos sumokėtos skolos už J. M., nors ji turi atgręžtinio reikalavimo teisę dėl sumokėtos sumos priteisimo iš J. M. Ši apeliacinės instancijos nutarties dalis buvo panaikinta ir grąžintina apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.¹⁴⁵

LAT pabrėžia, kad teismas turi teisę atlikti CPK 376 straipsnyje nustatytus veiksmus nagrinėjant reikalavimus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, kai tėvai gyvena skyriumi, nustatant tvarką dėl bendravimo su vaikais ir dalyvavimo juos auklėjant, dėl nepilnamečių vaikų ar sutuoktinių išlaikymo, taip pat kitus panašius materialiuosius reikalavimus, kurie nėra grynai privataus pobūdžio, bet susiję su viešuoju interesu. Proceso teisės normomis teismui suteikiamos

¹⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2007,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/82174?nr=2>.

¹⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-505/2014,“ prieiga per internet: <http://www.infolex.lt/tp/939880?nr=2>.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2012, prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/380700?nr=1>.

¹⁴³ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-61-324/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1212791?nr=1>.

¹⁴⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nordea Bank Finland Plc (AB) v. BUAB „Neto“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-278/2014“.

¹⁴⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-181-969/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1251060?nr=3>.

galios apsaugoti nepilnamečių vaikų interesus, ginti nedarbingų, paramos reikalingų ir kitų socialiai pažeidžiamų šeimos narių interesus, nes šių asmenų teisių apsauga ir gynimas reiškia kartu ir viešojo intereso gynimą. CPK 376 straipsnyje įtvirtinta teismo pareiga savaime nereiškia teismo pareigos būti aktyviam visose šeimos bylose ar dėl visų byloje pareikštų reikalavimų, todėl tokia teismo pareiga turi būti derinama su asmenų procesinio lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principais (CPK 6, 12, 13 straipsniai).¹⁴⁶

Teismo aktyvumas renkant įrodymus tampa ypač aktualus, kai kalbama apie šeimos bylas su užsienio elementu. Teismas, siekdamas išsiaiškinti vienos iš šalių ar vaiko gyvenamąją aplinką, šeimos materialinę padėtį, vaiko santykius asmeniu, su kuriuo gyvenama, norėdamas gauti užsienio institucijų, kurios atsako už vaiko teisių apsaugą, išvadą, pažymas iš darbuotojų ar valstybinių institucijų, turi surinkti įrodymus esančius užsienio valstybėje. Paprastai įrodymai užsienio valstybėje renkami tarptautinių dvišalių sutarčių dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, komercinėse ir šeimos bylose pagrindu. Byloje, kurioje, atsakovė dukrą išsivežė gyventi į Airiją, nesutinkant ieškovui apeliacinis teismas nutarė, kad pirmosios instancijos teismas bylą išnagrinėjo remiantis atsakovės teigimu, kad dukra turi tinkamas sąlygas augti ir vystytis: turi atskirą kambarį, būstas netoli mokyklos, ją supa mamos ir kitų artimųjų dėmesys, atsakovė dirba ir jos savaitės darbo užmokestis – apie 300 eurų, o ieškovas šių aplinkybių nepaneigė. Pirmosios instancijos teismo sprendimas negali būti laikomas teisėtu ir pagrįstu (CPK 263 straipsnis), nes byloje nėra jokių duomenų apie atsakovės galimybes sudaryti vaikui tinkamas raidos sąlygas ir nenustatytos konkrečios sąlygos, kuriomis šalių nepilnametei dukrai teks gyventi nustačius jos gyvenamąją vietą su atsakove. LAT yra konstatavęs, kad teismo aktyvumas nustatant bylai reikšmingas faktines aplinkybes ir renkant įrodymus ypač aktualus šeimos bylose su užsienio (tarptautiniu) elementu, nes nagrinėjamoje byloje atsakovei su vaiku gyvenant Airijoje, Lietuvoje gyvenančio ieškovo teisė savarankiškai pateikti jos paaiškinimus paneigiančius įrodymus praktiškai yra neįgyvendinama. Pirmosios instancijos teismas nepagrįstai rėmėsi tuo, kad ieškovas nepateikė atsakovės paaiškinimus paneigiančių įrodymų ir kad, negavus iš kompetentingos Airijos institucijos atsakymo, šalys nereiškė prašymo pakartotinai kreiptis į Airijos atitinkamą instituciją. Atsakovė nepateikė jokių įrodymų apie paskutinę savo ir dukros gyvenamąją vietą, jos teiginiai apie vaiko vystymuisi užtikrintas sąlygas yra išskirtinai deklaratyvaus pobūdžio, nuotraukose pavaizduotos pirmasis nuomotas būstas; neaišku, ar su atsakove gyvena jos draugas, neįvertinta, kokia vaiko socialinė aplinka. Pirmosios instancijos teismui neįvykdžius pareigos ištirti užsienio

¹⁴⁶ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-505/2014,” prieiga per internet: <http://www.infolex.lt/tp/939880?nr=2>.

šalyje gyvenančios atsakovės aplinkos sąlygas, buvo pažeistos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 13 straipsnio ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 ir 27 straipsnių nuostatos.¹⁴⁷

Pagal CPK 177 straipsnio 2 dalį įrodinėjimo priemonėmis gali būti nuotraukos, vaizdo bei garso įrašai, padaryti nepažeidžiant įstatymų. Kasaciniame teisme buvo nagrinėjama šeimos byla, kurioje kilo ginčas dėl sutuoktinių kaltės nutraukiant santuoką, ir įrodinėjimo dalykas byloje buvo susijęs su duomenimis ir faktais apie šalių šeimos gyvenimą, jų elgesį šeimoje bei sutuoktinio pareigų pažeidimą, kuriuos apima žmogaus teisė į privatumą. Teisėjų kolegija vertindama atsakovo telefonu padarytus garso įrašus su jo ir atsakovės pokalbiu priėjo prie išvados, jog, atsižvelgus į šios bylos kategoriją ir ginčo esmę, atsakovo nurodytas aplinkybes, kad garso įrašus jis padarė šalių šeimos gyvenamosiose patalpose, naudodamasis mobiliuoju telefonu norėdamas įrodyti netinkamą ieškovės elgesį šeimoje bei kitus bylos duomenis apie garso įrašų padarymo tikslus ir panaudojimą, garso įrašė užfiksuotus duomenis bei ieškovės argumentus ir paaiškinimus aptariamam klausimui yra pagrindas pripažinti, kad garso įrašai yra padaryti nepažeidžiant įstatymų, ir konstatuoti juos esant leistina įrodinėjimo priemone šioje byloje. Taigi teismas šeimos byloje garso įrašus pripažino kaip leistiną įrodinėjimo priemonę, nes ji padaryta nepažeidžiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinto žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principo.¹⁴⁸

Įdomesnė situacija bylose, kuriose konkuruoja aktyvus teismo vaidmuo šeimos byloje ir teismo pareigos *ex officio* konstatuoti niekinio sandorio faktą ir teisinius padarinius. Teismas, konstatavus būtinybę veikti aktyviai ar nustačius akivaizdų pagrindą sandorį pripažinti niekiniu, patenka į įstatymo nustatytą išimtį, kai, ginant asmens, visuomenės ar valstybės teises ar teisėtus interesus, jam leidžiama peržengti bylos nagrinėjimo ribas. Tokias atvejais kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad sutuoktinių tarpusavio turtiniuose ginčiuose, kurie su vaikų teisėmis ir interesais nesusiję, teismas turi būti aktyvus tiek, kiek reikia, kad būtų užtikrintas sutuoktinių lygiateisiškumas (CK 3.3 straipsnio 1 dalis), jų interesų pusiausvyra, o nustatęs, jog sandoris, kuriuo remiasi šalis (šalys), yra niekinis, teismas privalo jį pripažinti negaliojančiu, nors tokio reikalavimo ir nepareikšta ir ši taisyklė taikytina visose bylose, nepriklausomai nuo jų pobūdžio, taip pat ir šeimos bylose, ją privalo taikyti visų instancijų teismai. Vis tik teismas, pripažindamas sandorį niekiniu *ex officio*, turi įsitikinti, kad egzistuoja toks pagrindas ir savo išvadą argumentuoti, o kai byloje nepakanka įrodymų konstatuoti, jog sandoris yra akivaizdžiai niekinis, teismas neturi teisinio pagrindo spręsti sutarčių teisėtumo klausimo *ex officio* ir peržengti pareikštų ieškinio bei priešieškinio reikalavimų ribų bei atitinkamai padalinti turtą. Taigi tais atvejais, kai yra akivaizdus

¹⁴⁷ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-356-324/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1022412?nr=1>.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2012, prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/380700?nr=1>.

sandorio negaliojimo pagrindas – sandoris prieštarauja imperatyviosioms įstatymų nuostatomis ir taip pažeidžiamas viešasis interesas bei nereikia rinkti papildomų įrodymų, teismas *ex officio* gali pripažinti sandorį negaliojančiu.¹⁴⁹ Jeigu aplinkybė, kad sandoris yra niekinis, nėra akivaizdi, būtina laikytis bendrųjų įrodinėjimo taisyklių.¹⁵⁰ Jeigu teismas, nesant šalies ieškinio reikalavimo pripažinti sandorį negaliojančiu, imtusi savo iniciatyva nagrinėti ir spręsti sandorio, kuris nėra akivaizdžiai niekinis, negaliojimo klausimą, tirti su tuo susijusius įrodymus, būtų pažeidžiami civilinio proceso dispozityvumo ir rungimosi principai.¹⁵¹ Pavyzdžiui dėl suklydimo sudarytas sandoris priskiriamas nugalinėjamiems sandoriams ir gali būti pripažintas negaliojančiu pagal suklydusios šalies ieškinį, o teismui nesuteikta teisės konstatuoti tokio sandorio negaliojimą *ex officio*, todėl nenustačius gintino viešojo intereso laikytina, kad teismas be pagrindo peržengė apeliacinio skundo ribas, taip pažeisdamas CPK 320 straipsnį.¹⁵²

Tinkamu teismo aktyvumo šeimos bylose įgyvendinimu, kai nenustatoma aplinkybių, dėl kurių teismas turėtų nukrypti nuo dispozityvumo ir šalių rungimosi principų, gali būti pripažįstamas ir pasiūlymas šalims pateikti tinkamus įrodymus, termino šiems veiksams atlikti nustatymas (CPK 179 straipsnio 1 dalis).¹⁵³

Teismas, nagrinėdamas šeimos bylas, privalo užtikrinti ne tik šalių interesų pusiausvyrą, maksimalų procesinio lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principų įgyvendinimą, bet ir būti aktyvus, jei yra teisinis pagrindas remtis CPK 376 straipsnyje suteikiamomis teisėmis. Atlikta teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad teismų praktika dėl teismo aktyvumo bylos nagrinėjime yra pakankamai išplėtotą, tačiau pasitaiko atvejų, kai teismai netinkamai vykdo savo pareigą būti aktyviu, ko pasekoje priima nemotyvuotus sprendimus, taip pat neargumentuoja kuo byloje pasireiškia viešasis interesas, kieno interesai pažeisti ir kaip tai veikia visuomenės interesus. Kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant klausimą dėl nepilnamečio vaiko interesų ar nedarbingų,

¹⁴⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje AB „If draudimas“ v. Vilniaus miesto savivaldybė, UAB „Statybinių konstrukcijų laboratorija“, bylos Nr. 3K-3-252/2009“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2011“; „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-344-330/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056450?nr=19>; „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-505-241/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1156348?nr=8>.

¹⁵⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 20 d. nutartis, priimta civilinėje Marijampolės apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. UAB „Kraitenė“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-62/2003“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje AB „If draudimas“ v. Vilniaus miesto savivaldybė, UAB „Statybinių konstrukcijų laboratorija“, bylos Nr. 3K-3-252/2009“.

¹⁵¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje AB „If draudimas“ v. Vilniaus miesto savivaldybė ir kt., bylos Nr. 3K-3-252/2009“.

¹⁵² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231/2014“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/822099>.

¹⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-566/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/492816?nr=1>.

paramos reikalingų ir kitų socialiai pažeidžiamų šeimos narių interesų, teismas turi teisę peržengti pareikštų reikalavimų ribas, siekiant apginti viešąjį interesą.

3.2. Bylų, kylančių iš darbo teisinių santykių, nagrinėjimo ribos teismų praktikoje

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismas yra išaiškinęs, kad valstybės pareiga yra užtikrinti darbo santykių subjektų: darbuotojo ir darbdavio bendradarbiavimą socialinės partnerystės pagrindu ir saugoti darbuotojo, kaip šiuose santykiuose ekonominiu bei socialiniu požiūriu paprastai silpnesnės pusės, teises. Teisės normos turi ne tik apsaugoti darbuotojus darbo procese, bet taip užtikrinti dirbančio žmogaus teisių garantijas, kurios padėtų išvengti vienos darbo santykių šalies nepagrįsto dominavimo ir kitos šalies priklausomybės.¹⁵⁴ Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad darbo bylų nagrinėjimas yra susijęs su viešojo intereso apsauga, nes šalių (darbuotojo ir darbdavio) padėtis darbo ginče nelygiavertė. Visada darbdavys bus stipresnioji šalis tiek ekonominiu tiek socialiniu požiūriu lyginant su darbuotoju, nes ginčo baigtis visgi dažniausiai turi įtakos darbuotojui bei jo šeimos pragyvenimo šaltiniui, kas sukelia socialinę įtampą ir tuo pačiu veikia ir visos visuomenės interesus. Teismas darbo bylose privalo būti aktyvus tam, kad apsaugotų, visų pirma privatų darbuotojo, o kartu ir viešąjį interesą.

Kauno apygardos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai ir teisėtai peržengė ieškinio ribas, nes byla susijusi su darbo santykiais, o įstatymų leidėjas teismui suteikė teisę iš darbo teisinių santykių kylančias bylas nagrinėti neatsižvelgiant į pareikštų reikalavimų apimtį ir esant poreikiui, juos viršyti ar taikyti alternatyvias darbuotojo gynimo priemones (CPK 414 str. 3 d.). Ir visgi padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismas detalai nenustatinėjo ir netyrė svarbių su ieškovės atleidimu susijusių aplinkybių bei nevykdė įstatymu jam suteiktos pareigos savo iniciatyva rinkti įrodymus (CPK 414 str. 1 d.). Kasacinis teismas, nagrinėdamas panašaus pobūdžio bylas, ne kartą pažymėjo, kad akcinės bendrovės administracijos vadovo, kuris dirba pagal darbo sutartį, teisinė padėtis yra specifinė, nes iš esmės jį ir bendrovę sieja ne darbo teisiniai, bet civiliniai teisiniai santykiai pavidimo sutarties pagrindu.¹⁵⁵ LAT praktikoje rasime ir daugiau išaiškinimų apie bendrovės vadovo kaip specifinio darbo teisinių santykių subjekto statusą: bendrovės vadovas yra vienasmenis valdymo organas, tačiau kita vertus jis ir bendrovės darbuotojas, su kuriuo sudaroma darbo sutartis, taigi jis yra ir darbo santykių, siejančių jį su bendrove, dalyvis – darbuotojas. Taigi klausimus, susijusius su bendrovės vadovu, reglamentuoja tiek specialieji teisės aktai, tiek Darbo kodekso (toliau – DK) normos.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo mėn. 24 d. nutarimas „Dėl pinigų sumų išieškojimo pagal reikalavimus, kylančius iš darbo teisinių santykių“.

¹⁵⁵ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-730-480/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1024580?nr=24>.

¹⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267/2008,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/86478?nr=1>

Atsižvelgiant į įmonės vadovo teisinės padėties aspektus, į tai, jog vadovo kaltę šiuo požiūriu lemia ir akcininkų pasitikėjimo juo praradimas, tik tinkamai įvertinus specifinę įmonės vadovo teisinę padėtį, kuri lemia aukštus reikalavimus jo veiklai ir atsakomybei, bei nustačius faktus dėl ieškovės kaltės buvimo ar nebuvimo, galėtų būti spręstinas klausimas dėl išėtinės išmokos atleistai bendrovės vadovei mokėjimo (DK 140 str. 2 d.), o taip pat vidutinio darbo užmokesčio priteisimo darbuotojui už uždelstą atsiskaityti laiką (DK 141 str. 3 d.). Apeliacinis teismas nutarė, kad pirmosios instancijos teismas neatskleidė bylos esmės ir neišsiaiškino visų byla reikšmingų aplinkybių, be to nevykdė įstatymu jam suteiktos pareigos rinkti įrodymus (CPK 414 str. 1 d.).¹⁵⁷

LAT, byloje dėl specialiosios teisės sudaryti darbo sutartį laimėjus konkursą pažeidimo padarinių, nutarė, kad yra teisinis pagrindas išeiti už kasacinio skundo ribų ir konstatavo, kad turi būti taikomas DK 96 straipsnis, atsižvelgiant į kasatorės pareikštų reikalavimų specifiką. Ieškovė ieškinyje suformulavo prašymą įpareigoti darbdavę priimti ją į darbą sudarant darbo sutartį, tačiau vėliau tokio reikalavimo atsisakė, argumentuodama, kad jai būtų sudaromos nepalankios sąlygos dirbti. Tokiu būdu kasatorė atsisakė DK 96 straipsnio 3 dalyje nustatyto teisių gynimo būdo, įpareigojimo asmenį priimti į darbą, todėl kasatorei turi būti priteisiama tik kompensacija. Nagrinėjamu atveju taikyti kitus teisių gynimo būdus nebuvo teisinio pagrindo, nes darbo sutartis nebuvo sudaryta, tai ji negalėjo būti ir nutraukiama, priteisiant išėtinę išmoką ir kompensaciją už priverstinę pravaikštą. Nutartyje LAT konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas kasatorei nereikalaujant jos priimti į darbą, nepagrįstai *ex officio* netaikė įstatyme nustatyto kasatorės teisių gynimo būdo – įpareigoti darbdavę nuo atsisakymo priimti į darbą dienos iki teismo sprendimo įvykdymo dienos sumokėti minimaliojo darbo užmokesčio dydžio kompensaciją, kaip tai nurodyta DK 96 straipsnio 3 dalyje. Taigi, apeliacinės instancijos teismas iš dalies netinkamai aiškino ir taikė neteisėto atsisakymo priimti į darbą pasekmes reglamentuojančią materialiosios teisės normą ir tai turėjo įtakos iš dalies neteisėto procesinio sprendimo (nutarties) priėmimui, ir šis pažeidimas yra pagrindas apeliacinės instancijos teismo sprendimą pakeisti.¹⁵⁸

Paanalizavus teismų praktiką rasime atvejų kai teismai neįsigilindami į konkrečią situaciją, pasinaudoja teise viršyti bylos nagrinėjimo ribas, ginant viešąjį interesą darbo bylose. Štai vienoje byloje ieškovas inicijavo ir įgyvendino darbo sutarties nutraukimą pirmosios instancijos teisme, o apeliaciniame skunde neginčijo darbo sutarties nutraukimo fakto, bet teigė, kad darbo sutartis nutraukta kitu teisiniu pagrindu nei nurodė darbdavys. Apeliacinės instancijos teismas, panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priėmė naują sprendimą – ieškinį atmesti, argumentuodamas, kad turi teisę peržengti ieškovo pateikto apeliacinio skundo ribas, atsižvelgiant į darbo bylų nagrinėjimo ypatumus reglamentuojančias CPK nuostatas. Byloje

¹⁵⁷ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 2 d. nutartis,” *supra* note 154.

¹⁵⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-633-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/tp/1161111?nr=1>.

teismas pasinaudojo savo išskirtinėmis teisėmis būti aktyviu darbo byloje, ginant viešąjį interesą ir nesilaikyti CPK 313 straipsnyje įtvirtinto draudimo apeliacinės instancijos teismui dėl apelianto priimti blogesnę, negu yra skundžiamas, sprendimą ar nutartį. Kasatorius (ieškovas) ginčijo tokį teismo sprendimą argumentuodamas, kad apeliacinės instancijos teismas, priimdamas sprendimą, išėjo už darbuotojo apeliacinio skundo ribų darbdavio naudai, o jo nenaudai, pažeidė CPK 414 straipsnį, kuriuo siekiama apsaugoti darbuotoją, kaip ekonomiškai silpnesnės darbo santykių šalies interesus ir galiausiai, teismas priimdamas blogesnę, negu yra skundžiamas, sprendimą, nors tik ieškovas pateikė apeliacinį skundą, pažeidė CPK 313 straipsnį. LAT laikė pagrįstais kasatoriaus argumentus ir išaiškino, kad nors CPK 320 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta apeliacinės instancijos teismo teisė peržengti apeliacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas taikytina ir darbo byloms ir blogesnio sprendimo priėmimu nelaikoma, kai sprendimas priimtas CPK 320 straipsnio 2 dalyje nustatytu atveju, tačiau viešojo intereso, kaip sąlygos teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas, sąvoka yra vertinamojo pobūdžio ir jos turinys gali būti atskleidžiamas tik atsižvelgiant į konkrečios bylos pobūdį ir specifiką, analizuojant jos faktines aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės normas. LAT išaiškino, kad šioje byloje peržiūrimas darbuotojui iš dalies palankus pirmosios instancijos teismo sprendimas pagal darbuotojo pateiktą apeliacinį skundą, o darbdavys šio teismo sprendimo neapskundė, todėl byloje turėjo būti vadovautasi bendraisiais civilinio proceso teisės principais – dispozityviškumu bei rungimosi principu, teismas neturėjo pareigos veikti aktyviai ir teisės peržengti bylos nagrinėjimo ribas, ginant viešąjį interesą. Apeliacinės instancijos teismas padarė neteisingą išvadą, kad nagrinėjamoje byloje buvo viešojo intereso elementas tik dėl to, kad tai darbo byla, kurios vienas iš ypatumų ir yra aktyvus teismo vaidmuo, ir neatsižvelgė į faktines bylos aplinkybes.¹⁵⁹ Šalių ginčas kilo ne dėl atleidimo iš darbo pripažinimo neteisėtu ar pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką (DK 297 straipsnio 3 dalis), o tiesiog dėl atleidimo iš darbo formuluotės pakeitimo, todėl byloje nebuvo pagrindo viršyti bylos nagrinėjimo ribas ir priimti apeliantui blogesnę sprendimą.

Teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad teismai gina darbuotojų interesus, tačiau pasitaiko atvejų, kai teismai netinkamai suvokia ir motyvuoja viešojo intereso gynimo poreikį ar netinkamai taiko ir aiškina teisės normas darbo teisinių santykių byloje. Darbo teisinių santykių ginčo šalys nėra lygios materialiojoje teisėje, nes tarp darbuotojo ir darbdavio egzistuoja pavaldumas, kuris nėra būdingas civiliniams teisiniams santykiams. Dėl ekonominės darbdavio ir darbuotojo nelygybės, darbdavio galimybės profesionaliau bylinėtis, naudotis kvalifikuotesnėmis teisinėmis paslaugomis bendrosios civilinio proceso taisyklės nagrinėjant darbo teisinių santykių

¹⁵⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-541/2011,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/323322?nr=9>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje A. V. T. v. UAB „Diena Media News“, bylos Nr. 3K-3-116/2011“; 2011 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje R. P. v. UAB „Elguva“, bylos Nr. 3K-3-390/2011“.

bylas negali būti taikomos.¹⁶⁰ Viešojo intereso apsauga byloje dėl darbo teisinio santykio šalių ginčo nukreipta į silpnesniosios santykių šalies, būtent darbuotojo, teisinių garantijų užtikrinimą ir viena iš jų yra teisė apskųsti, darbuotojo nuomone, neteisėtą teismo sprendimą, nebijant, kad kitos instancijos teismas pablogins jo padėtį.

3.3. Viešųjų pirkimų bylų nagrinėjimo ribos teismų praktikoje

Viešųjų pirkimų teisiniai santykiai yra susiję ir su viešuoju interesu.¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas detalizuoja, kad su viešojo intereso apsauga susiję Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo imperatyviosios nuostatos bei viešųjų pirkimų principai¹⁶². Ne tik pats viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas, bet ir viešųjų pirkimų ginčai taip pat yra susiję su viešojo intereso apsauga.¹⁶³ Kasacinio teismo formuojamoje viešųjų pirkimų teisinio reglamentavimo aiškinimo praktikoje yra nurodoma, kad viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas susijęs su viešojo intereso apsauga, todėl Viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas susijęs su viešojo intereso apsauga, todėl Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatyme (toliau – VPI) viešiesiems pirkimams nustatyti specialūs reikalavimai, o šio įstatymo nuostatos aiškinamos ir taikytinos taip, kad būtų apgintas viešasis interesas.¹⁶⁴ Kasacinio teismo išaiškinta, kad „teismo vaidmuo ir pareiga saugant viešąjį interesą aktualūs ne tik dėl visuomenei svarbių gėrių, užtikrinant VPI teisinio reguliavimo tikslų pasiekimą, apsaugos, bet ir siekiant skatinti tiekėjų sąžiningą varžymąsi; siekiant užtikrinti viešojo intereso apsaugą sprendžiant viešųjų pirkimų ginčus, už jų nagrinėjimą atsakingam subjektui turi būti suteikti plačiausi įgaliojimai veikti.“¹⁶⁵

Pagal LAT praktiką viešuoju interesu viešųjų pirkimų teisiniuose santykiuose pripažįstamos dvi lygiavertės vertybės – visuomenės interesas tam tikru pirkimo objektu (preke, paslauga, darbų rezultatu) bei jo teikiama nauda ir visuomenės interesas užtikrinti konkurso dalyvių sąžiningą varžymąsi¹⁶⁶. Tokia viešojo intereso samprata kyla iš turiningųjų VPI tikslų –

¹⁶⁰ Lietuvos CPK įgyvendimo problemos: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. (Vilnius, 2007), 312.

¹⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=2>.

¹⁶² „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-603-381/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1244878?nr=1>.

¹⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=2>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=2>.

¹⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=1>.

¹⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=2>, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 17 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje „WTE Wassertechnik GmbH“, AB „Požeminiai darbai“ v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra, UAB „Kauno vandenys“, bylos Nr. 3K-7-304/2011.

¹⁶⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

racionalaus lėšų panaudojimo, konkurencijos ir rinkos plėtros skatinimo, lygiateisiškumo, nediskriminavimo, skaidrumo principus įgyvendinančių priemonių užtikrinimo. Pagal Teisingumo Teismo praktiką tarptautiniu viešųjų pirkimų teisiniu reguliavimu, be neiškraipytos konkurencijos užtikrinimo tikslo, siekiama ir veiksmingo naudojimosi vidaus rinkos laisvėmis (laisvu prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimu).¹⁶⁷ Taigi viešojo intereso apsauga sprendžiant ginčus viešųjų pirkimų srityje turi apimti abu jo aspektus, nė vienas iš jų *a priori* neturi pirmenybės vienas kito atžvilgiu.

Kasacinio teismo praktikoje ne kartą pirmenybė dėl jo ypatingos svarbos buvo suteikta visuomenės suinteresuotumui pirkimo objektu prieš sąžiningą tiekėjų konkurenciją, nes jei konkuruoja kelios teisinės vertybės, pirmiausia turi būti ginama ta vertybė, kurios neapgynus atsirastų didesnė žala.¹⁶⁸ Pavyzdžiui dėl ypatingos svarbos pirmenybė visuomenės suinteresuotumui pirkimo objektu - nemokamo vaikų maitinimo nepertraukiamumu buvo suteikta prieš sąžiningą tiekėjų konkurenciją. Viešuoju pirkimu buvo pirktos nemokamo mokinių maitinimo paslaugos mažas pajamas gaunančių šeimų vaikams, todėl apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad sandorio pripažinimo niekiniu bei šalių gražinimas į ankstesnę padėtį prieštarautų viešajam interesui – socialiai pažeidžiamos visuomenės narių grupės rėmimui. LAT sutiko su apeliacinės instancijos teismu, kad pagal šioje byloje susiklosčiusią faktinę bei teisinę situaciją: poreikį apsaugoti socialiai pažeidžiamą visuomenės grupę, užtikrinant jų nemokamo maitinimo nepertraukiamumą, nusveria ir yra viršesnis už visuomenės suinteresuotumą sąžininga tiekėjų konkurencija, niekinio sandorio konstatavimo metu šalių gražinimas į ankstesnę padėtį prieštarautų viešajam interesui, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams. Tačiau kartu teisėjų kolegija pabrėžė kad, ginant viešąjį interesą, sąžiningo tiekėjo teisėti interesai negali būti visiškai paneigiami, neužtikrinant jo, perkančiosios organizacijos ir kitų asmenų teisių pusiausvyros. Jos užtikrinimas svarbus dėl to, kad negaliojančio sandorio išsaugojimas ne savitiksliis, o išskirtinis instrumentas, kuris yra ir tiekėjų pažeistų teisių gynybos sistemos išimtis. Todėl, siekiant nesukelti žalos visuomenės svarbiausiems gėriams, tiekėjo teisės (šiuo atveju –

Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Smulkus urmas“ v. Plungės rajono savivaldybės administracija, bylos Nr. 3K-3-155/2011“, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „SEVEN entertainment“ v. Klaipėdos miesto savivaldybės administracija, bylos Nr. 3K-3-350/2010“.

¹⁶⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. AC-38-1,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/726035>, „Teisingumo Teismo (pirmoji kolegija) sprendimas 2005 m. sausio 11 d. Stadt Halle ir RPL Recyclingpark Lochau GmbH prieš Arbeitsgemeinschaft Thermische Restabfall- und Energieverwertungsanlage TREA Leuna. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą: Oberlandesgericht Naumburg - Vokietija. Direktyva 92/50/EEB - Viešojo paslaugų pirkimo sutartys - Sutarties sudarymas, nepaskelbus pranešimo apie viešą sutartį - Sutarties sudarymas su įmone, kurios kapitalą sudaro valstybinis ir privatus kapitalas - Teisminė apsauga - Direktyva 89/665/EEB. Byla C-26/03,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/praktika/test/default.aspx?id=1919&crd=24280&lng=LT>.

¹⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga (II) Nr. AC-39-1,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/822111>.

teisės sudaryti viešojo pirkimo sutartį) gali būti suvaržytos tik tiek ir tam, kiek reikalinga šias vertybes realiai apsaugoti, o tiek, kiek šis tikslas viršijamas, pažeidžiami tiekėjų teisėti interesai, kylantys iš VPI ir kitų teisės aktų, bei neproporcingai apribojamas peržiūros procedūros veiksmingumo principas.¹⁶⁹

Kitu kasacinio teismo praktikos pavyzdžiu, kai viešasis interesas pirkimo objektu iškeliamas aukščiau už viešąjį interesą tiekėjų sąžiningu varžymusi galėtų būti poreikis tinkamai surinkti ir patalpinti komunalines atliekas į tam skirtus tinkamos kokybės konteinerius, taip išvengiant aplinkos užteršimo ir užtikrinti sanitarines sąlygas. LAT patvirtino, kad byloje buvo viešojo intereso tinkamai surinkti komunalines atliekas ir taip užtikrinti kokybišką savivaldai tenkančių paslaugų vykdymą ir saugią aplinką, todėl taikytinas VPI 95² straipsnis nepripažinti neteisėtai sudaryto sandorio niekiniu ir perkančiajai organizacijai skirti vieną iš galimų alternatyvių sankcijų – baudą. VPI 95² straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teismas gali nepripažinti pirkimo sutarties negaliojančia ir taikyti alternatyvias sankcijas pagal šio straipsnio 4 dalį (sutarties termino sutrumpinimą ar baudą perkančiajai organizacijai, mokėtiną į valstybės biudžetą), nors pirkimo sutartis buvo sudaryta neteisėtai, jeigu dėl viešojo intereso, įskaitant su pirkimo sutartimi nesusijusius ekonominius interesus, dėl kurių pirkimo sutarties pripažinimas negaliojančia turėtų neproporcingų padarinių, būtina išsaugoti pirkimo sutarties padarinius.¹⁷⁰

Jei iš byloje pateiktų duomenų preliminaraus įvertinimo negalima daryti vienareikšmiškos išvados dėl viešojo pirkimo esminių principų pažeidimo, o pirkimo dalykas susijęs su poreikiu užtikrinti visuomenei ar jos pažeidžiamai grupei būtinų prekių/paslaugų įsigijimą kuo skubiau, kad nebūtų padaryta nepataisoma žala šiems asmenims ir konstitucinėms vertybėms, turi būti ginama pastaroji. Pavyzdžiu galėtų būti byla, kurioje UAB „Raseinių vandenys“, vykdydamas supaprastintą ribotą konkursą, siekė įsigyti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros darbus ir įgyvendinus projektą, būtų užtikrintas ilgalaikis, technine ir ekonomine prasme vartotojams prieinamas socialiai būtinų vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų teikimas gyventojams, kurie neturi galimybės prisijungti prie viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, todėl vartoja vandenį, kuris neatitinka higienos reikalavimų, sumažėtų paviršinių ir požeminių vandenų tarša, pagerėtų aplinkos būklė. Taigi šiuo atveju viešojo pirkimo rezultatas neabejotinai yra susijęs su viešuoju interesu – gyventojų galimybe prisijungti prie vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros, vartoti kokybišką, higienos reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį,

¹⁶⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-590/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/768466>); „Aukščiausiojo Teismo nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011“; „2013 m. balandžio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Pontem“ v. Plungės rajono savivaldybės administracija, bylos Nr. 3K-3-198/2013“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d.,“ *supra* note 167.

¹⁷⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-440-415/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1071909>); „Aukščiausiojo Teismo Civilinių nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2013“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d.“ *supra* note 167.

kuris nėra pavojingas sveikatai, o tenkinus ieškovo prašymą ir pritaikius laikinąsias apsaugos priemones – sustabdžius pirkimo procedūras, būtų pažeistas prioritetas viešasis interesas, t. y. ne tik perkančiosios organizacijos, dalyvaujančios šiame projekte, interesai, bet ir visuomenės teisėti lūkesčiai, susiję su galimybe naudotis geriamuoju vandeniu, atitinkančiu visus higienos reikalavimus, bei galimybe pasinaudoti nuotekų surinkimo paslauga. Esant paminėtoms aplinkybėms, sprendžiama, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymas sukeltų kur kas didesnę žalą, nei jų netaikymas, todėl apeliando atskirasis skundas tenkintinas, skundžiama nutartis, kuria sustabdytos viešojo pirkimo procedūros, naikintina.¹⁷¹

Sprendimas ginti viešąjį interesą kaip visuomenės suinteresuotumą pirkimo objektu ir jo teikiama nauda turėtų būti grindžiamas realios ar realiai numatomos žalos visuomenei ar jos daliai, neigiamos įtakos žmonių gerovei pagrindu. Vis dėlto šie pagrindai, kasacinio teismo vertinimu, turėtų būti aiškinami ir taikomi siaurai bei apimti tik tam tikras išskirtines situacijas. Šiame kontekste atsižvelgtina *inter alia* į šiuos kriterijus: a) ar netenkinus tam tikro visuomenės intereso pirkimo objektu ilgą laiką nebus sukelta reali žala visuomenei; b) ar visuomenei nekils akivaizdi ir neištaisoma žala, kuri susijusi su svarbiausių konstitucinių gėrių apsauga; c) ar visuomenės interesą reikia patenkinti skubiai ir tai pateisintų poreikio pirkimo objektu iškelimą prieš sąžiningą tiekėjų konkurenciją.¹⁷² Viešasis interesas pirkimo objektu reiškia, kad perkančioji organizacija turi laiku įsigyti jai reikiamų prekių, paslaugų ir darbų, o jeigu pirkimo sutartis jau sudaryta ir vykdoma – kad nebūtų stabdomas jos vykdymas ir be pagrįsto pagrindo pirkimo sutartis nebūtų pripažinta negaliojančia ar taikomos kitos teisinės sankcijos. Tuo tarpu sąžiningas tiekėjų varžymasis bus užtikrintas tik tuomet, kai visos pirkimo procedūros bus skaidrios ir teisėtos. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad galimybė viešąjį interesą pirkimo objektu iškelti aukščiau už viešąjį interesą tiekėjų sąžiningu varžymusi turi būti aiškinama ir taikoma siaurai, išimtinai, nes teismai, nagrinėdami tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų ginčus, *ex officio* sprendžia dėl VPI 25 straipsnio taikymo, o draudimas diskriminuoti tiekėjus – pamatinė viešųjų pirkimų teisės nuostata, todėl jos vertinimas neturi išimtinai priklausyti nuo šalių, nes tokio pobūdžio ginčai peržengia privačių santykių ribas.¹⁷³

Svarbu pabrėžti, kad netgi nekvestionuojant pirkimo reikšmės visuomenei ar didžiajai jos daliai, nukrypimas nuo aiškių ir imperatyvių VPI nuostatų yra nepateisinamas. Pagal nuosekliai suformuotą kasacinio teismo praktiką, panaikinus sprendimą dėl imperatyviųjų teisės normų

¹⁷¹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-517-180/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1014244?nr=32>.

¹⁷² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/199126>.

¹⁷³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, priimtą civilinėje Nr. 3K-3-84-248/2015“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 9 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Kanalų valymas“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, bylos Nr. 3K-3-231/2011.“

pažeidimo, perkančiosios organizacijos sprendimo pagrindu sudarytos viešojo pirkimo sutarties galiojimas negali būti pateisinamas. Tokia pozicija grindžiama ne tik viešojo intereso apsauga, bet ir teisinės valstybės principo turinio sudėtine dalimi – principu *ex injuria jus non oritur*. Teismas, nustatęs, kad sandoris prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, turi *ex officio* pripažinti sandorį niekiniu ir negaliojančiu bei taikyti atitinkamus teisinius padarinius, neatsižvelgdamas į bylos dalyvių reikalavimus (CK 1.78 straipsnio 5 dalis).¹⁷⁴

Teismų praktikoje rasime LAT išaiškinimų, kad nekvestionuotina, kad kiekvienas viešasis pirkimas yra susijęs su viešuoju interesu ir neabejotina atitinkamo viešojo pirkimo nauda, tačiau, jei dėl pirkimo sąlygų varžoma tiekėjų konkurencija, perkančioji organizacija, siekdama pagrįsti savo veiksmų teisėtumą, privalo įrodyti tokį varžymą pateisinančias priežastis ir aplinkybes, kad jos siekiami tikslai negalėjo būti pasiekti mažiau varžančiomis priemonėmis.¹⁷⁵ Nesuvaržyta tiekėjų konkurencija – iš VPI implicitiškai išplaukiantis reikalavimas, jo neįtvirtinimas įstatyme *expressis verbis* nepaneigia šio perkančiajai organizacijai keliamo reikalavimo, nes vienas svarbiausių viešųjų pirkimų procedūrų reglamentavimo siekių – užtikrinti konkurenciją¹⁷⁶, atsižvelgiant į tai, teismai šalių ginčus turi spręsti ir pagal šį pagrindą.

Kasacinis teismas, byloje kai buvo perkami konkretūs vaistai, kurie turėjo užtikrinti tęstinį ligonių gydymą, atmetė kaip teisiškai nepagrįstus apeliacinės instancijos teismo motyvus ir atsakovės argumentus, susijusius su galimu tiekėjų konkurencijos varžymu, viešojo intereso svarba, aukštų ir specifinių reikalavimų pateisinamumu, nes dėl gydymo proceso tęstinumo nepateisinamas nukrypimas nuo VPI 25 straipsnio nuostatų ir nelegalizuojama perkančiosios organizacijos valia įsigyti konkrečią prekę. Kasacinis teismas pasisakė, kad tam tikrais atvejais aukšti ar VPI arba kitiems teisės aktams prieštaraujantys perkančiosios organizacijos reikalavimai nepateisinami jokiais atvejais, *inter alia*, kai dėl jų neįmanoma pateikti patikimo ir įtikinamo pagrindimo, o perkančioji organizacija turėjo galimybę ypatingos svarbos tikslų pasiekti laikydamosi VPI 25 straipsnio nuostatų. Taigi buvo nustatyta, kad perkančiosios organizacijos Konkurso sąlyga pažeidė VPI 25 straipsnio nuostatą, viešųjų pirkimų lygiateisiškumo ir nediskriminavimo principus, todėl kasacinis teismas ją kvalifikavo kaip neteisėtą.¹⁷⁷

Apeliacinės instancijos teismas ieškovės reikalavimą, kuris nebuvo pareikštas ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje, dėl nepagrįsto atsakovės sprendimo sudaryti pasiūlymų eilę ir

¹⁷⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-590/2013. Teismų praktika. 2013, 40, p. 182-202,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/768466?nr=1>

¹⁷⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. AC-38-1,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/726035>.

¹⁷⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 24 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Specialus autotransportas“ v. Klaipėdos miesto savivaldybės administracija, bylos Nr. 3K-3-249/2011“; 56. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-84-248/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1141786?nr=1>.

¹⁷⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-96-916/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1008113>.

nustatyti laimėjusį pasiūlymą panaikinimo ir alternatyvių sankcijų taikymo, patenkino be konkrečių motyvų: „pripažinus neteisėtomis konkurso sąlygų 1 priedo 9 punkto 1 lentelės ir 2 priedo B dalies 1 lentelės sąlygas, atsakovės 2014 m. rugsėjo 2 d. sprendimas Nr. (20-1)-D8-6495 „Dėl pasiūlymų eilės sudarymo ir laimėjusio pasiūlymo nustatymo“ laikytinas pažeidžiančiu VPĮ įtvirtintus lygiateisiškumo, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principus (VPĮ 3 straipsnis), reikalavimus dėl pirkimo kainos, pasiūlymų vertinimo sąlygų (VPĮ 24, 29 straipsniai)“.¹⁷⁸ Teismas neturėjo teisinio pagrindo nagrinėti tokį reikalavimą, kuris nebuvo nagrinėjamas privalomoje ikiteisminėje procedūroje, nes tai prieštarautų *bonus pater familias* principui ir iš esmės būtų paneigta ikiteisminė ginčo stadija. Kasacinio teismo praktika patvirtina, kad ieškovas savo reikalavimą teisme gali grįsti tik tokiais pažeidimais, kurie buvo ginčyti pretenzijoje ir perkančiosios organizacijos arba neišnagrinėti, arba išnagrinėti, tačiau pripažinti nepagrįstais.¹⁷⁹

Kasacinis teismas, byloje dėl perkančiosios organizacijos sprendimų panaikinimo, konstatavo pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų klaidingus bylos nagrinėjimo ribų vertinimus. Teismai kasatorės nurodytų argumentų dėl perkančiosios organizacijos nevienodų kriterijų taikymo ieškovės ir trečiojo asmens pasiūlymams iš esmės nevertino ir nepasisakė dėl vieno iš ieškinio pagrindų. Be to, pirmosios instancijos teismas nepagrįstai netenkino reikalavimo keisti ieškinio reikalavimus, o apeliacinės instancijos teismas su tokia pozicija sutiko, todėl galima konstatuoti, kad teismai neatskleidė šios bylos dalies dėl trečiojo asmens pasiūlymo vertinimo teisėtumo esmės ir jos neteisėtai nenagrinėjo.¹⁸⁰

Teismų praktikoje rasime išaiškinimų, kad nors viešųjų pirkimų bylose teismas turi teisę peržengti ieškinio (skundo) ribas, bet byloje šia teise nepasinaudojama, *per se* neleidžia konstatuoti, kad buvo pažeistos CPK, VPĮ nuostatos ar netinkamai apgintas viešasis interesas. Remtis viešuoju interesu galima ne *a priori*, bet atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, jas įvertinus ir konstatavus būtinumą ir konstitucinį pagrindą peržengti ieškinio ribas.¹⁸¹ Dėl to, jei perkančiosios organizacijos veiksmų galimas neteisėtumas nėra akivaizdus, nenustatytinas be papildomo tam tikrų faktinių aplinkybių vertinimo, teismo pozicija *ex officio* neperžengti ginčo ribų nekvalifikuotina kaip jo aktyvaus vaidmens tokio pobūdžio ginčiuose pažeidimas. Be to aktyvus teismo vaidmuo viešųjų pirkimų ginčiuose negali būti aiškinamas taip, kad peržiūros institucijos kiekvieną kartą privalėtų nuodugniai išnagrinėti kiekvieną ieškovo nemotyvuotą

¹⁷⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-543-415/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1147071?nr=1>.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-362-415/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056730?nr=1>.

¹⁸¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-359/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/390505?nr=1>.

abejonę, deklaratyvius argumentus, nes tai suponuotų piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis, ginčo nepagrįsto užtrukimo ir ikiteisminės ginčo stadijos reikšmės devalvacijos grėsmę.¹⁸²

Atlikta teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad teismų praktika dėl viešojo intereso viešųjų pirkimų bylose yra išsami ir argumentuota, tačiau teismai ne visada tinkamai vertina tiekėjų konkurencijos varžymo pagrįstumą ir kartais klaidingai vertina bylos nagrinėjimo ribas. Neabejojama, kad viešųjų pirkimų procedūrų teisėtumas ir perkančiosios organizacijos sprendimų pagrįstumas yra svarbus viešasis interesas.¹⁸³ Viešųjų pirkimų bylose teismai turi teisę savo iniciatyva šalių ginčą spręsti nesaistomas proceso šalių rungimosi ribų (inter alia, peržengti bylos nagrinėjimo ribas), tačiau tokia teismo diskrecinė teisė nėra absoliuti bei ribojama perkančiosios organizacijos galimai neteisėto veiksmo (sprendimo) akivaizdumu.¹⁸⁴ Atkreiptinas dėmesys į teismų pateiktą išaiškinimą, kad viešojo intereso apsauga – ne besąlygiškai, o viena iš galimų perkančiosios organizacijos teisėtus veiksmus pagrindžiančių aplinkybių, vertintina pagal visus byloje surinktus duomenis.¹⁸⁵ Jei byloje konkuruoja kelios teisinės vertybės, teismas turi spręsti kuri vertybė konkrečiu atveju svarbesnė ir kurios išsaugojimas padarytų mažiau žalos.

3.4. Bankroto ir restruktūrizavimo bylų nagrinėjimo ribos teismų praktikoje

Bankroto institutas turi didelę reikšmę visuomenei, nes bankroto bylos iškėlimas sukelia *erga omnes* padarinius, neišvengiamai paliečia visų įmonės kreditorių interesus, lemia įmonės likvidavimą, bankrutuojančios įmonės darbuotojai netenka darbų. Bankroto bylų tinkamas išnagrinėjimas turi viešąjį interesą ir didžioji dalis su bankroto procesu susijusių teisės normų yra imperatyvios ir jų pažeidimas gali turėti neigiamų teisinių padarinių ne tik nemokiai įmonei ar jos kreditoriams, bet ir kitiems asmenims, kurių teises gali paliesti teismo procesiniai sprendimai bankroto byloje. Kasacinio teismo praktikoje ne kartą akcentuota, jog bankroto bylų nagrinėjimas susijęs ir su viešojo intereso gynimu, siekiant apsaugoti visų bankrutuojančios įmonės kreditorių ir pačios įmonės teises ir teisėtus interesus.¹⁸⁶ Klausimas, ar teismas turi priimti sprendimą dėl

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-543-415/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1147071>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e3K-3-362-415/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056730?nr=1>, “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-543-415/2015,“ preiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1147071?nr=6>.

¹⁸³ „Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 28 d. sprendimas civilinėje byloje AB „Eurovia Lietuva“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“ ir kt., bylos Nr. 2A-2384/2012.”

¹⁸⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=2>.

¹⁸⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-96-916/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1008113>.

¹⁸⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/814041>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581-690/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154493>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-701/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056729>; „Lietuvos

įmonės pabaigos, ar sudaryti galimybes įmonės likvidavimo procedūroms užbaigti, susijęs su nemokios įmonės interesais, kreditorių teisių patenkinimu ar nepatenkinimu, kitų asmenų, kurių interesai gali nukentėti dėl vienokio ar kitokio sprendimo priėmimo, galimu pažeidimu, taigi, viešojo intereso gynyba. Todėl, sprendžiant šį klausimą, teismas nėra saistomas vien tik ieškinio ar skundo argumentais, jeigu, neperžengus ieškinio ar skundo ribų, būtų priimtas neteisingas sprendimas byloje. Teismų praktikoje rasime ne vieną atvejį, kai teismai viršija bylos nagrinėjimo ribas, gindami viešąjį interesą bankroto bylose.

Bankroto byloje kasatorius teigia, kad bylą nagrinėję teismai, pripažindami negaliojančiu UAB „Roleda“ vienintelio akcininko sprendimą, be pagrindo peržengė byloje pareikštus ieškinio reikalavimus, nesilaikė CPK 265 straipsnio 2 dalies reikalavimų bei pažeidė kasatorių teisę į gynybą. LAT konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas savo iniciatyva pripažino niekiniu vienašaliu sandoriu 2009 m. rugsėjo 1 d. UAB „Roleda“ vienintelio akcininko sprendimą, kuriuo nutraukti direktoriaus R. Š. įgaliojimai ir paskirtas naujas direktorius O. F., kaip prieštaraujanti imperatyvioms įstatymo normoms, nes sprendimą priėmęs O. F. nebuvo bendrovės akcininku ir neturėjo teisės priimti sprendimų dėl bendrovės vadovo atleidimo ir paskyrimo, ir šį sandorį pripažino negaliojančiu nuo priėmimo momento Apeliacinės instancijos teismas sutiko, kad buvo pagrindas peržengti ieškinio ribas, nes to reikalavo viešasis interesas. LAT išaiškino, kad nors bylą nagrinėję teismai nepagrįstai vienasmenį akcininko sprendimą laikė sandoriu ir taikė sandorių negaliojimą reglamentuojančias teisės normas, tačiau, nagrinėjamu atveju nustačius vienasmenio akcininko sprendimo prieštaravimą imperatyviosioms įstatymo normoms (Akcinijų bendrovių įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 3 punktui, 20 straipsnio 1 dalies 3, 4 punktams), o tai taip pat yra CK 2.82 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas juridinių asmenų organų sprendimų pripažinimo negaliojančiu pagrindas, gali daryti išvadą, kad netinkamas materialiosios teisės normos (CK 1.80 straipsnio) taikymas nelėmė neteisingo procesinio sprendimo priėmimo, todėl tai nelaikytina pakankamu pagrindu panaikinti skundžiamus sprendimus. Teisėjų kolegija sutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad nagrinėjamu atveju buvo pagrindas peržengti ieškinio ribas, nes byloje sprendžiamas bankrutuojančios įmonės akcijų perleidimo sandorio nugalinėjimo klausimas ir pažymi, kad kasacinis teismas savo praktikoje yra nurodęs, kad nagrinėjant bankroto bylas, ginčijant sudarytus sandorius, įrodinėjimo procesas yra specifinis, nes ginamas tiek privatus, tiek viešasis interesas, todėl teismas šiose bylose yra aktyvesnis nei kitose bylose, jis pasiūlo šalims

Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250-469/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1046588>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1007254>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/941639>.

pateikti reikalingus įrodymus, esant poreikiui, savo iniciatyva renka įrodymus, juos tiria ir vertina. (CPK 179 straipsnis, ĮBĮ 9 straipsnis).¹⁸⁷

Kitoje byloje LAT patvirtino, kad apeliacinis teismas pagrįstai, gindamas viešąjį interesą, peržengė bylos nagrinėjimo ribos, nes atsakovė neginčijo ieškovo prašomos priteisti skolos fakto ir dydžio. Apeliacinės instancijos teismas nagrinėjamoje byloje konstatavo, kad neturi galimybių patikrinti, *inter alia*, ieškiniu reikalaujamos priteisti sumos dydžio pagrįstumo, antstolio darbo laiko sąnaudų, teikiant paslaugas, todėl, remdamasis viešuoju interesu, esančiu bankroto byloje bei teismo pareiga tokiose bylose būti aktyviu, atnaujino bylos nagrinėjimą ir įpareigojo šalis pateikti papildomus rašytinius įrodymus, įskaitant Paslaugų sutartį ir Faktinių aplinkybių konstatavimo protokolus, bei paaiškinimus dėl poreikio konstatuoti faktines aplinkybes ir reikalaujamos priteisti sumos dydžio pagrindimą. LAT vertinimu apeliacinio teismo procesinis veiksmas, kuriuo buvo peržengtos bylos nagrinėjimo ribos, buvo motyvuotas viešuoju interesu, atsižvelgiant į atsakovės - bankrutuojančios įmonės statusą. Pažymėtina, kad faktinėms aplinkybėms (suteiktų paslaugų realią apimtį, prašomos priteisti sumos dydžio pagrįstumą) konstatuoti apeliacinės instancijos teismas išanalizavo savo iniciatyva išsireikalautus antstolio rašytinius paaiškinimus, kitus papildomai pateiktus duomenis, įskaitant Faktinių aplinkybių konstatavimo protokolus, Paslaugų sutartį. LAT konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas nagrinėjamoje byloje pagrįstai nustatė viešąjį interesą ir jo gynimo poreikį, sudarė galimybę kasatoriui tinkamai įgyvendinti savo procesines teises ir nepažeidė CPK 320 straipsnio 2 dalies nuostatų, įtvirtinančių byloje dalyvaujančių asmenų teisių apsaugą.¹⁸⁸ Spręsdamas ginčą, teismas vadovaujasi tiek prie pareiškimo pridėtais dokumentais, tiek ir Įmonių bankroto įstatymo 9 straipsnio 2 dalyje numatyta tvarka teismo iniciatyva gautais duomenimis. Viešojo intereso bankroto byloje buvimas suponuoja teismui pareigą *ex officio* rinkti įrodymus, tačiau tai nepaneigia ieškovo pareigos pagal CPK 178 straipsnį įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžiamas reikalavimas. Teismų praktikoje pripažįstama, kad viešasis interesas bankroto byloje nereiškia, kad pareiškėjo teisių ar teisėtų interesų pažeidimo fakto įrodinėjimo našta turi būti perkelta tik teismui.

Lietuvos apeliacinis teismas, spręsdamas klausimą dėl pirmosios instancijos teismo nutarties pagrįstumo ir teisėtumo, pasisako, kad nėra saistomas atskirojo skundo argumentų, nes neperžengus skundo ribų, nebūtų užkirstas kelias neteisingo sprendimo priėmimui, o prieš tai pateikia pakankamai aiškiai išdėstytą savo poziciją, kodėl laikytina, kad byloje egzistuoja viešasis interesas: „Klausimai dėl kreditorinių reikalavimų tvirtinimo susiję su nemokios įmonės interesais, kreditorių teisių patenkinimu ar nepatenkinimu, kitų asmenų, kurių interesai gali nukentėti dėl

¹⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/832626>.

¹⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581-690/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154493>.

vienokio ar kitokio sprendimo priėmimo, galimu pažeidimu, taigi, viešojo intereso gynyba.¹⁸⁹ Nagrinėjamoje byloje bankroto byla iškelta IĮ „Šakių agrocentras“, o įmonės savininkas K. K. ir jo sutuoktinė E. K. į bylą įtraukti kaip bendraatsakoviai. Apeliacinio teismo manymu, negali įsiteisėti neteisėta ir nepagrįsta nutartis dėl AB SEB banko patikslinto (papildomo) kreditorinio reikalavimo patvirtinimo, nes bankrutuojančios įmonės ir bendraatsakovių interesai turi būti apsaugoti. Tuo pagrindu teismas peržengia atskirojo skundo ribas ir pasisako dėl bylai reikšmingų klausimų, kurie nekeliama atskirajame skunde (CPK 320 str. 2 d., 338 str.). Teismas išaiškino, kad kreditorius AB SEB bankas pareiškė patikslintą kreditorinį reikalavimą, kuris kilo iš individualios įmonės savininko ir jo sutuoktinės, kaip fizinių asmenų, sudarytos laidavimo sutarties (materialinis teisinis santykis sieja AB SEB banką ir įmonės savininką bei jo žmoną, bet ne pačią individualią įmonę), tačiau nepateikė procesinio sprendimo, kuris turėtų vykdytino dokumento galią (CPK 584 straipsnio nuostatos) ir todėl toks kreditorinis reikalavimas negalėjo būti patvirtintas. Kadangi kreditorius AB SEB bankui nepateikė procesinio sprendimo, kuris turėtų vykdytino dokumento galią, nebuvo pagrindo papildomam kreditoriniam reikalavimui patvirtinti.¹⁹⁰

Kitoje byloje apeliantas teigė, kad teismas be jokio pagrindo peržengė bankroto administratoriaus pareiškimo nagrinėjimo ribas ir anot jo teismas, vadovaudamasis bankroto byloje egzistuojančiu viešuoju interesu, turėjo spręsti klausimą dėl bankroto administratoriaus nesąžiningumo. Apeliacinis teismas nutarė, kad toks apelianto teiginys nepagrįstas, nes pirmosios instancijos teismas peržengė pareiškėjo pateikto prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu ribas remdamasi bankroto byloje vyraujančiu viešuoju interesu ir turėjo pagrindą svarstyti klausimą dėl atsiskaitymų eiliškumo tvarkos bendrovėje laikymosi ir nustatyti pažeidimus. Be to buvo pabrėžta, kad teismas dėl viešojo intereso ir aktyvaus teismo vaidmens bankroto byloje ne tik turi įgaliojimus peržengti šalių procesiniuose dokumentuose nustatytas ribas ir tirti su įmonės tyčiniu bankroto susijusias kitas aplinkybes, kurių šalys nenurodė, tačiau net ir savo iniciatyva gali pradėti tyrimą dėl įmonės tyčinio bankroto požymių (IĮ 20 straipsnio 1 dalis).¹⁹¹

Lietuvos apeliacinis teismas byloje dėl žalos atlyginimo nutarė, kad pirmosios instancijos teismas be pagrindo peržengė nagrinėjamos bylos ribas, t. y. nustatė faktines aplinkybes, kurios nebuvo įrodinėjamos. Nagrinėjamoje byloje ieškovas BUAB „Cover ir Co“ savo materialinį reikalavimą dėl žalos priteisimo grindė tuo, kad atsakovai - bankrutavusios įmonės akcininkai žinodami, kad įmonės nuosavas kapitalas neigiamas, nevykdė jiems Akcinių bendrovių įstatyme nustatytų pareigų ir tęsė įmonės veiklą, ko pasėkoje susiformavo jų kreditoriniai reikalavimai.

¹⁸⁹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. rugsėjo 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1154/2010,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/171671>.

¹⁹⁰ „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. rugsėjo 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1154/2010,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/171671>.

¹⁹¹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-163-381/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1178845?nr=3>.

Ieškovas kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl nesąžiningų akcininkų veiksmų, bet ne dėl įmonės nemokumo, sudarančio prielaidas bankroto bylos inicijavimui, tuo tarpu pirmosios instancijos teismas, motyvuodamas savo sprendimą, rėmėsi įstatyminėmis teisės normomis bei nuostatomis, reglamentuojančiomis ne tik juridinio asmens dalyviui, bet ir vadovui nustatytus įpareigojimus bei atsakomybę už jų nevykdymą: „Nustatęs, kad nagrinėjamu atveju atsakovų V. T. ir E. T. civilinė atsakomybė grindžiama ne vien jų, kaip bendrovės savininkų ir vadovų, nesugebėjimu tinkamai organizuoti bendrovės ūkinę komercinę veiklą, bet ir Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 4 dalyje nustatyto imperatyvo kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, įmonei tapus nemokia, pažeidimu, teismas sprendė, kad egzistuoja pagrindas šių atsakovų civilinei atsakomybei atsirasti pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį.“ Kasacinis teismas yra pasisakęs, kad dalyvis *per se* nėra juridinio asmens organas ir jam galioja tik draudimas piktnaudžiauti ribota atsakomybe pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį, tačiau jo veiksmų vertinimui netaikomas CK 2.87 straipsnis. Tik akcininkui, kuris yra ir bendrovės vadovas, atlikus neteisėtus vadovo kompetencijai priskirtus veiksmus, atsakomybė taikytina pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį. Todėl byloje buvo būtina atriboti, ar byloje atsakovu nurodytas asmuo atliko vadovui ar dalyviui būdingas funkcijas. Tinkamai neišnagrinėjus ir nenustačius bylos faktinių aplinkybių, nėra galimybės spręsti dėl įmonės akcininkų veiksmų teisėtumo ar neteisėtumo), šių veiksmų priežastinio ryšio su ieškovo prašoma atlyginti žala buvimo ar nebuvimo, žalos dydžio pagrįstumo ar nepagrįstumo, o taip pat atsakovų kaltės ir jų atsakomybės formos.¹⁹²

Restruktūrizavimo bylos taip pat kaip ir bankroto bylos susijusios su viešuoju interesu, todėl teismas tokiose bylose taip pat turi pareigą būti aktyviu, tačiau ir tokiose bylose pasitaiko teismo klaidų. Lietuvos apeliacinis teismas, sprenddamas ginčą dėl kreditorinio reikalavimo uždarnosios akcinės bendrovės „Skirnuva“ restruktūrizavimo byloje, konstatavo, kad „pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas kreditoriaus reikalavimą, sprendė dėl nepareikšto finansinio reikalavimo (dėl užsakovo paties atliktų 56 175,28 Lt vertės defektų šalinimo darbų) patvirtinimo, iš esmės nenagrinėdamas pareikšto reikalavimo dėl 1 188 042 Lt (bylos nagrinėjimo eigoje jis sumažintas iki 1 444 705 Lt). Teismas taip peržengė pareiškėjo reikalavimo ribas.“¹⁹³ Pirmosios instancijos teismas neįsigilino į pareiškėjo reikalavimą, nepagrįstai jį peržengė, nereikalavo faktines aplinkybes pagrindžiančių įrodymų, pažeidė įrodinėjimo naštos principus. Tai reiškia, kad pirmosios instancijos teisme nebuvo tinkamo proceso ir dėl to neįvykdytas teisingumas, nes buvo

¹⁹² „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1433/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/923377?nr=10>.

¹⁹³ „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1318/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/677002?nr=93>.

pažeista teismo pareiga būti aktyviu byloje, kuriose aiškus viešasis interesas, netirtos ir neįvertintos bylai reikšmingos faktinės aplinkybės.

Kitoje byloje Šiaulių apygardos teismas pripažino, kad pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas BĮI „Internikas“ bankroto administratoriaus ieškinį, pareikštą buvusiam įmonės direktoriui, be pagrindo peržengė nagrinėjamos bylos ribas, t. y. netinkamai identifikavo teisinius santykius ir faktinį ieškinio pagrindą bei nustatė faktines aplinkybes, kurios nebuvo įrodinėjamos ir kuriomis ieškovė įrodinėdama ieškinio pagrįstumą iš esmės nesirėmė ir nesivadovavo. Pirmosios instancijos teismas ieškovės ieškinį tenkino, pripažindamas, kad atsakovo civilinė atsakomybė kyla tuo pagrindu, kad atsakovas laiku nesikreipė dėl bankroto bylos IĮ „Internikas“ iškėlimo, aplaidžiai vykdė savo pareigas, nesiėmė jokių veiksmų siekdamas savalaikiai išspręsti įmonėje kilusias problemas teisinėmis priemonėmis, netinkamai vedė bendrovės finansinę apskaitą ir, kad būtent dėl atsakovo netinkamų veiksmų įmonė liko skolinga kreditoriams. Nagrinėjamu atveju iš bylos duomenų matyti, kad ieškovė ieškinį grindė aplinkybėmis, kad iškėlus bankroto bylą IĮ „Internikas“ buvęs įmonės vadovas Ž. L. neperdavė bankroto administratoriui ieškinyje išvardinto kilnojamojo turto (įmonės atsargų), o teismo posėdžiuose ieškovė teigė, kad atsakovas aplaidžiai vykdė turto apskaitą, turėjo perduoti kilnojamąjį turtą bankroto administratoriui, nepateikė jokių tinkamų įrodymų, kad turtas buvo sugadintas, sunaudotas įmonės veikloje bei nurašytas, tačiau bylos duomenys patvirtina, kad tokių aplinkybių ieškovė teismo posėdžių metu neįrodinėjo, neteikė šias aplinkybes pagrindžiančių įrodymų. Taip pat bylos duomenys patvirtina, kad ieškovė neteikė ieškinio patikslinimo, taip pat nekeitė nei ieškinio dalyko, nei pagrindo (LR CPK 141 straipsnis). Visgi pirmosios instancijos teismui įrodymų pakako ir anot jo ieškovė įrodė visas civilinės atsakomybės sąlygas. Šiaulių apygardos teismo vertinimu išdėstytos aplinkybės rodo, kad pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas BĮI „Internikas“ bankroto administratoriaus ieškinį, pareikštą buvusiam įmonės direktoriui, be pagrindo peržengė nagrinėjamos bylos ribas, t. y. nustatė faktines aplinkybes, kurios nebuvo įrodinėjamos ir kuriomis ieškovė įrodinėdama ieškinio pagrįstumą iš esmės nesirėmė ir nesivadovavo bei dėl kurių atsakovas neturėjo objektyvios galimybės pateikti atsikirtimus, paaiškinimus, buvo pažeistos atsakovo teisės į teisingą ir objektyvų bylos išnagrinėjimą (LR CPK 12 straipsnis, 14 straipsnis, 185 straipsnis).¹⁹⁴

Teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad teismai ne visada pagrįstai viršija bylos nagrinėjimo ribas restruktūrizavimo ir bankroto byloje. Viešasis interesas įpareigoja bankroto ar restruktūrizavimo bylą nagrinėjantį teismą įvertinti civiliniame procese kilusiems klausimams išspręsti visas reikšmingas aplinkybes, o jei byloje trūksta duomenų, teismas turi savo iniciatyva jas išaiškinti ir surinkti įrodymus (CPK 179 straipsnis, ĮBĮ 9 straipsnio 2 dalies 6

¹⁹⁴ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-57-440/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/955853?nr=34>.

punktas)¹⁹⁵, nes tik taip bus galima padaryti išvadą, ar pažeisti finansinių sunkumų turinčios įmonės ir jo kreditorių interesai, imperatyviosios įstatymo normos bei protingumo ar sąžiningumo principai.¹⁹⁶ Ne visose bankroto ar restruktūrizavimo bylose teismas turi peržengti bylos nagrinėjimo ribas, jei to nereikalauja viešasis interesas.¹⁹⁷ Kartu pažymėtina, kad aktyvus teismo vaidmuo neturi pažeisti civiliniame procese vyraujančio rungimosi principo, pagal kurį kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu.

¹⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje dėl nutarties peržiūrėjimo, priimtos UAB „Belmedas“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-476/2011“; „2014 m. sausio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje dėl nutarties, peržiūrėjimo AB banko Snoras bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-106/2014.“

¹⁹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1007254>.

¹⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-606-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1156899>.

IŠVADOS

Ginamasis teiginys yra patvirtintas:

Esamas bylos nagrinėjimo ribų teisinis reglamentavimas yra tobulintinas, nes teismai turi neapibrėžtą diskreciją peržengti bylos nagrinėjimo ribas dėl viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumo ir aiškių jo gynimo kriterijų nebuvimo.

Atliktas magistro tiriamasis darbas leidžia padaryti šias išvadas:

1. Pagal bendrą taisyklę, teismas nagrinėja bylą **neperžengdamas šalių nustatytų bylos nagrinėjimo ribų**. Pirmosios instancijos teismas negali keisti ieškinio dalyko priteisiant šaliai to, ko ji neprašė, arba priteisiant daugiau, nei šalis prašė, nors nėra tam pagrindo, negali keisti ir ieškinio pagrindo, remdamasis tokiais faktais, kurių šalys nenurodė, ir įrodymais, kurių byloje nebuvo pateikta, **išskyrus įstatyme nustatytus išimtis**. Apeliacinės ir kasacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas šalių nustatytų bylos nagrinėjimo ribų, **išskyrus atvejus, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai**.

2. Teismai neturi būti varžomi proceso šalių rungimosi ribų taip, kad jų sprendimai būtų iš esmės neteisingi ir tai pažeistų konstitucines vertybes, tačiau viešojo intereso neapibrėžtumas laikytina sudėtinga civilinio proceso įstatymų taikymo teorinė ir praktinė problema, nes viešojo intereso samprata akivaizdžiai per plati ir **sudaro galimybes teismui, naudojantis neapibrėžtos diskrecijos galimybe, kištis į privatus teisinius santykius**. Teismų praktikoje randama atvejų, kai **teismai pažeidžia dispozityvumo ir rungimosi principus, nes nepagrįstai viršija bylos nagrinėjimo ribas, gindami viešąjį interesą**.

3. Kita vertus, **sunku ginti tai, ko negalima aiškiai apibrėžti teisinėmis definicijomis**, nes visiškai neaišku, kokias atvejais konkretaus asmens interesų gynimas, be tų, kurie įsakmiai išvardinti Civiliniame kodekse ir kituose įstatymuose, bus pripažįstamas viešuoju interesu ir kokie turėtų būti šio intereso pripažinimo kriterijai. Nei Europos žmogaus teisių teismas, nei Europos Teisingumo Teismas, nei Konstitucinis Teismas nepateikia išaiškinimų, kokie viešojo intereso sampratos aspektai kokiose situacijose yra svarbiausi ir nepaaiškina kaip sujungti atliktų viešojo intereso analizių įvairiais aspektais rezultatus.

4. Teismas kiekvieną kartą *ad hoc* nustato viešojo intereso buvimo ar nebuvimo faktą, remiantis **subjektyviuoju viešojo intereso nustatymo kriterijumi ir individualių vertybių sistema**, todėl, siekiant suvienodinti viešojo intereso sąvokos supratimą ir pasiekti didesnę teisinį tikrumą, iš sukauptos tiek doktrininės, tiek praktinės medžiagos būtų naudinga įstatymuose **numatyti viešojo intereso objektyvius kriterijus**. Tai reikalauja nuodugnesnių tyrimų, todėl tai galėtų būti tolesnių tyrimų kryptis.

5. Dažnu atveju viešojo intereso bylų **materialinių teisinių santykių specifika** nulemia, kad **teismas** tokiose bylose **turi būti aktyvus**, todėl gali viršyti bylos nagrinėjimo ribas, esant tam pagrindui. Visgi tokia teismo teisė **nėra absoliuti ir negali būti sutapatinta su teismo pareiga aktyviai veikti**, ypač tada, kai galimas viešojo intereso pažeidimas nėra akivaizdus.

6. Šeimos bylose teismas turi teisę viršyti bylos nagrinėjimo ribas, kai byloje būtina apginti **nepilnamečių vaikų bei labiausiai socialiai pažeidžiamų šeimos narių interesus**. Darbo bylose teismas gali viršyti bylos nagrinėjimo ribas, kai reikia ginti **silpnesnės darbo santykių šalies - darbuotojo interesus**. Viešųjų pirkimų bylose dažniausiai konkuruoja kelios teisinės vertybės: **visuomenės suinteresuotumas pirkimo objektu ir sąžininga tiekėjų konkurencija**, tačiau **pirmiausia turi būti ginama ta vertybė, kurios neapgynus atsirastų didesnė žala**. Bankroto ir restruktūrizavimo bylose teismai turi teisę viršyti bylos nagrinėjimo ribas siekdamas **apsaugoti visų įmonės kreditorių ir pačios įmonės teises ir teisėtus interesus**.

7. Siekiant nesukelti žalos visuomenės svarbiausiems gėriams – saugotinam viešajam interesui, **šalių autonomijos principas, kuris pasireiškia dispozityvumo ir rungimosi principais, gali būti suvaržytas tik tiek ir tam, kiek reikalinga viešąjį interesą realiai apsaugoti**, o tiek, kiek šis tikslas viršijamas, pažeidžiamas šalių autonomijos principas. Todėl kiekvienoje byloje kilus klausimui, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, turi būti įmanoma **pagrįsti, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos ir tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės ir išvengti perdėto teismo aktyvumo**.

PASIŪLYMAI

1. Rekomenduotina pakeisti CPK 320 straipsnio 2 dalį ir išdėstyti taip:

„Apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išskyrus atvejus, kai to reikalauja *byloje nustatytas* viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos *pamatinės visuomenės vertybės, įtvirtintos Konstitucijoje*. Apie ketinimą peržengti apeliacinio skundo ribas teismas praneša dalyvaujantiems byloje asmenims. Apeliacinės instancijos teismas *ex officio* patikrina, ar nėra šio Kodekso 329 straipsnyje nustatytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų.“

2. Rekomenduotina pakeisti CPK 353 straipsnio 2 dalį ir išdėstyti taip:

„Teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja *byloje nustatytas* viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos *pamatinės visuomenės vertybės, įtvirtintos Konstitucijoje*. Apie ketinimą peržengti kasacinio skundo ribas teismas praneša dalyvaujantiems byloje asmenims.“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais)“, Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
3. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-139.
4. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais)“, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
5. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, Valstybės žinios, 1964, Nr. 9-138.
6. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas“, 2011 m. birželio 21 d. Nr. XI-1480 (nuo 2011 10 01), Žin., 2011, Nr. 85-4126.
7. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija“, Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

Specialioji literatūra

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II ir III dalys. Vilnius: Justitia, 2005.
2. Laužikas, Egidijus, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I d. Vilnius, 2003.
3. Laužikas, Egidijus, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. II d. Vilnius, 2005.
4. Laužikas, Egidijus, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. III d. Vilnius, 2003.
5. Sagatienė, Dovilė. „Sovietiniai bendrosios kompetencijos teismai Lietuvoje 1940-1941 ir 1944-1953 metais.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2013.
6. Sinkevičius, Vytautas. „Įstatymo dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos vaidmuo ir vieta Lietuvos teisės sistemoje.“ *Parlamento studijos (mokslo darbai)*, 2004, 1:21.
7. Andriulis, Vytautas, et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, Justitia, 2002.
8. Dabulskytė, Giedrė. *Ginčų dėl žalos, susijusių su darbo teisiniais santykiais, atlyginimo teisinė prigimtis ir teisminio nagrinėjimo problema*. Teisė. 2009, 71. ISSN 1392-1274. Priimta publikuoti 2009 m. balandžio 10 d.
9. Kosaitė-Čypienė, Elena. *Įrodinėjimo Švedijos civiliniame procese bendrieji šaltiniai, bruožai, principai*. Jurisprudencija, 2008, Nr. 7(109).
10. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto. IXP-926, 2001 08 13.
11. Driukas, Artūras. *Kasacinio proceso reglamentavimas naujajame civilinio proceso kodekse*. Jurisprudencija. 2002, t. 28 (20).
12. Baranauskas, Egidijus. *Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi*. Jurisprudencija. 2009, 2(116), p. 201-210.
13. Įstatymų projektų Reg. Nr. XIIP-3551- XIIP-3554 aiškinamasis raštas. <http://www.infolex.lt/ta/340180?nr=2>
14. LR Seimo žmogaus teisių komitetas kartu su Lietuvos žmogaus teisių asociacijos surengta konferencija „Viešasis interesas ir jo gynimas“. <http://www3.lrs.lt/docs2/UIITBLSY.PDF>
15. Teisės departamento išvada dėl Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projekto 2015-09-28 Nr. XIIP-3551 Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/341074?nr=1>
16. Gumbis, Jaunius. Public Interest: Problem of Conceptualisation. V., 2006. Prieiga per internetą:

- http://www.lvb.lt/primu_library/libweb/action/diDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLIJ.04~2006~1367184180702&fromSitemap=1&afterPDS=true
17. Bozeman, Barry. Public values and public interest: counterbalancing economic individualism. Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2007.
18. Stanley I. Benn ir Richard Stanley Peters. *Social principles and democratic state*. London: Allen and Unwin, 1959. Prieiga per internetą:
http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781135027421_sample_545649.pdf
19. Sorauf, Frank J. The Public Interest Reconsidered. *The Journal of Politics*. 1957, 19(4). Prieiga per internetą:
http://www.jstor.org/stable/2126954?seq=1#page_scan_tab_contents
20. McHarg, Aileen. Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *The Modern Law Review*. 1999, 62(5). Prieiga per internetą:
https://www.researchgate.net/publication/227997789_Reconciling_Human_Rights_And_The_Public_Interest_Conceptual_Problems_And_Doctrinal_Uncertainties_In_The_Jurisprudence_Of_The_European_Court_Of_Human_Rights
21. Meilutytė, Aldona. *Ar įmanoma pagerinti Lietuvos teismų darbą?* Los Andželas - Kaunas: Kalendaris, 2008.
22. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas, 2000.
23. Law Dictionary: What is public interest? definition of PUBLIC INTEREST (Black's Law Dictionary) <http://thelawdictionary.org/public-interest/>
24. West's Encyclopedia of American Law, edition 2. Copyright 2008 The Gale Group, Inc. <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/public+interest>
25. Тихомиров Ю. А. Право и публичный интерес // Законодательство и экономика. 2002, Nr. 3 // Iš Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P.23; Krivka, Egidijus. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje // *Jurisprudencija*. 2007. T. 10(100).
26. Gumbis, Jaunius. *Changes in social phenomena and their conceptualisation: international and national contexts*. Socialiniai mokslai. 2006, Nr. 1 (53). P.8-9 // Iš Trumpulis, Ugnius.. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas* // Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 4 (8).
27. Korsakaitė, Diana. *Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas*. *Ekonomika*. 2006, Nr. 76.
28. Trumpulis, Ugnius. *Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas*. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2 (6).
29. Klimas, Evaldas, ir Julius Lanelis. *Viešojo intereso nustatymas-objektyvieji kriterijai*. *Jurisprudencija*. 2014. Nr. 21 (1).
30. Nekrošius, Vytautas. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina*. *Jurisprudencija*. 2012, Nr. 19(3).
31. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*. *Jurisprudencija*. 2007. T. 10(100).
32. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. Monografija. Vilnius, 2009.
33. Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertizė „Dėl Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963,“ prieiga per internetą:
http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/lri_ekspertize_del_lietuvos_respublikos_viesojo_intereso_gynimo_civiliniame_ir_administraciniame_procese_istatymo_projekto_nr_xp_1963/4468;from_topic_id;158;
34. Lietuvos žmogaus teisių asociacija. Konferencijų medžiaga „Viešasis interesas ir jo gynimas“ bei „Lietuvos teisinė sistema“. Vilnius, 2011.
[http://www.nemokamosknygos.lt/uploads/files/Pozicija%202011%20m%20%20el.versija.pdf;](http://www.nemokamosknygos.lt/uploads/files/Pozicija%202011%20m%20%20el.versija.pdf)

35. Gumbis, Jaunius. *Public Interest: Problem of Conceptualisation*. V., 2006. http://www.lyb.lt/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLIJ.04~2006~1367184180702&fromSitemap=1&afterPDS=true.
36. Nekrošius, Vytatutas. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius, Justitia, 2002.
37. Administracinė jurisprudencija. Administracinių teismų praktika. Administracinė doktrina. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2009, 6 (16):332.
38. Žemkauskienė, Inga. *Ypatingoji teisena naujajame civilinio proceso kodekse*. Jurisprudencija. 2002. T. 280(20).
39. Norkus, Rimvydas. *Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai*. Jurisprudencija. 2004, Nr. 57(49).
40. Kenstavičius, Dainius. *Konfidencialumo pareigos teisiniai pagrindai viešuosiuose pirkimuose*. Jurisprudencija. 2014, Nr. 21(3).
41. Namavičius, Zenonas, ir Stasys Stačiokas. *Viešų ir privačių interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas*. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konferencijos medžiaga [interaktyvus]. <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/15.pdf>.
42. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse*. Jurisprudencija. 2003. Nr. 37(29).
43. Terebeiza, Žilvinas. *Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme*. Jurisprudencija. 2008, 7(109).
44. Abramavičius, Armanas. *Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje*. Jurisprudencija, 2009. Nr. 3(117).
45. Leonas, Petras. *Aequitas Lietuvos teismuose*. Raštai. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
46. Valančius, Virgilijus. *Lietuvos civilinio proceso kodeksas: pirmųjų metų patirtis*. Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61).
47. Lietuvos CPK įgyvendimo problemos: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Vilnius, 2007.
48. Valančius, Virgilijus. *Kai kurie naujojo Civilinio proceso kodekso bruožai*. Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20).
49. Norkus, Rimvydas. *Bankroto bylų nagrinėjimas: teorija ir praktika*. Justitia, 2007, Nr. 2.
50. Rekosh Edwin. Who defines the public interest? Public interest law strategies in Central and Eastern Europe // Columbia University Budapest Law Center, 2005.
51. Gečaitė, Vilma. *Viešojo intereso samprata civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2006, Nr. 2 (60).
52. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso gynimo problemos civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
53. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse*. Jurisprudencija. 2003. Nr. 37(29).
54. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. Monografija. Vilnius, 2009.
55. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos*. Jurisprudencija. 2008. Nr. 2 (104).
56. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*. Jurisprudencija. 2007. T. 10(100).
57. Terebeiza, Žilvinas. *Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme*. Jurisprudencija. 2008, 7(109).
58. Valančius, Virgilijus, et al. *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
59. Mikuckienė, Vilija. *Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto byloje*. Socialiniai mokslai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
60. Mikelėnas, Valentinas. *Civilinis procesas*. Vilnius: Justitia, 1997. II d.
61. Kontrauskas R. *Tarptautinis civilinis procesas: samprata ir vieta nacionalinės teisės sistemoje*. Jurisprudencija, 2008, Nr. 7(109).

62. Aleksej Demičev, Oksana Isaenkova. Šiuolaikinės civilinės proceso teisės principai Rusijoje. Jurisprudencija 2008, Nr. 2(104).
63. Kosaitė-Čypienė E. Įrodinėjimo Švedijos civiliniame procese bendrieji šaltiniai, bruožai, principai. Jurisprudencija, 2008, Nr. 7(109).

Teismų praktika

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3957.“ Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta218/content>;
2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Viešųjų pirkimų tarnyba v. Akmenės rajono savivaldybės administracija, uždaroji akcinė bendrovė „Affecto Lietuva“, bylos Nr. 3K-3-507/2011“. Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=853f20a1-a780-4015-ba2c-81dcd2d8a163>
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-359/2012.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/390505?nr=1>;
4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. Nr. 87-3274.“ Prieiga prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta242/content>;
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2007, Nr. 54-2097.“ Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta550/content>;
6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 18 d. nutartis, priimta BAB „Vievio paukštynas“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-56/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/804715?nr=1>;
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-646-695/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1165106?nr=6>
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-415/2016.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1234148?nr=1>
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254-313/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1045724?nr=1>
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-686-611/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1163752?nr=3>
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-181-969/2016.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1251060?nr=1>
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/821357?nr=1>
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-505/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/939880?nr=2>
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-566/2012.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/492816?nr=1>
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624-690/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1161112?nr=2>;

16. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 26 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-2067-324/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1158151>;
17. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-36-513/2016.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1178834?nr=2>;
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-484/2013.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/731753?nr=1>;
19. „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. rugsėjo 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1154/2010.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/171671>;
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/831356>;
21. „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-344-330/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056450?nr=19>;
22. „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-505-241/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1156348?nr=8>;
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/822099>;
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-399-701/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1071856>;
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1007254>;
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-687/2016.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1173457>;
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398-421/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1087361?nr=5>;
28. „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1433/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/923377?nr=10>.
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2012.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/453939>;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-317/2011.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/216609>;
31. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-61-324/2016.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1212791?nr=1>;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/161415?nr=1>;
33. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-730-480/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1024580?nr=24>;
34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-633-421/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1161111?nr=1>;
35. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-541/2011.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/323322?nr=9>;
36. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje A. V. T. v. UAB „Diena Media News“, bylos Nr. 3K-3-116/2011.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/196500?nr=1>;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/199126?nr=1>;
38. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-507/2011.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/310999?nr=1>;

39. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. 3K-3-583/2008.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/92072?nr=1>;
40. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-350/2010.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/168401?nr=1>;
41. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. AC-38-1.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/726035>;
42. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-590/2013.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/768466>;
43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-440-415/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1071909>;
44. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. VIEŠŪJŲ PIRKIMŲ REGLAMENTAVIMO IR TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGA (II) Nr. AC-39-1.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/822111>;
45. „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-517-180/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1014244?nr=32>;
46. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/199126>;
47. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. AC-38-1.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/726035>;
48. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-84-248/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1141786?nr=1>;
49. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-96-916/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1008113>;
50. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-359/2012.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/390505?nr=1>;
51. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-543-415/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1147071>;
52. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e3K-3-362-415/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056730?nr=1>;
53. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/814041>;
54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581-690/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154493>;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-701/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056729>;
56. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250-469/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1046588>;
57. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-421/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1007254>;
58. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/941639>;
59. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2014.“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/832626>;
60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581-690/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154493>;

61. „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. rugsėjo 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1154/2010.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/171671>;
62. „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-163-381/2016.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1178845?nr=3>;
63. „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1318/2013.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/677002?nr=93>;
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-606-421/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1156899>;
65. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-57-440/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/955853?nr=34>;
66. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-476/2011.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/302785?nr=1>;
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/779618?nr=1>;
68. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-421/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1>;
69. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-7/2013.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/507384>;
70. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2012.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/380700?nr=1>;
71. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-362-415/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1056730?nr=1>;
72. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-181-969/2016.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1251060?nr=3>.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota bylos nagrinėjimo ribų tema, įvertinti teismo teisės peržengti bylos nagrinėjimo ribas ypatumai dėl viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumo teorijoje ir praktikoje. Magistro baigiamasis darbas „Bylos nagrinėjimo ribos ir teismo teisė jas peržengti“ sudarytas iš trijų pagrindinių dalių. Pirmoje darbo dalyje analizuojama bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo pokyčiai istorinėje raidoje, apibrėžiama bylos nagrinėjimo ribų samprata pirmojoje, apeliacinėje ir kasacinėje instancijose, bei siūlomi bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimo pakeitimai. Antroje šio darbo dalyje aptariama problema dėl viešojo intereso sampratos ir jos įtakos teismo teisei peržengti bylos nagrinėjimo ribas. Taip pat pateikiamas išaiškinimas dėl viešojo intereso bei asmens teisių bei laisvių ir teisėtų interesų pusiausvyros principo išlaikymo viešojo intereso gynimo civilinėse bylose. Trečia magistro tiriamojo darbo dalis skirta naujausios teismų praktikos, kurioje teismai peržengia bylos nagrinėjimo ribas ir yra aktyvūs gindami viešąjį interesą, aptarimui, išsiaiškinant vyraujančias aktualijas. Galiausiai pateikiamos išvados ir pasiūlymai keisti bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimą, suteikiant teismui teisę peržengti bylos nagrinėjimo ribas tik byloje nustatius viešojo intereso gynimo poreikį, kai pažeidžiamos pamatinės Konstitucijoje įtvirtintos visuomenės vertybės.

Pagrindiniai žodžiai: bylos nagrinėjimo ribos, aktyvus teismo vaidmuo, viešasis interesas, proporcingumo principas, šalių autonomijos principas.

ANNOTATION

Master's thesis analyses the theme of case hearing limits, evaluates peculiarities of court's right to exceed these limits in relation with the public interest concept indeterminacy in theory and practice. Master's thesis "Limits of case hearing and court's right to exceed them" consists of three main parts. The first part of the work analyses regulation changes of case hearing limits in historical development, defines conception of case hearing limits in the first instance, appeal court and cassation instance as well as suggests amendments for regulation of case hearing limits. The second part of the work discusses the problem of public interest conception and the maintenance of the principle of the balance among individual rights and freedoms and legitimate interests in the civil cases of public interest defence. The third part of the work intended for discussion of the latest court practice related with the civil cases where courts exceed case hearing limits and are active in defending public interest and clarification of dominant actualities. The end of the work presents conclusions and suggestions to change regulation of case hearing limits enabling courts to exceed case hearing limits only in cases where public interest is obviously violated.

Key words: case hearing limits, role of active court, public interest, the principle of proportionality, principle of party autonomy.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema: „Bylos nagrinėjimo ribos ir teismo teisė jas peržengti“ aktuali teismams, valdžios atstovams bei piliečiams, nes siekiant apginti viešąjį interesą ribojamos asmens teisės ir laisvės, kurios dėl viešojo intereso apibrėžties problemų ir aiškių jo gynimo kriterijų nebuvimo gali būti nepagrįstai ribojamos, viršijant bylos nagrinėjimo ribas. Magistrinio darbo tiriamą problemą: ar viešojo intereso apibrėžties problemos ir aiškių jo gynimo kriterijų nebuvimas neturi įtakos teismo nepagrįstam bylos nagrinėjimo ribų viršijimui? Tyrimo tikslas: kompleksiskai išanalizuoti bylos nagrinėjimo ribas reglamentuojančias Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatas bei jų taikymą Lietuvos teismuose, identifikuoti esamus teisinio reglamentavimo ir teisės normų praktinio taikymo trūkumus, pasiūlyti jų tobulinimo rekomendacijas. Minėtam tikslui pasiekti pirmojoje darbo dalyje siekiama atskleisti bylos nagrinėjimo ribų sampratą civiliniame procese, kaip ji keitėsi ir tikėtinai keisis, antrojoje darbo dalyje bandoma atskleisti viešojo intereso apibrėžties problemas, išanalizuoti kaip išlaikyti proporcingumą tarp asmens teisių ir laisvių ribojimo ir siekiamo teisėto tikslo apginti viešąjį interesą, išsiaiškinti kokiose bylose teismas turi platesnius įgaliojimus veikti ir kištis į privatinius teisinius santykius bei kaip išlaikyti asmens bei valstybės santykių pusiausvyrą, galiausiai trečioje darbo dalyje aptariama naujausia teismų praktika, kurioje teismai viršija bylos nagrinėjimo ribas. Pagrindiniai tyrimo metodai: dokumentų analizės, lingvistinis, sisteminės analizės, istorinis, teologinis ir apibendrinimo.

Įstatymų leidėjas, įpareigojęs teismą ginti viešąjį interesą, peržengiant bylos nagrinėjimo ribas, nepateikė išaiškinimų, kas yra viešasis interesas, kaip jį nustatyti byloje, kokie yra objektyvieji ar norminiai viešojo intereso gynimo kriterijai. Pagal dabartinę bylos nagrinėjimo ribų reglamentavimą teismas turi plačius įgaliojimus veikti viešojo intereso gynimo byloje ir kiekvieną kartą *ad hoc* nustato viešojo intereso buvimo ar nebuvimo faktą, remiantis subjektyviu viešojo intereso nustatymo kriterijumi. Teismų praktikos analizė tik įrodo, kad teismai dėl netinkamo viešojo intereso gynimo poreikio nustatymo ir suvokimo ne visada pagrįstai viršija bylos nagrinėjimo ribas. Tai reiškia, kad turime giluminių viešojo intereso suvokimo bei interpretavimo problemų.

Siekiant nesukelti žalos visuomenės svarbiausioms vertybėms – saugotinam viešajam interesui, šalių autonomijos principas, kuris pasireiškia dispozityvumo ir rungimosi principais, gali būti suvaržytas tik tiek ir tokia apimtimi, kiek reikalinga realiai apsaugoti viešąjį interesą, todėl kiekvienoje viešojo intereso byloje svarbu nustatyti viešojo intereso realaus ir galimo pažeidimo faktą pagal visas faktines aplinkybes, aiškinant ir taikant konkrečias teisės normas, ir išvengti perdėto teismo aktyvumo, kuris leistų suabejoti teismo nešališkumu.

SUMMARY

Theme of Master's thesis "Limits of case hearing and court's right to exceed them" is relevant for courts, government officials and citizens because when public interest is being defended, human rights and freedom are limited because of the public interest definition problems and lack of definite criteria of its defence. Master's thesis examines the problem whether public interest definition problems and lack of definite criteria of its defence affects the court unfounded exceeding of case hearing limits. The aim of the work – to make complex analysis of the provisions of The Civil Code of The Republic of Lithuania which regulate case hearing limits and their implementation, to identify existing defects of regulation and practical application of legal norms, to suggest improvement recommendations. In order to achieve this aim, the first part of the work aims to disclose the concept of case hearing limits in civil procedure, its former and possibly future changes. The second part of the work tries to disclose problems of public interest definition, to analyse the possibilities of maintenance proportionality between limiting human rights, freedom and the legitimate goal to defend public interest. This part of the work also tries to find out in which cases the court has wider powers to act and interfere into private legal relations as well as how to maintain the balance in the relations between human and state. The third part of the work discusses the latest court practice in cases where courts exceed case hearing limits. The main methods of the research: document analysis, linguistic, systemic analysis, historical, theological and summation.

Legislator did not present any explanations what is public interest, how to determine it in the case, whether objective or standard criteria for defending public interest are, although it obliged the court to protect public interest. According to the existing regulation of case hearing limits, the court has wide powers to act in the case of defending public interest and following subjective criteria of determining public interest, *ad hoc* determines whether the public interest exists or not. The analysis of court practice proves that courts sometimes exceed case hearing limits unjustifiably due to incorrect determination of public interest and its understanding. It means that there are deep problems in understanding and interpreting the public interest.

In order to protect the most important values – the protected public interest, principle of party autonomy, which reveals in dispositive and adversarial principles, might be constrained only to such extent as needed to defend public interest. Therefore, it is important to determine existing and possible fact of public interest in every case according to all factual circumstances, explaining and applying specific rules of law in order to avoid excessive court activity, which would enable doubts about judicial impartiality.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ